

วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรม
สู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา

คำานวณ นวลสนอง
สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ 2538

คำนำ

การพัฒนาภาคใต้ในระยะ 30 ปีที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมาย ทั้งด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม หลายอย่างทำให้เกิดความงงวยสงสัย และเกิดข้อคำถาม "การพัฒนาที่เกิดขึ้นเป็นการพัฒนาที่ถูกทิศทางจริงหรือ" ในช่วงของระยะเวลาประมาณ 2 ปีที่ผู้วิจัยพยายามศึกษาเพื่อหาคำตอบในแง่มุมของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทางสังคมและวัฒนธรรม "วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา" ถึงการสร้างสรรค์พัฒนา และสืบทอดเป็นสายธารทางวัฒนธรรมแห่งวิถีชุมชนและอธิบายให้เห็นเป็นรูปธรรมให้มากที่สุด

คำตอบจากการศึกษาพบว่า วิถีชีวิตชุมชนในจังหวัดสงขลาได้เกิดขึ้นและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาหลายร้อยปี การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงเวลา 30 ปีที่ผ่านมาเอง การพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการดำเนินชีวิตทั้งโดยตรงและโดยอ้อม สังคมและวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน เกิดภาวะวิกฤตทางสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างไม่น่าเชื่อ การทำความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตในช่วงที่เราได้ร่วมชะตากรรมอยู่ในสังคมนั้น จะทำให้เกิดประโยชน์อย่างมากต่อการปรับตัวในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและจะได้แสวงหาแนวทางป้องกันหรือฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว

การวิจัยครั้งนี้คงจะตอบคำถามได้ในระดับหนึ่ง มีอยู่อีกหลายประการที่ต้องการหาคำตอบเพิ่มเติม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องจากภาคเกษตรกรรม เพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตของเกษตรกรที่มีอยู่ในชุมชน และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวหรือให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด ความมุ่งหวังในการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขก็คงจะตกเป็นภาระกับทุกคน ที่จะต้องร่วมกันสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นก่อนที่ทุกอย่างจะสายเกินแก้

ค่านวณ นवलสนอง

28 เมษายน 2540.

ประกาศคุณูปการ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจากศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ที่ได้ให้แนวคิดสำคัญในการกำหนดทิศทางของการสร้างโครงร่างการวิจัย และคณะกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ ที่ได้เสนอแนะประเด็นที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาวิเคราะห์

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ปภักดิ์ แก้วกาญจน์ อาจารย์จันทน์ แรกพิณิจ และ อาจารย์ชัยวุฒิ ทิยะกุล ที่ได้ให้ความคิดเห็นและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณ ผู้บอกข้อมูลหลัก ผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม และผู้ให้ความสะดวกในการเก็บข้อมูลภาคสนามทุกท่านและทุกฝ่าย

ขอขอบพระคุณ อาจารย์สมพงษ์ ช่วยเนียม อาจารย์สมพร ชุนเพชร ที่ช่วยเหลือการจัดพิมพ์ต้นฉบับ และคุณนพดล ทังล่อง ที่ช่วยเหลือการออกแบบปก

ขอขอบพระคุณ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ที่ได้สนับสนุนทุนการวิจัยในครั้งนี้ และขอขอบคุณอาจารย์วราภรณ์ นวลสนของผู้คอยให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจอย่างดีเสมอมา

คำนำถน นวลสนของ

28 เมษายน 2540

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	4
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	4
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	4
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	7
2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย.....	16
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.....	16
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในสังคมเกษตรกรรมของภาคใต้.....	23
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในสังคมอุตสาหกรรมของภาคใต้.....	33
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับลักษณะและสภาพของสังคมในจังหวัดสงขลา.....	38
3 การเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากินอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลง จากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม.....	53
ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน.....	54
ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน.....	65
ผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงระบบการทำมาหากิน.....	80

4.	การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลง	
	จากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม.....	85
	ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์.....	85
	ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์.....	88
	ผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์.....	101
5.	การเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่ออันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลง	
	จากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม.....	105
	ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ.....	105
	ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ.....	107
	ผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ.....	121
6.	ผลกระทบและแนวทางพัฒนาวิถีชีวิตอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลง	
	จากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม.....	123
	ผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต.....	123
	แนวทางการพัฒนาวิถีชีวิตอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลง	
	ทางสังคม.....	129
7.	สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	134
	สรุปผล.....	136
	อภิปรายผล	144
	ข้อเสนอแนะ.....	146

บรรณานุกรม.....	148
ภาคผนวก ก แนวการสัมภาษณ์ระดับลึก	152
ภาคผนวก ข แบบสอบถาม	156
ภาคผนวก ค บัญชีรายชื่อผู้บอกข้อมูลหลัก.....	165
ภาคผนวก ง บัญชีรายชื่อผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม.....	170
ภาคผนวก จ แผนที่ประกอบ.....	173
บทคัดย่อ	177
ประวัติย่อของผู้วิจัย	184

รายการตารางประกอบ

ตาราง	หน้า
1 แสดงจำนวนประชากรและบ้านเรือนอยู่อาศัยในจังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2536.....	43
2 แสดงจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา เงินทุน คนงาน แยกเป็นอำเภอ ยอดรวมสะสม ถึงเดือน สิงหาคม 2537.....	66
3 แสดงประเภทอุตสาหกรรมที่สำคัญของจังหวัดสงขลา.....	67
4 แสดงชื่อโรงงาน การประกอบกิจการ และการจ้างงาน ที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชนบ้านหนองควางซ้อง หมู่ที่ 1 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา และมีชาวชุมชนบ้านหนองควางซ้อง เข้าไปทำงานอยู่จำนวนมาก.....	72
5 แสดงชื่อโรงงาน การประกอบกิจการ และการจ้างงาน ที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชนบ้านนาบ้อง หมู่ที่ 7 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา และมีชาวชุมชนบ้านนาบ้อง เข้าไปทำงานอยู่จำนวนมาก.....	74
6 แสดงชื่อโรงงาน การประกอบกิจการ และการจ้างงาน ที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชนบ้านสะกอม หมู่ที่ 5 ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา และมีชาวชุมชนบ้านสะกอม เข้าไปทำงานอยู่จำนวนมาก.....	76
7 แสดงชื่อโรงงาน การประกอบกิจการ และการจ้างงาน ที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชนบ้านสนามชัย หมู่ที่ 5 ตำบลสนามชัย อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา และมีชาวชุมชนบ้านสนามชัย เข้าไปทำงานอยู่จำนวนมาก.....	79
8 เปรียบเทียบการเพิ่มของจำนวนนักเรียนในระดับชั้นอนุบาลในบริเวณ ที่ทำการศึกษา ในปีการศึกษา 2532 และปีการศึกษา 2539.....	93

รายการแผนที่ประกอบ

แผนที่	หน้า
1 แสดงที่ตั้งจังหวัดสงขลา.....	174
2 แสดงการแบ่งเขตอำเภอในจังหวัดสงขลา.....	175
3 แสดงการแบ่งเขตพื้นที่และจุดเก็บข้อมูลภาคสนาม.....	176

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

สังคมภาคใต้แต่เดิมเป็นสังคมเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร การผลิตมักทำเพื่อยังชีพ ที่เหลือก็มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนเพียงเล็กน้อย และมีการทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน แต่เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กองค์กรที่สำคัญคือชาวบ้าน มีการจัดระบบความสัมพันธ์ที่เกาะเกี่ยวกันอย่างแน่นแฟ้นสมาชิกแต่ละคนเข้าใจบทบาทของตนเอง มีการสืบทอดค่านิยม ความเชื่อ และประเพณี ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง หมู่บ้านจึงเป็นแหล่งสำหรับการสร้างสรรควิถีทางในการดำเนินชีวิตของชุมชน

สภาพสังคมและวิถีชีวิตในภาคใต้ได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในช่วงแรกนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เมื่อประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้นมาเป็นครั้งแรก จนถึงปี พ.ศ. 2524 นับเป็นเวลา 20 ปีเต็ม โดยที่รัฐบาลมีแผนพัฒนาฯ ติดต่อกันมาถึง 4 แผน เป้าหมายเพื่อใช้เป็นกรอบนำในการระดมและจัดสรรทรัพยากร เศรษฐกิจ งบประมาณ กำลังคน และระบบงานของรัฐมาทำการบูรณะขยายกิจกรรมขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเสริมสร้างระบบการผลิต การจำหน่าย และความเป็นอยู่ของประชาชน จนทำให้ประเทศสามารถสู่สังคมเศรษฐกิจที่มีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้นโดยลำดับ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดสงขลาเริ่มเห็นได้อย่างชัดเจน ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529)¹

---

¹ สำนักงานจังหวัดสงขลา. คำบรรยายสรุปจังหวัดสงขลา. 2537. หน้า 61.

ซึ่งรัฐบาลเชื่อมั่นว่าฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศจะมั่นคงก้าวไปสู่ “ประเทศกึ่งอุตสาหกรรม” จึงได้กำหนดแนวทางกระจายความเจริญและกิจกรรมเศรษฐกิจไปสู่ส่วนภูมิภาค โดยได้คัดเลือกพัฒนา “พื้นที่เฉพาะ 5 แห่ง” และ “พัฒนาระบบเมือง” ในส่วนภูมิภาคให้เข้ามามีส่วนเสริมในการปรับโครงสร้างการผลิตด้านการเกษตรและอุตสาหกรรมให้ได้ผล สำหรับภาคใต้ได้กำหนดให้จังหวัดสงขลาเป็นเขตส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ อยู่ระหว่างอำเภอเมืองสงขลา กับอำเภอหาดใหญ่ เขตส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดย่อมที่อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา นอกจากนี้จังหวัดสงขลาได้รับการพัฒนาปัจจัยพื้นฐาน เพื่อสนับสนุนการอุตสาหกรรมอย่างเห็นได้ชัด เช่นการสร้างท่าเรือน้ำลึกสงขลา สะพานติณสูลานนท์ สถาบันฝึกออาชีพ ท่าอากาศยานหาดใหญ่ และการสาธารณสุขปโภค เป็นต้น

การที่รัฐบาลได้กำหนดให้จังหวัดสงขลาเป็นเขตพื้นที่ได้รับการส่งเสริมอุตสาหกรรม เริ่มเห็นเป็นรูปธรรมมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) ทำให้การขยายตัวของอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นรวดเร็วอย่างต่อเนื่อง สถิติจากสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา ปี พ.ศ. 2537¹ ระบุว่าจังหวัดสงขลา มีโรงงานอุตสาหกรรมถึง 1,334 โรง เงินทุนทั้งหมด 11,310.50 ล้านบาท จำนวนคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด 42,988 คน เป็นชาย 18,437 คน หญิง 24,511 คน และมีการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นทุกอำเภอในจังหวัดสงขลา อุตสาหกรรมที่สำคัญเป็นอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องจากการเกษตรแทบทั้งสิ้น ส่วนใหญ่จะผลิตเพื่อการส่งออก ได้แก่ อุตสาหกรรมอาหารทะเลกระป๋อง อุตสาหกรรมทะเลแช่แข็งและห้องเย็น อุตสาหกรรมจากยางพารา อุตสาหกรรมทำเครื่องเรือนและชิ้นส่วนเฟอร์นิเจอร์จากไม้ยางพารา เป็นต้น ตลาดส่งออกที่สำคัญคือ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และยุโรป

---

¹ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา. ทำเนียบโรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา. 2537. หน้า 1

จังหวัดสงขลามีการพัฒนาอุตสาหกรรมมากที่สุดในภาคใต้ และมีแนวโน้มการลงทุนเพิ่มขึ้น¹ อันเนื่องจากเป็นตลาดศูนย์กลางของวัตถุดิบด้านผลิตทางการเกษตรของภาคใต้ตอนล่าง ที่ดินซึ่งสามารถตั้งเป็นโรงงานอุตสาหกรรมได้ในบริเวณรอบนอก เช่น อำเภอจะนะ อำเภอสะเดา อำเภอสิงหนคร มีราคาไม่สูงนัก มีแรงงานของผู้ที่มาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมทั้งจากจังหวัดสงขลาและจังหวัดใกล้เคียง ผู้ประกอบการมีทั้งในท้องถิ่น ต่างถิ่น และจากต่างประเทศ สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานมีความพร้อมสูง เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา ท่าอากาศยาน รถไฟ ท่าเรือ และเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาของภาคใต้ อุตสาหกรรมที่จะมีการลงทุนเพิ่มขึ้นได้แก่ อุตสาหกรรมอาหารทะเลแช่แข็งและห้องเย็น อุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพารา อัดอบน้ำยางไม้ยางพารา ผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์จากไม้ยางพารา และทำแผ่นปาร์ติเกิลบอร์ด เป็นต้น

ความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา ได้ส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างในด้านความเจริญก้าวหน้า เช่น ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น การผลิตเพื่อการส่งออกมีมากขึ้น ผลผลิตทางด้านเกษตรกรรมมีราคาดีขึ้น เพราะสามารถนำไปใช้เป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องจากการเกษตรได้ เป็นต้น แต่ก็ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ เช่น เกิดมลภาวะทางสิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านแรงงาน การเคลื่อนย้ายของประชากร เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นอีกอย่างหนึ่งที่น่าสนใจ ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนในจังหวัดสงขลาโดยทั่วไป อันเนื่องจากสังคมดั้งเดิมของชาวสงขลาเป็นสังคมเกษตรกรรม เมื่อมีการส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างจริงจัง จึงส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในสังคมที่เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างเห็นได้ชัดด้วยเหตุผลดังกล่าว การศึกษาวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม จึงนับว่ามีความสำคัญที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปพัฒนาท้องถิ่น และเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมให้ผู้สนใจได้ศึกษาต่อไป

¹ สำนักงานจังหวัดสงขลา. คำบรรยายสรุปจังหวัดสงขลา. 2537. หน้า

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา ตามประเด็นต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงในระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน
3. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ
4. เพื่อศึกษาผลกระทบและแนวทางการพัฒนา

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ผลของการศึกษาค้นคว้ามี่มีความสำคัญดังนี้

1. ทำให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
2. ผลจากการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการพัฒนาท้องถิ่นได้ต่อไป
3. เป็นหลักฐานการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมช่วงหนึ่งของจังหวัดสงขลา

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้านในจังหวัดสงขลา ซึ่งแต่เดิมประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมและได้เปลี่ยนแปลงอาชีพด้วยการเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ศึกษาประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ระบบความเชื่อ ผลกระทบและแนวทางการพัฒนา

2. ผู้บอกข้อมูลหลักที่คัดเลือกมาให้ข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ถือเป็นตัวแทนของกลุ่มประชากรที่ศึกษาทั้งหมด

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษาครั้งนี้ศึกษาเฉพาะในเขตพื้นที่จังหวัดสงขลา โดยเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดสงขลา ได้แบ่งเขตของการศึกษาค้นคว้าตามเกณฑ์ที่กำหนด ออกเป็น 4 เขต ดังนี้

1.1 เขต สข 1 ได้แก่ พื้นที่ในเขตอำเภอสทิงพระ อำเภอกระแสดินรุ้งและอำเภอระโนด กำหนดจุดเก็บข้อมูลที่บ้านสนามชัย ตำบลสนามชัย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

1.2 เขต สข 2 ได้แก่ พื้นที่ในเขตอำเภอรัตนภูมิ อำเภอดวนเนียงและกิ่งอำเภอบางกล่ำ กำหนดจุดเก็บข้อมูลที่บ้านหนองขวางช่อง ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

1.3 เขต สข 3 ได้แก่ พื้นที่ในเขตอำเภอเมืองสงขลา อำเภอสิงหนคร อำเภอหาดใหญ่ อำเภอนาหม่อม และกิ่งอำเภอคลองหอยโข่ง กำหนดจุดเก็บข้อมูลที่นาบ่อ ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

1.4 เขต สข 4 ได้แก่ พื้นที่ในเขตอำเภอจะนะ อำเภอเทพา อำเภอนาทวี อำเภอสะบ้าย้อย และอำเภอสะเดา กำหนดจุดเก็บข้อมูลที่บ้านสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลาในประเด็นต่อไปนี้

2.1 การเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน ประกอบด้วยปัจจัยที่ส่งผลให้เกษตรกรเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ลักษณะการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน และผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน

2.2 การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ ประกอบด้วยปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ ลักษณะความเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ และผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์

2.3 การเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ ประกอบด้วยปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อและผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ

2.4 ผลกระทบและแนวทางการพัฒนา ประกอบด้วยผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและแนวทางการพัฒนาวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

นิยามศัพท์เฉพาะ

วิถีชีวิต หมายถึง แบบแผนในการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มหนึ่งหรือสังคมหนึ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น มีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม และปฏิบัติสืบทอดกันมา

สังคมเกษตรกรรม หมายถึง การดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การประมงและการป่าไม้ ใช้แรงงานสัตว์มากกว่าเครื่องจักรกล ปริมาณการผลิตจำกัด ทำเพื่อยังชีพ ซื้อขายแลกเปลี่ยนเพียงเล็กน้อย มีความสัมพันธ์กันอย่างไม่เป็นทางการ เกิดขึ้นโดยไม่มีแรงผลักดันของผลประโยชน์ และมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันค่อนข้างสูง

สังคมอุตสาหกรรม หมายถึง การดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการประกอบธุรกิจขนาดใหญ่ ใช้แรงงานและทุนจำนวนมาก ใช้เครื่องจักรกลก้าวหน้าในการผลิต เป็นการผลิตเพื่อขาย มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการบนพื้นฐานของการให้ประโยชน์แก่กันและกัน

การเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงจากการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมไปประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม

การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงแบบอย่างในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม เช่น บทบาทของสมาชิกภายในครอบครัวที่มีต่อกัน การพึ่งพาอาศัยระหว่างเครือญาติ หรือการเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาบันทางการศึกษา เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในคุณค่าที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติซึ่งแวดล้อมอยู่รอบตัว การให้ความเคารพต่อบรรพบุรุษ รวมถึงสิ่งที่บรรพบุรุษได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา และความเชื่อที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากศาสนา

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวีถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการศึกษาข้อมูลของจังหวัดสงขลา เพื่อให้รู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สภาพความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ การศึกษา ศาสนา ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาวบ้านจากเอกสารและจากการสัมภาษณ์บุคคล ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ทั้งเอกสารที่ให้ความรู้ ความคิดในการกำหนดหัวข้อวิจัย และเอกสารที่ใช้เป็นหลักในการวิจัยโดยตรง รวมถึงการติดต่อบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ เพื่อสอบถามข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และเพื่อขอความอนุเคราะห์ให้อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานรวบรวมข้อมูล

จากนั้นได้กำหนดวิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้าออกเป็น 4 ประเด็น คือ แหล่งข้อมูลและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล วิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูล และวิธีจัดกระทำกับข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แหล่งข้อมูลและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 แหล่งข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาใน 14 อำเภอ กับ 2 กิ่งอำเภอของจังหวัดสงขลา จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย รวมทั้งการออกสำรวจพื้นที่ทั้งจังหวัด เพื่อกำหนดพื้นที่แหล่งข้อมูล โดยอาศัยเกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้

1.1.1 พิจารณาจากสภาพความคล้ายคลึงกันทางภูมิศาสตร์ที่มีอาณาเขตติดต่อกัน

1.1.2 พิจารณาจากการแบ่งเขตการปกครองที่มีอยู่เดิมและในปัจจุบัน

1.1.3 พิจารณาจากลักษณะร่วมทางสังคมและวัฒนธรรม

1.1.4 พิจารณาจากที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมและจำนวนผู้

ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมของจังหวัดสงขลา

เมื่อพิจารณาตามเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับการสัมภาษณ์บุคคลที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้น ผู้วิจัยได้แบ่งเขตพื้นที่ของแหล่งข้อมูลออกเป็น 4 เขตดังนี้

เขต สข 1 ได้แก่ พื้นที่อำเภอสทิงพระ ระโนด และอำเภอกระแสดินธุ์ เป็นเขตพื้นที่ทางตอนเหนือของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดนครศรีธรรมราชและพัทลุง เขตพื้นที่นี้มีลักษณะภูมิประเทศแตกต่างไปจากเขตอื่น ๆ คือตั้งอยู่บนคาบสมุทรสทิงพระ มีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน จึงรวม 3 อำเภอนี้ไว้ด้วยกัน

ในเขต สข 1 ผู้วิจัยที่เลือกพื้นที่บ้านสนามชัย หมู่ที่ 5 ตำบลสนามชัย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เป็นจุดเก็บรวบรวมข้อมูล เนื่องจากพื้นที่นี้เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ประชาชนเข้ามาตั้งหลักแหล่งเป็นเวลายาวนาน และมีประชาชนทำงานอยู่ในภาคอุตสาหกรรมค่อนข้างมากจากจำนวนทั้งหมด 142 ครอบครัวมีประชาชนประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก 31 ครอบครัว¹ นอกจากนี้แล้ว บางครอบครัวที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นอาชีพหลัก แต่มีสมาชิกของครอบครัวเหล่านี้อยู่ไม่น้อยที่เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมอยู่ด้วย

¹ นางสุคนธ์ แสงฤกษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน เลขที่ 29/2 หมู่ที่ 5 ตำบลสนามชัย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2538.

² นางสมรัตน์ ขำมาก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่สถานีอนามัยบ้านสนามชัย ตำบลสนามชัย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2538.

เขต สข 2 ได้แก่ พื้นที่อำเภอรัตนภูมิ ควนเนียง และกิ่งอำเภอบางกล้า เป็นเขตพื้นที่ทางตะวันตกของจังหวัด พื้นที่ที่เป็นที่รวมประกอบด้วยภูเขาเป็นบางส่วน การแบ่งเขตการปกครองแต่เดิมทั้ง 2 อำเภอ และ 1 กิ่งอำเภอขึ้นกับอำเภอรัตนภูมิ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กำหนดให้อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา เป็นเขตอุตสาหกรรมขนาดย่อม และรัฐบาลได้อนุมัติให้ดำเนินการได้ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2525 เป็นต้นมา²

ในเขต สข 2 ผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่บ้านหนองควางช่อง หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา เป็นจุดเก็บรวบรวมข้อมูล เนื่องจากพื้นที่นี้เป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่ ประชาชนเข้ามาตั้งหลักแหล่งเป็นเวลายาวนาน เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่หลายประเภท เช่น โรงงานผลิตยางแท่ง โรงงานผลิตท่อน้ำและอุปกรณ์ท่อน้ำ พี วี ซี โรงงาน ตัด พับ ม้วนโลหะฯ เป็นต้น³ จึงมีประชาชนในพื้นที่นี้ทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก

เขต สข 3 ได้แก่ เขตพื้นที่อำเภอเมืองสงขลา สิงหนคร หาดใหญ่ นาม่อม และกิ่งอำเภอคลองหอยโข่ง เป็นเขตพื้นที่ทางตอนกลางของจังหวัด ทำอากาศยานขนาดใหญ่ ทำเรือน้ำลึกสงขลา เป็นต้น นอกจากนี้แล้วยังเป็นย่านธุรกิจการค้าที่สำคัญของจังหวัด

ในเขต สข 3 ผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่บ้านนาบ้อง หมู่ที่ 7 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เป็นจุดเก็บรวบรวมข้อมูล เนื่องจาก

¹ นายคำรณ สารชะภาภรณ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่โรงเรียนกำแพงเพชร ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2538.

² น้อย อันทระอำไพ และนิธิ ฤทธิพรพันธ์. การเคลื่อนย้ายแรงงานกับการพัฒนาเมืองหลักในภาคใต้ : ศึกษาเฉพาะเขตส่งเสริมอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา. 2527 หน้า 4.

³ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา. บรรยายสรุปจังหวัดสงขลา. 2537. หน้า 174 - 179.

เป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่ประชาชนเข้ามาตั้งหลักแหล่งเป็นเวลายาวนาน ตั้งอยู่ระหว่าง
อำเภอเมืองสงขลาและอำเภอหาดใหญ่ อยู่ใกล้กับเขตส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคใต้
ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่หลายประเภท เช่น โรงงานอาหาร
ทะเลบรรจุกระป๋อง โรงงานอาหารทะเลแช่แข็งและห้องเย็น โรงงานทำน้ำแข็ง
 เป็นต้น² จึงมีประชาชนในพื้นที่นี้ทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก

เขต สข 4 ได้แก่ เขตพื้นที่อำเภอจะนะ นาทวี เทพา สะบ้าย้อย
และอำเภอสะเดา เป็นเขตพื้นที่ทางตอนใต้ของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับ
จังหวัดปัตตานี ยะลา และมีพื้นที่บางส่วนติดต่อกับประเทศมาเลเซีย ในเขตนี้
ประชาชนที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามมีปริมาณที่ใกล้เคียงกัน

ในเขต สข 4 ผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่บ้านสะกอม หมู่ที่ 5 ตำบล
สะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่มีประชากรอาศัย
อยู่หนาแน่น ประชากรมีการนับถือทั้งศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม³ บริเวณ
ใกล้เคียงมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ตั้งอยู่หลายประเภท เช่น โรงงานแปรรูป
ไม้ยางพาราเพื่อจำหน่ายและทำชิ้นส่วนต่าง ๆ โรงงานปลาบดแช่แข็งและ
อาหารทะเลแช่แข็ง โรงงานห้องเย็นรับฝากและแปรรูปสัตว์น้ำ เป็นต้น⁴

¹ นายอ้วน ยอดแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวณ นवलสนอง
เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน เลขที่ 22 หมู่ที่ 7 ตำบลพะวง
อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2538

² สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา. ทำเนียบโรงงานอุตสาหกรรม
จังหวัดสงขลา. 2537. หน้า 30 - 35.

³ นายทศพล จอมสุริยะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวณ นवल
สนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่โรงเรียนจะนะวิทยา อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา
เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2538.

⁴ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา. เล่มเดิม. หน้า 191 - 193

2. กลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างผู้บอกข้อมูลหลัก โดยอาศัยเกณฑ์ดังต่อไปนี้

- 2.1 จำนวนผู้บอกข้อมูลหลัก กำหนดไว้เขตละ 5 คน
- 2.2 เพศผู้บอกข้อมูลหลัก ผู้วิจัยได้กำหนดผู้บอกข้อมูล เพศชาย 2 คน เพศหญิง 3 คน เหตุที่เลือกทั้ง 2 เพศ เนื่องจากวิถีชีวิตในสังคมอาจแตกต่างกันโดยเพศเป็นตัวกำหนด เช่น การกระทำมีอยู่หลายกิจกรรมที่มีเฉพาะเพศหญิง ในทำนองเดียวกันมีการกระทำหลายกิจกรรมที่มีเฉพาะเพศชาย เป็นต้น
- 2.3 เป็นคนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้นมาตั้งแต่กำเนิด ไม่เคยอพยพโยกย้าย มีบรรพบุรุษอาศัยอยู่ในท้องถิ่นนี้มาไม่น้อยกว่า 2ชั่วอายุคน
- 2.4 ทำงานอยู่ในภาคอุตสาหกรรมไม่ต่ำกว่า 5 ปี ทั้งที่เดินทางไปทำงานแล้วค้างคืนและเดินทางไป - กลับ
- 2.5 ผู้บอกข้อมูลอายุระหว่าง 25-60 ปี เนื่องจากผู้บอกข้อมูลที่อยู่ในวัยนี้ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ทางสังคมมากพอสมควร มีความรู้ ความเข้าใจ ทั้งสภาพดั้งเดิม และสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป
- 2.6 เป็นคนคล่องแคล่ว เสียสละ มีความรอบคอบ มีความรับผิดชอบสูง

จากการอาศัยหลักเกณฑ์ดังกล่าว ประกอบกับการสัมภาษณ์บุคคลในท้องถิ่นแต่ละถิ่น ผู้วิจัยได้ตัดสินใจพิจารณาเลือกผู้บอกข้อมูลเป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อเป็นหลักในการบอกข้อมูลของแต่ละเขต ดังนี้

เขต สข 1 บ้านสนามชัย หมู่ที่ 5 ตำบลสนามชัย อำเภอสีหิงพระ จังหวัดสงขลา ผู้บอกข้อมูลคือ

1. นายชาญชัย แสงฤดู อายุ 27 ปี อยู่บ้านเลขที่ 29/2 ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม บริษัทประมงไทยพาณิชย์สัมพันธ์ จำกัด 70/5 ถนนเก้าเส้ง - จะนะ หมู่ที่ 3 ตำบลเขารูปข้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

2. นายสุก ละอองสม อายุ 29 ปี อยู่บ้านเลขที่ 246/1 ทำงาน
โรงงานอุตสาหกรรม บริษัทประเทศไทยพาณิชย์สัมพันธ์ จำกัด 70/5 ถนนเก้าแสง
- ฉะนะ หมู่ที่ 3 ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

3. นางกลิ่น ดาวประดับ อายุ 35 ปี อยู่บ้านเลขที่ 28/2 ทำงาน
โรงงานอุตสาหกรรม บริษัทสงขลาแคนนิ่ง จำกัด 333 ถนนกาญจนวนิช หมู่ที่
2 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

4. นางอารมณ คงพันธ์ อายุ 40 ปี อยู่บ้านเลขที่ 11/1 ทำงาน
โรงงานอุตสาหกรรม บริษัทประมงไทยพาณิชย์สัมพันธ์ จำกัด 70/5 ถนน
เก้าแสง - ฉะนะ หมู่ที่ 3 ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

5. นางสุนีย์ สำราญศรี อายุ 35 ปี อยู่บ้านเลขที่ 34 ทำงานโรง
งานอุตสาหกรรม บริษัทประมงไทยพาณิชย์สัมพันธ์ จำกัด 70/5 ถนนเก้าแสง -
ฉะนะหมู่ที่ 3 ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

เขต สข 2 บ้านหนองควางช่อง หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอ
รัตภูมิ จังหวัดสงขลา ผู้บอกข้อมูลคือ

1. นายสมบุรณ์ สว่างวงศ์ อายุ 45 ปี อยู่บ้านเลขที่ 120/1
ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม บริษัทไทยเทครับเบอร์คอร์ปอเรชั่น จำกัด 150
ถนนสายเอเชีย หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา

2. นายวีระ ณะวาโย อายุ 43 ปี อยู่บ้านเลขที่ 120/1 ทำงาน
โรงงานอุตสาหกรรม ห้างหุ้นส่วนจำกัดกิจการรุ่งเรืองแมชชีนแอนด์เว็ลดี้ง ถนน
รพช. หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา

3. นางดิน โคมิน อายุ 39 ปี อยู่บ้านเลขที่ 202 ทำงานโรงงาน
อุตสาหกรรม บริษัทไทยเทครับเบอร์คอร์ปอเรชั่น จำกัด 150 ถนนสายเอเชีย
หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา

4. นางจวบ สว่างวงศ์ อายุ 45 ปี อยู่บ้านเลขที่ 187 ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม บริษัทไทยเทครับเบอร์คอร์ปอเรชั่น จำกัด 150 ถนนสายเอเชีย หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

5. นางปราณี นวลศรี อายุ 34 ปี อยู่บ้านเลขที่ 17 ทำงานโรงงานอุตสาหกรรมอาคารเนย์คอนกรีต ถนนสายเอเชีย หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

เขต สข 3 บ้านนาป่อง หมู่ที่ 7 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ผู้บอกข้อมูลคือ

1. นายสมพงษ์ แก้วมาก อายุ 46 ปี อยู่บ้านเลขที่ 15/1 ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม บริษัทซีฮอร์ส จำกัด 199 ถนนสงขลา - จะนะ หมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

2. นายมงคล แก้วสวัสดิ์ อายุ 37 ปี อยู่บ้านเลขที่ 144 ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม บริษัททรอปิคอลแคนนิ่ง 1/1 ถนนกาญจนวนิช หมู่ที่ 2 ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

3. นางแอ๊ด ทองอ่อน อายุ 36 ปี อยู่บ้านเลขที่ 67 ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม บริษัททรอปิคอลแคนนิ่ง 1/1 ถนนกาญจนวนิช หมู่ที่ 2 ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

4. นางทัศนีย์ บุญคง อายุ 29 ปี อยู่บ้านเลขที่ 106 ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม บริษัททรอปิคอลแคนนิ่ง 1/1 ถนนกาญจนวนิช หมู่ที่ 2 ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

5. นางดวงจันทร์ ประแก้ว อายุ 34 ปี อยู่บ้านเลขที่ 17 ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม บริษัทสงขลาแคนนิ่ง จำกัด 333 ถนนกาญจนวนิช หมู่ที่ 2 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

เขต สข 4 บ้านสะกอม หมู่ที่ 5 ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลาผู้บอกข้อมูลคือ

1. นายปรีชา ตะหวี อายุ 28 ปี บ้านเลขที่ 133 ทำงานโรงงาน อุตสาหกรรมบริษัทโอเวอร์ซีส์มาร์ีนและห้องเย็น จำกัด 75/2 ถนนจะนะ - ปัตตานี หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านนา อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

2. นายสัน หมดคู อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 78 ทำงานโรงงาน อุตสาหกรรมบริษัทจะนะน้ำยางจำกัด 8/3 ถนนสงขลา - ปัตตานี หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านนา อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

3. นางสาวมลิวลีย์ เทพหนู อายุ 30 ปี บ้านเลขที่ 27 ทำงานโรงงาน อุตสาหกรรม บริษัทซีพี อินเตอร์เทรด จำกัด ถนนจะนะ - ปัตตานี หมู่ที่ 5 ตำบล บ้านนา อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

4. นางสาวมลลิกา พันธิ อายุ 26 ปี บ้านเลขที่ 93 ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม บริษัทแพนรับเบอร์ อินดัสตรีส์ จำกัด 8/4 ถนนสายเอเชีย หมู่ที่ 5 ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

5. นางซีตีมานุน หว่าหล้า อายุ 30 ปี บ้านเลขที่ 56 ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม บริษัทโอเวอร์ซีส์มาร์ีนและห้องเย็น จำกัด 75/2 ถนนจะนะ - ปัตตานี หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านนา อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือการรวบรวมข้อมูลดังนี้

2.1 แนวการสัมภาษณ์ระดับลึก จะใช้เป็นเครื่องมือหลักในการรวบรวมข้อมูลของการวิจัยในครั้งนี้ตามขอบเขตเนื้อหาที่กำหนด และมีกรอบการสังเกตเพิ่มเติมทางด้านปรากฏการณ์ทางสังคมคือ การกระทำที่เป็นกิจวัตรประจำวัน กิจกรรมซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เป็นกระบวนการมีขั้นตอนและลักษณะต่อเนื่อง ความหมายของการกระทำหรือไม่กระทำกิจกรรมบางอย่าง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ในชุมชนอาจเป็นความสัมพันธ์ที่ราบรื่นหรือขัดแย้ง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และสภาพของสังคมในทุกแง่มุมที่สามารถประเมินได้

2.2 แบบสอบถาม ใช้เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่ใช้แบบสอบถามได้ เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลให้เกิดความน่าเชื่อถือและถูกต้อง

3. วิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูล กระทำโดยวิธีการดังต่อไปนี้

3.1 สัมภาษณ์ผู้บอกข้อมูลหลักและบุคคลในพื้นที่ถึงวิถีชีวิตในสังคมเกษตรกรรมซึ่งเป็นสังคมแบบดั้งเดิม และวิถีชีวิตชาวบ้านเมื่อเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมในพื้นที่ที่กำหนด เพื่อให้เข้าใจถึงการใช้ชีวิตประจำวัน ความรู้สึกนึกคิด ความสัมพันธ์ และความหมายของปรากฏการณ์ทางสังคม โดยการสังเกตและสัมภาษณ์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบททางสังคม เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ การเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

3.2 ใช้แบบสอบถามในการรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน ตามขอบเขตของพื้นที่และเนื้อหาที่กำหนด โดยรวบรวมข้อมูลจากผู้ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเขตละ 40 คน รวมทั้งหมด 160 คน ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐาน เช่น ปัจจัยสำคัญที่เข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม การปฏิบัติงานในโรงงานอุตสาหกรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นต้น

4. วิธีจัดกระทำกับข้อมูล กระทำโดยวิธีการดังต่อไปนี้

4.1 การจัดระบบข้อมูล ด้วยการตรวจสอบข้อมูล และแยกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามขอบเขตด้านเนื้อหา

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการวิเคราะห์ตามแนวอุปนัย เป็นวิธีการสร้างข้อสรุปข้อมูลจากรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น ข้อสรุปที่เกิดขึ้นมีการตรวจสอบและยืนยันความถูกต้อง แต่อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ ความเห็นของสมาชิกในสังคมที่เรียกว่า “ทัศนคนใน (Native View)” ก็เป็นส่วนสำคัญที่ผู้วิจัยนำมาเป็นส่วนประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ด้วย

4.3 เสนอรายงาน ผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 2

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

เอกสารที่นำมาประกอบการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แยกเป็นประเด็น ดังนี้ คือ เอกสารที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เอกสารที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตในสังคมเกษตรกรรมของภาคใต้ เอกสารที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตในสังคมอุตสาหกรรมของชาวภาคใต้ และเอกสารที่เกี่ยวกับลักษณะและสภาพสังคมของจังหวัดสงขลา

เอกสารที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

1. ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

1.1 ความหมายของคำว่า “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม” จากการศึกษาค้นคว้าผู้วิจัยพบว่า มีนักวิชาการหลายคนได้ให้ความหมายของคำว่า “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม” ไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การที่ระบบ กระบวนการ แบบอย่างหรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นส่วนใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอย เป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราวโดยวางแผนให้เป็นไปหรือเป็นไปเอง และที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษก็ได้ทั้งสิ้น¹

---

¹ ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมทางสังคมวิทยา. 2524. หน้า 327.

วิลเบิร์ต อี. มัวร์ (Wilbert E. Moore) ได้อธิบายความหมายของ “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม” ไว้ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการกระทำทางสังคม (Social action) และการปะทะทางสังคม (Social interaction) รวมทั้งผลที่เกิดขึ้นและการแสดงออกของโครงสร้างสังคมนั้น ๆ ที่เกี่ยวกับบรรทัดฐานทางสังคม (Norms) ค่านิยม (Value) ผลผลิตและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม¹

สุรชัย หวันแก้ว ให้ความหมายไว้ว่า

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม และการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคมนั้น เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชาวชนบท ชาวเมือง เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวนี้ย่อมเกิดขึ้นทั้งในระดับกลุ่มบุคคล ในระดับสถาบันทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว เครือญาติ การสมรสครองเรือนหรือสถาบันการเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ ก็ได้²

---

¹ Wilbert E. Moore. “Social Change” Internation Encyclopedia of Social Scince. 1969. 0366.

² สุรชัย หวันแก้ว. “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม,” ใน สังคมและวัฒนธรรม. 2537. หน้า 156.

อดุลย์ ตันประยูร ให้ความหมายไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใน สถาบันสังคมสมาชิกของสังคม และส่วนประกอบอื่น ๆ ของสังคมซึ่งมี ทั้งการเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างและหน้าที่ การเปลี่ยนแปลงทาง สังคมนี้อาจครั้งก็เปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ สม่ำเสมอ และไม่มีผลกระทบ กระเทือนต่อชีวิตของสมาชิกในสังคมมากนัก แต่ในบางครั้งก็เปลี่ยน แปลงอย่างรวดเร็ว และมีผลกระทบกระเทือนต่อวิถีชีวิตของสมาชิกใน สังคมนั้น ๆ¹

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงของ ระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม และการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้าง ของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคมนั้น การเปลี่ยน แปลงย่อมเกิดขึ้นทั้งในระดับกลุ่มบุคคลและระดับสถาบันของสังคม เป็นไปอย่าง ก้าวหน้าหรือถอยหลัง เป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราว โดยการวางแผนหรือเป็นไป เอง บางครั้งก็เปลี่ยนไปอย่างสม่ำเสมอ ไม่มีผลกระทบต่อชีวิตของสมาชิกในสังคม มากนัก แต่ในบางขณะก็เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมีผลกระทบกระเทือนต่อ วิถีชีวิตของสมาชิกในสังคมนั้น ๆ

1.1.2 ความหมายของคำว่า “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม” มี นักวิชาการหลายคนได้ให้ความหมายของคำว่า “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม” ไว้ดังนี้

ผจญจิตต์ อธิคมนันท์² ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ไว้ว่า “การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลง

¹ อดุลย์ ตันประยูร. สังคมวิทยาชนบทและเมือง. 2523. หน้า 90.

² ผจญจิตต์ อธิคมนันท์. “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม,” ใน สังคมวิทยาและมนุษยวิทยาเบื้องต้น. 2523. หน้า 144.

ในสาระสำคัญของวัฒนธรรม ซึ่งได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน อันเป็นที่รวมของวัฒนธรรมนั่นเอง”

สุรัชย์ หวันแก้ว ได้กล่าวถึงความหมายของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมไว้ว่า

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ ที่มนุษย์ประดิษฐ์และสร้างขึ้น และที่สำคัญก็คือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยม บรรทัดฐาน และระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในสังคมนั้น ๆ การเปลี่ยนแปลงในแง่สิ่งของเครื่องใช้เกิดขึ้นง่ายกว่า แต่การเปลี่ยนแปลงในเรื่องค่านิยมและสัญลักษณ์ทางสังคมมักจะต้องใช้เวลานานและยากเย็นกว่า ตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงของค่านิยมจากสถานภาพและบทบาทชายเป็นใหญ่มาเป็นหญิงและชายเท่าเทียมกัน ค่านิยมในเรื่องการเลือกคู่ การแต่งงาน เป็นต้น¹

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมในด้านที่เกี่ยวข้องกับการประดิษฐ์คิดสร้างขึ้นและด้านความเชื่อ ค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคมนั้น

จากความหมายของคำว่า “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม” และ “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม” จึงอาจกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมถึงแม้จะมีความแตกต่างกันก็มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของคนในสังคมด้วยเสมอ

---

¹ สุรัชย์ หวันแก้ว. “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม,” ใน สังคมและวัฒนธรรม. หน้า 156 - 157.

1.2 ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมีมูลเหตุมาจากปัจจัยหลายประการ สาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแต่ละสังคมก็แตกต่างกันออกไป แต่ก็มักจะเกิดจากหลายสาเหตุที่เกี่ยวข้องเนื่องกัน มีนักวิชาการได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

สุรัชย์ หวันแก้ว¹ ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม พิจารณามูลเหตุของการเปลี่ยนแปลงตามทัศนะของนักคิด นักปรัชญา และบุคคลทั่วไป สรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยทางภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์ เช่น บางคนเชื่อว่าภูมิอากาศอบอุ่นทำให้สังคมพัฒนาอุตสาหกรรมได้สำเร็จ นักเขียนทางวิทยาศาสตร์บางคนอ้างว่าการโคจรของดวงดาว เช่น ดาวหางฮัลเลย์มีผลต่อสังคมมนุษย์ เป็นต้น

2. ปัจจัยทางชีววิทยา ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อที่ว่า ปัญญาหรือความเฉลียวฉลาดของมนุษย์สามารถถ่ายทอดได้ทางพันธุกรรม จึงทำให้เกิดสถานการณ์บางประการ เช่น นโยบายการปกครองกีดกันแบ่งแยกผิวของรัฐบาลผิวขาวแห่งประเทศอาฟริกาใต้ นโยบายส่งเสริมการมีบุตรในหมู่ปัญญาชน แต่คุมกำเนิดในหมู่ประชากรระดับการศึกษาต่ำของรัฐบาลสิงคโปร์ของนายลีควนยู เป็นต้น

3. ปัจจัยทางการเมืองและการทหาร มูลเหตุนี้มีความคิดว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมเกิดจากบทบาทของมหาบุรุษหรือผู้นำ

4. ปัจจัยทางเทคโนโลยี การประดิษฐ์คิดค้นบางอย่างทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น การประดิษฐ์เครื่องจักรไอน้ำ โทรศัพท โทรพิมพ์ ระเบิดปรมาณู เป็นต้น

---

¹ สุรัชย์ หวันแก้ว. “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม,” ใน สังคมและวัฒนธรรม. 2537. หน้า 162 - 163.

5. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมนุษย์ต้องทำมาหากิน ด้วยเหตุความ ต้องการทางเศรษฐกิจเหล่านี้เองจึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้

6. ปัจจัยทางศาสนาและอุดมการณ์ อาจเป็นปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลง ได้ ตัวอย่างเช่น มีความเชื่อโดยทั่วไปว่า จริยธรรมแบบโปรเตสแตนท์เป็นรากฐาน ของการกำเนิดแบบทุนนิยมในยุโรป

แต่อย่างไรก็ตามเขาได้กล่าวเน้นไว้ว่า ในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ดาราศาสตร์ ชีววิทยาและพันธุกรรม ในแวดวงนักวิชาการในปัจจุบันมีความเชื่อถือมูล เหตุของการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากปัจจัยทางด้านการเมืองและการทหาร ศาสนาและอุดมการณ์ เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ปัจจัยที่กล่าวถึงมีความสัมพันธ์ อันเป็นส่วนหนึ่งของระบบความสัมพันธ์ในสังคม และมีความเชื่ออีกว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมีเหตุมาจากปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน แต่สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจมาจากมูลเหตุและปัจจัยที่ไม่เท่ากัน

ผจญจิตต์ อธิคมนันทะ¹ ได้กล่าวถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมและวัฒนธรรม สรุปได้ดังนี้

1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์และภูมิ ประเทศ ซึ่งส่งผลให้มนุษย์มีการอพยพเคลื่อนย้ายไปสู่สภาพแวดล้อมอื่น ตัวอย่าง เช่น ฝนแล้งทำให้มีการเปลี่ยนแปลงที่ทำกิน เปลี่ยนอาชีพใหม่ เปลี่ยนแปลงการใช้ เครื่องแต่งกาย เกิดโรคระบาด เป็นต้น

2. การเปลี่ยนแปลงประชากร การเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่ในขนาดหรือ การกระจายของประชากร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ประชากรเกิดขึ้น อย่างรวดเร็ว เช่น ผู้ที่อพยพเข้าไปใหม่ถ้ามีจำนวนมากกว่าผู้ที่เป็นเจ้าของถิ่น ผู้ที่เข้าไปใหม่ก็พยายามเผยแพร่วัฒนธรรมของตน ซึ่งจะก่อให้เกิดการปรับปรุง วัฒนธรรมขึ้นใหม่ วัฒนธรรมของเจ้าของถิ่นเดิมอาจสูญหายไปก็ได้ เป็นต้น

¹ ผจญจิตต์ อธิคมนันทะ "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม," ใน สังคมวิทยา มานุษยวิทยาเบื้องต้น. 2523. หน้า 146-147.

3. การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อการประสมกันทางวัฒนธรรม ได้แก่ การที่วัฒนธรรมแตกต่างกันได้มาติดต่อกัน ซึ่งอาจจะเป็นโดยการบังคับข่มขู่ หรือโดยสมัครใจ หรือโดยได้กระจายเผยแพร่เข้ามา สังคมที่มีการติดต่อกับสังคมอื่นจะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและรวดเร็ว

4. โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรม โครงสร้างสังคมมีผลต่ออัตราการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่มีอำนาจส่วนใหญ่ตกอยู่กับผู้อาวุโส เช่น สังคมจีนจะมีแนวโน้มชอบการเปลี่ยนแปลงน้อย ตรงข้ามกับสังคมที่เน้นปัจเจกบุคคลจะเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายมาก

5. ทศนคติและคุณค่า การเปลี่ยนแปลงจะเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับชาวตะวันตกซึ่งส่วนมากภูมิใจในความก้าวหน้าและทันสมัย แต่ทศนคติของสังคมที่ยกย่องบุชาบรรพบุรุษ อดีตความมีเกียรติจะยึดถือประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปอย่างช้า ๆ

6. การเล็งเห็นความจำเป็น การเปลี่ยนแปลงในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะนำไปสู่ความจำเป็นและความต้องการใหม่ ๆ ขึ้น ซึ่งเป็นความต้องการตามความจำเป็นจริง ๆ เช่น การขยายเมือง ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการสาธารณสุข สาธารณูปโภค ระบบโรงงาน ระบบอุตสาหกรรม จำเป็นต้องมีสหพันธกรรมกร เป็นต้น

7. พื้นฐานทางวัฒนธรรม จะหมายถึงในแง่ของการเพิ่มพูนความรู้และเทคนิคที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ประดิษฐ์คิดค้น ในขณะที่พื้นฐานทางวัฒนธรรมเจริญขึ้น การเพิ่มจำนวนของสิ่งประดิษฐ์และค้นพบเป็นไปได้มากขึ้น

จากการศึกษาปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจะเห็นว่า ประเด็นหลัก ๆ ที่มีการรวบรวมเอาไว้นั้นจะมีมูลเหตุที่สำคัญที่คล้ายคลึงกันแต่ปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องกันเป็นส่วนหนึ่งของระบบความสัมพันธ์ในสังคม ได้แก่ปัจจัยทางการเมืองและการทหาร ศาสนาและอุดมการณ์ การเปลี่ยนแปลงทางประชากร เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในสังคมเกษตรกรรมของภาคใต้

วิถีชีวิตในสังคมเกษตรกรรมเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของคนหรือกลุ่มคนในสังคม ที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การประมงและการป่าไม้ สังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมดั้งเดิมที่ต้องอาศัยเงื่อนไขในทางภูมิศาสตร์เป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของชนกลุ่มนั้น สังคมเกษตรกรรมในภาคใต้ก็เช่นเดียวกัน การทำมาหากินของชาวบ้านก็ถูกกำหนดโดยสภาพทางภูมิศาสตร์ เช่น ชุมชนที่ราบรุ่มแม่น้ำ ผลิตภัณฑ์พืชมีข้าวเจ้าเป็นหลัก ชุมชนเขาควนผลิตพืชไร่และพืชสวนเป็นหลัก และชุมชนริมฝั่งทะเลผลิตอาหารทะเลเป็นหลัก เป็นต้นวิถีชีวิตในสังคมก่อตัวขึ้นจากการต่อสู้เพื่อให้ทุกคนมีอยู่มีกินและความจำเป็นที่ต้องอยู่ร่วมสัมพันธ์กันเป็นสังคม

สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์¹ ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตชาวบ้านไทยในชนบท สรุปได้ว่า วิถีชีวิตของกลุ่มชนมีการสืบทอดและพัฒนาขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดจึงก่อให้เกิดระบบการทำมาหากิน โดยเฉพาะการผลิตแบบกสิกรรมจะก่อให้เกิดการคิดค้นและพัฒนาเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น การยกคันนาเพื่อกักเก็บน้ำ การทำเครื่องมือล่าสัตว์ในป่า และเครื่องมือจับสัตว์น้ำต่าง ๆ การ

¹ สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์. รากฐานแห่งชีวิต วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา. 2533. หน้า 12 - 13.

ที่ต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จึงก่อให้เกิดระบบ
 แห่งการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน และการต่อสู้เพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดต้องอาศัยและพึ่งพา
 ธรรมชาติ ประกอบกับความต้องการคำอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติ ความเป็นมาและ
 ความเป็นไปของจักรวาลโลกและชีวิต จึงพัฒนาขึ้นมาเป็นระบบความเชื่อ เกิด
 ระบบคุณค่าและเกิดการรับศาสนาเข้าในชุมชนพร้อมกับพิธีกรรมต่าง ๆ สิ่งที่เกิดขึ้น
 ดังกล่าวนี้นี้ เมื่อเกิดก็มีการสืบทอดและพัฒนาไปตามลำดับ เพื่อให้สอดคล้องกับ
 สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีทั้งส่วนที่หายไป
 เพราะไม่มีใครยึดถือปฏิบัติ และส่วนที่ถูกเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้เหมาะสมกับ
 สภาพแวดล้อมใหม่ โครงสร้างเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวบ้านชนบทหรือวัฒนธรรมของ
 ชาวบ้านชนบทจึงมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือ ระบบการทำมาหากิน
 ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน และระบบความเชื่อ

เพื่อให้เกิดแนวคิดและง่ายต่อการทำความเข้าใจ ผู้วิจัยจึงได้เสนอเอกสาร
 ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตในสังคมเกษตรกรรมของภาคใต้ ภายใต้อาณาจักรวิถีชีวิตของ
 ชาวบ้าน อันมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

1. ระบบการทำมาหากิน การทำมาหากินแบบเดิมในสังคมเกษตรกรรม
 ของภาคใต้เป็นการผลิตเพื่อยังชีพหรือเพื่อกินเพื่ออยู่ ปลูกพืชเพื่อไว้กินเอง เลี้ยง
 สัตว์ไว้เป็นอาหารหรือใช้งาน ผสมผสานไปกับการหาเก็บผักจากป่า จากทุ่ง ล่าสัตว์
 พืชหลักคือข้าว สำหรับชาวบ้านการปลูกข้าวได้เพียงพอที่จะบริโภคไปจนถึงฤดูกาล
 เก็บเกี่ยวของปีหน้า จะเป็นหลักประกันความอุ่นใจที่จะมีชีวิตอยู่อย่างไม่อดอยากใน
 ปีหน้า ปัจจัยที่สำคัญของการเพาะปลูกก็คือที่ดิน ปริมาณน้ำที่พอเหมาะ และฝนตก
 ถูกต้องตามฤดูกาล เน้นการใช้แรงงานคนและสัตว์ เครื่องมือเป็นขนาดเล็กที่ผลิต
 ได้เอง งานใดที่คนเดียวหรือครอบครัวเดียวไม่สามารถทำได้ทันกับฤดูกาล เช่น
 การทำนาและการเกี่ยวข้าวก็มีการระดมหลายครอบครัวมาลงแขกหรือขอแรง ระบบ
 การผลิตชนิดนี้จึงไม่ต้องจ้างแรงงาน ไม่ต้องลงทุนในรูปตัวเงิน แต่อย่างไรก็ตาม
 ในปัจจุบันนี้เกษตรกรรมมีการผลิตเพื่อจำหน่ายมีมากขึ้น อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลง

ทางสังคมที่ต้องอาศัยรายได้เป็นตัวแลกเปลี่ยนปัจจัยอื่นในการดำรงชีวิต นักวิชาการและผู้รู้ได้ทำการศึกษาระบบการทำมาหากินในสังคมเกษตรของภาคใต้ที่น่าสนใจดังนี้

ศูนย์พัฒนาภาคใต้ ได้จัดทำเอกสารภาพรวมภาคใต้ 2538 ได้กล่าวถึงผลิตผลทางการเกษตรที่สำคัญของภาคใต้ ตามสัดส่วนของปริมาณจากสูงไปหาต่ำ ได้แก่ พืชผล การประมง ปศุสัตว์ การแปรรูปสินค้าเกษตรอย่างง่าย ป่าไม้และการบริการทางการเกษตร ผลิตผลทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ยางพารา เป็นเพราะพื้นที่ภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นเนินเขา เหมาะแก่การปลูกยางพารา ปัจจุบันยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจอันดับหนึ่งของภาคใต้ การทำสวนยางพาราในอดีตเป็นสวนขนาดย่อม เกษตรกรเป็นเจ้าของเฉลี่ยแล้วไม่เกินรายละ 18 ไร่ มีเงินลงทุนน้อย ผลผลิตต่ำและคุณภาพไม่ดีนัก แต่ในระยะ 20 ปีมานี้เอง เกษตรกรได้รับการส่งเสริมให้ปลูกยางพาราพันธุ์ดีแทนพันธุ์พื้นเมือง การฝึกอบรมและการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเพื่อผลิตยางแผ่นคุณภาพดี เป็นผลให้เกิดการปลูกยางพาราขยายตัวมากขึ้น และมีการปลูกยางพารารายใหญ่มากขึ้น ผลผลิตและต้นทุนต่อไร่ดีขึ้น กล่าวคือ ผลผลิตต่อไร่เฉลี่ยประมาณ 150 - 155 กก./ปี โดยมีต้นทุนการผลิตเฉลี่ยประมาณกิโลกรัมละ 14-15 บาทเท่านั้น จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดที่ปลูกยางพารามากที่สุด และรองลงมาได้แก่จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ข้าว การปลูกข้าวมีกระจายทั่วทั้งภาค ผลผลิตมีความสำคัญในแง่เศรษฐกิจไม่มากนัก แต่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิต เนื่องจากเป็นอาหารหลักของประชากร ฤดูกาลปลูกข้าวช้ากว่าภาคอื่น ๆ ประมาณ 2-3 เดือน เริ่มทำการเพาะปลูกประมาณเดือนกรกฎาคม - สิงหาคม เก็บเกี่ยวประมาณเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม ฝั่งตะวันตกทำการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวเร็วกว่าฝั่ง

¹ ศูนย์พัฒนาภาคใต้. ภาพรวมภาคใต้. 2538 หน้า 43-51.

ตะวันออกประมาณ 1 เดือน ปัจจุบันการผลิตข้าวของภาคมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง พื้นที่นาในหลายจังหวัดแปรสภาพไปเป็นนาทุ่ง ที่อยู่อาศัย โรงงานอุตสาหกรรม และสถานที่ประกอบอาชีพอื่น ด้านการตลาดโรงสีจะทำหน้าที่รับซื้อข้าวเปลือกและรับจ้างสีข้าวให้แก่ชาวนา จำหน่ายข้าวสารให้กับพ่อค้าขายปลีกในท้องถิ่นและพ่อค้าขายส่ง เพื่อจำหน่ายไปยังท้องถิ่นที่ผลผลิตข้าวไม่พอต่อการบริโภค และบริเวณชายแดนไทย - มาเลเซีย ราคาข้าวเปลือกจะเปลี่ยนแปลงตามราคาข้าวในภาคกลาง และความคล่องตัวในการขายข้าวสารออกไปชายแดนไทย - มาเลเซีย ในระยะที่ผ่านมาการค้าบริเวณชายแดนค่อนข้างซบเซา ขณะที่ราคาข้าวเปลือกภาคกลางมีแนวโน้มราคาต่ำลง จึงส่งผลให้ราคาข้าวเปลือกต่ำลงไปด้วย และนับตั้งแต่ปี 2533 เป็นต้นมา ราคาข้าวเปลือกในภาคใต้ อยู่ในระดับเฉลี่ยเมตรกตันละ 3,000 - 3,500 บาท พื้นที่ปลูกข้าวที่สำคัญของภาคใต้คือจังหวัด นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา

การประมง มีการทำประมงน้ำจืด การทำประมงชายฝั่ง การทำประมงทะเล และการเพาะเลี้ยง การทำประมงทะเลมีความสำคัญมากที่สุด อันเนื่องมาจากภาคใต้มีฝั่งทะเลเป็นแนวยาวทั้งฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก การทำประมงมีเกือบทุกจังหวัด ปลาที่จับได้เกือบร้อยละ 40 เป็นปลาเปิด ซึ่งนำไปเป็นวัตถุดิบในการทำปลาป่น นอกจากนี้ก็ยังมีสัตว์น้ำที่ใช่เพื่อการบริโภค เช่น กุ้ง ปลาหมึก ปู ปลาทู ปลาลัง ปลาดูดาโต ปลาทรายแดง และปลาสิกุล เป็นต้น

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์¹ ได้กล่าวถึงการทำนาของชาวภาคใต้ มีวิธีการทำตลอดจนความเชื่อและประเพณีที่สืบเนื่องติดต่อกันมา มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ประมาณปี 2515 เป็นต้นมา เป็นเหตุให้วัฒนธรรมพื้นบ้านอื่น ๆ

¹ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. "วัฒนธรรมการทำนาของชาวภาคใต้," ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529. เล่ม 4. 2529. หน้า 1548 - 1553.

ที่เกี่ยวข้องกันมาเปลี่ยนแปลงไปหาวัฒนธรรมชุมชนเมืองมากขึ้น การทำนาของชาวภาคใต้มีวิธีการและขั้นตอนที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. การเตรียมไถหว่านและปักดำ

1.1 แปลงนา ที่นาแต่ละแปลงเรียกชื่อต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ เช่น นาดอน คือ นาที่อยู่ในที่ราบสูง นาลึก คือ นาที่อยู่ในที่ลุ่ม นาปรัง คือ นาที่อยู่ในที่มีน้ำขังตลอดปีและต่อเนื่องกับแหล่งน้ำใหญ่ นาข้าวไร่หรือนาไร่ คือพื้นที่ตามเชิงหรือไหล่เขา ปรับปรุงเพื่อใช้ทำนา แปลงที่มีสภาพต่างกันนี้ต้องเลือกทำให้เหมาะสมกับฤดูกาล และต้องเลือกพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตช้าหรือเร็วต่างกันมิเช่นนั้นจะได้ผลน้อย

1.2 วัชหรือควายสำหรับไถนา การใช้ควายมักใช้เพียงตัวเดียวสำหรับเครื่องไถนาหนึ่งคัน แต่ถ้าใช้วัวต้องใช้ 1 คู่ ต่อเครื่องไถคันหนึ่ง

1.3 เครื่องไถ ชาวนาต้องเตรียมเครื่องไถให้ครบมือก่อน ฤดูกาลไถหว่านเครื่องไถแต่ละชุดประกอบด้วย คันไถ หางยาม หัวหมู ฆาล แอก (ใช้สำหรับวัว 1 คู่) โปก (ใช้สำหรับควายตัวเดียว)

1.4 พันธุ์ข้าว ชาวนาแต่ละท้องถิ่นต้องเลือกพันธุ์ข้าวให้เหมาะสมกับสภาพของดินและฤดูกาลที่เพาะปลูก จำแนกพันธุ์ข้าวเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 3 อย่างคือ ข้าวหนัก ข้างกลางปี และข้าวเบา

2. การไถหว่านและปักดำ จำแนกเป็น 2 ประเภทดังนี้

2.1 การทำนาหว่าน เริ่มทำกันตั้งแต่ฤดูกาลเมื่อฝนตกชุกก็จะเริ่มไถได้ทันที นาหว่านต้องไถอย่างน้อย 2 ครั้ง และอย่างมาก 3 ครั้ง กล่าวคือ ไถครั้งแรกเรียกว่า "ไถตะ" ตากแดดไว้เพื่อให้วัชพืชและรากหญ้าเหี่ยวแห้งตายไปแล้วจึงไถซ้ำอีกหนเรียกว่า "ไถแปร" ต่อจากนั้นถึงนำเมล็ดข้าวพันธุ์มาหว่านแล้วไถทับอีกครั้งหนึ่ง เรียกไถหนนี้ว่า "ไถกลบ" เป็นเสร็จการไถหว่าน

2.2 การทำนาดำ จะทำในช่วงฝนตกชุก แบ่งการทำเป็น 2 ส่วน คือ การเตรียมแปลงเพาะต้นกล้า และการเตรียมแปลงสำหรับปักดำ สำหรับ การเตรียมแปลงเพาะต้นกล้านั้นจะทำเป็นแปลงขนาดย่อม ไถประมาณ 2 - 3 ครั้ง แล้วคราดให้ดินแตก่วนเป็นโคลนตมเสร็จแล้ววิดน้ำออกจนหมด ปล่อยให้ดินตากแดดทิ้งไว้ 2 - 3 วัน แล้วจึงนำพันธุ์ข้าวที่แตกหน่อดีแล้วสูงประมาณ 1 ฟุต จึงถอนต้นกล้าเพื่อนำไปปักดำในแปลงปักดำต่อไป

3. การดูแลต้นข้าว ทั้งนาหว่านและนาดำ ต้องคอยระบายน้ำให้อยู่ใน ระดับที่พอเหมาะ ชาวนาต้องคอยขอมเสริมคันนาให้ขังน้ำได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ยังมีการใช้ปุ๋ยบำรุงต้นข้าว สมัยก่อนนิยมใช้ปุ๋ยคอกเป็นหลัก

4. การเก็บเกี่ยว จะเก็บเกี่ยวข้าวด้วยแกะ แล้วผูกเป็นเลียงวางเรียงไว้ จะมีคนที่ทำหน้าที่หาบข้าวขนไปจัดเก็บต่อไป

5. การหาบข้าว เป็นการขนข้าวเพื่อย้ายที่เก็บจากแปลงนาไปยังโรงเก็บ ข้าวที่บ้าน การหาบข้าวจะใช้ "แสก" สำหรับหาบข้าว

6. การจัดเก็บเลียงข้าว จะจัดเลียงข้าวซ้อนกันอย่างมีระเบียบเป็นลอม เรียกว่า "ลอมข้าว" ไว้บนโรงเรือนที่เก็บข้าวเลียงโดยเฉพาะ เมื่อต้องการใช้ข้าว กินหรือขายแต่ละครั้งจะรื้อข้าวเลียงลงมาขนาดเท่าที่ต้องการ

กี เทรบูลล์ (Guy Trebuil) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสภาพ ชนบทและวิวัฒนาการวิธีการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของอำเภอสทิงพระ เพื่อการเพิ่ม ผลผลิตให้สูงขึ้น ได้แบ่งการวิวัฒนาการเป็น 3 ขั้นตอน คือ

---

¹ กี เทรบูลล์. ระบบการปรับปรุงที่ดินเพื่อการเกษตรและวิวัฒนาการใน ช่วงเวลาที่ล่วงมาของสทิงพระ. แปลโดย สมยศ ท่งหว้า และอิงอร เทรบูลล์ 2526. หน้า 78 - 81.

ขั้นแรก ช่วงเวลาที่ยาวนานในการหักล้างทางพงศาวดารทุ่งหญ้าน้ำขังเพื่อใช้ทำการเพาะปลูก เป็นช่วงระยะเวลาตั้งแต่อดีตจนประมาณปี พ.ศ. 2500 มีจดหมายเหตุของนักเดินทางบางคนช่วยให้เห็นวิวัฒนาการขั้นนี้ อย่างเช่น ในตอนคริสต์ศตวรรษ 19 วอชิงตัน สมิท (Warrington Smyt) ได้บันทึกสภาพของชุมชนในดินแดนแถบนี้ว่า "นาข้าวอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านที่ตั้งกระจุกกระจายอยู่ทั่วไป ส่วนใหญ่ยังเป็นที่ย่างสลัดกับบึงหญ้า ชายฝั่งตะวันออกมีผู้คนอาศัยอยู่มาก หมู่บ้านทางฝั่งนี้อยู่ในดงมะพร้าวและสนทะเล กลางวันชาวบ้านจะออกไปทอดแหจับปลา" การแปลงบึงหญ้าให้เป็นนาโดยใช้เครื่องมือชนิดหนึ่งเรียกว่า ปะหยะถาง พงกอกและปรือ เขตสหิงพระมีดินงอกริมทะเลสาปเกิดจากการตกตะกอนน้ำพา ซึ่งสามารถเบิกเป็นนาข้าวได้ เขตนาภายในหมู่บ้านทางทะเลและทะเลสาปได้ขยายตัวมาจรดกันเป็นเวลาหลายสิบปีแล้ว แต่การใช้ที่ดินทุกแปลงปลูกข้าวต่อเนื่องกันทุกปีนั้นเป็นปรากฏการณ์ที่เพิ่มเกิดขึ้นไม่นาน เนื่องจากใช้เครื่องจักรไถนา กรรมวิธีพื้นบ้านในการพลิกที่ดินรกร้างให้เป็นน่าน้ำฝนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ และประมง

ขั้นที่ 2 ช่วงเริ่มปรากฏเศรษฐกิจแบบการค้าในเขตสหิงพระในรูปของการขยายตัวความสัมพันธ์ ข้าว - ตาลโตนด และการเริ่มทำสวนผัก ผลผลิตส่วนใหญ่เพื่อการค้า ประมาณปี พ.ศ. 2500 - 2515 วิวัฒนาการนี้มีผลกระทบต่อกรรมวิธีดั้งเดิมของการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ และเป็นเริ่มต้นของรอยต่อของการเสียสมดุลทางนิเวศน์ - เกษตร เช่น เชื้อเพลิงในท้องถิ่นขาดแคลนและนำไปยืมอินทรีย์ไปใช้ในสวนแทนในนา ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว สามารถใช้แรงงานเกษตรได้อย่างเต็มที่ การคมนาคมสะดวกขึ้นนำเอาผลผลิตไปสู่ตลาดในเมืองใกล้เคียง เช่น หาดใหญ่ สงขลา หลายครอบครัวดำรงชีวิตอยู่ได้เนื่องจากมีระบบแบบไม่เป็นทางการในการทำนาและทำตาลโตนด ในขั้นนี้กรรมวิธีในการเพาะปลูกข้าวมีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย

ขั้นที่ 3 ช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัด เริ่มต้นประมาณ ปี พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา อันเนื่องจากการส่งเสริมการเกษตรได้นำเอา "แม่แบบ" ของ "Green Revolution" เข้ามาเผยแพร่ด้วยการใช้เครื่องจักรไถนา การใช้พันธุ์ข้าวคัดเลือกส่งเสริม การหันไปใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ การทำนาดำ การนำยากำจัดวัชพืชมาใช้ การแนะนำการเกี่ยวข้าว นวดข้าวและเก็บรักษาข้าวแบบใหม่ ๆ เหล่านี้ด้วยกรรมวิธีตาม "แม่แบบ" ทั้งสิ้น การเริ่มต้นของขั้นนี้เป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมกับมีโครงการสร้างเขตอุตสาหกรรม สงขลา - หาดใหญ่ การขยายตัวเมืองศูนย์กลาง สงขลา - หาดใหญ่ ทางหลวงจังหวัดที่แล้วเสร็จเชื่อมสทิงพระกับเมืองอุตสาหกรรมใหม่ การนำเอาแม่แบบของการส่งเสริมการเกษตรมาใช้มีบางรายบางครอบครัวเท่านั้นที่ทำได้เพราะต้องใช้ต้นทุนสูง สำหรับครอบครัวที่ไม่สามารถทำได้ต้องประสบกับภาวะรายได้ไม่พอกับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในกรณีเช่นนี้ทางเลือกคือต้องทำงานให้เต็มทีหรือย้ายถิ่นไปหางานทำในเขตอุตสาหกรรม

2. ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในสังคม ความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจเกิดความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เครือญาติ ชุมชนหรือระหว่างชุมชน มีนักวิชาการและผู้รู้ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันในสังคมเกษตรกรรมของภาคใต้ ที่น่าสนใจดังนี้

สถาบันทักษิณคดีศึกษา¹ ได้ศึกษาโลกทรรศน์ไทยภาคใต้ ได้กล่าวถึงลักษณะของบุคคลที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคม ชาวใต้มีค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องนี้ตัวอย่าง เช่น นิยมความจริงใจและตรงไปตรงมา ยกย่องผู้อาวุโส ให้ความสำคัญเคารพนับถือผู้สูงอายุ ไม่ยกย่องระบบเจ้าขุนมูลนายแต่นิยมในความเป็นกันเอง นิยมการมีคู่ครองคนเดียว ชอบความอิสระเสรี มีอะไรเป็นของตนเอง

¹ สถาบันทักษิณคดีศึกษา. โลกทรรศน์ไทยภาคใต้. 2527. หน้า 10-11

นิยมคนมีใจกว้างขวาง เป็นต้น นอกจากนี้แล้วชาวไตยังชอบที่จะใช้วิถีชีวิตกับจารีตมากกว่ากฎหมายหรือข้อบังคับต่าง ๆ

ศูนย์พัฒนาภาคใต้¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางสังคมของประชาชนในภาคใต้สรุปได้ว่าชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในภาคใต้ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือชุมชน เขา ควน ชุมชนลุ่มแม่น้ำ และชุมชนริมฝั่งทะเล สภาพของชุมชนในภาคใต้มีการพึ่งพิงตนเองสูง มีคุณภาพชีวิตกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ใช้สิ่งเหนือธรรมชาติบางส่วนมาควบคุมบรรทัดฐานทางสังคม รักอิสระ ชีวิตเรียบง่าย เกรงครัตเรื่องจริยธรรมทางเพศ รักศักดิ์ศรี พิทักษ์พวกพ้องและเครือญาติ รักและผูกพันกับถิ่นกำเนิด ฯลฯ ลักษณะของครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย ระบบเครือญาติผูกพันกันอย่างเหนียวแน่น การแนะนำบุคคลจึงต้องบอกถึง ปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งเป็นการลำดับความเป็นมาในครอบครัวอย่างชัดเจนนั่นเอง

3. ระบบความเชื่อ ในสังคมเกษตรกรรมของภาคใต้ ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน ชาวบ้านจะให้ความสำคัญเป็นอย่างสูงถึงคุณค่าของธรรมชาติที่แวดล้อมตัวเขาอยู่ แสดงออกโดยการที่เขาให้จิตวิญญาณแก่สิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการเลี้ยงชีพ เช่น พระแม่ธรณี พระแม่คงคา แม่โพสพ เป็นต้น ความเชื่อที่มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับชาวบ้านภาคใต้ก็คือ ความเชื่อที่เกี่ยวกับการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลัก มีนักวิชาการและผู้รู้ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อในสังคมเกษตรกรรมของภาคใต้ที่น่าสนใจดังนี้

¹ ศูนย์พัฒนาภาคใต้. ภาพรวมภาคใต้. 2538. หน้า 61

อุดม หนูทอง¹ ได้ศึกษาวรรณกรรมสดุดีและแหล่งทำขวัญของภาคใต้
ข้อนี้แสดงออกให้เห็นทั้งในรูปพฤติกรรมทั่ว ๆ ไป และเป็นประเพณีที่มีระเบียบ
แบบแผนถึงขั้นพิธีกรรม ความกตัญญูรู้คุณไม่เฉพาะอยู่ที่มนุษย์ต่อมนุษย์ หากยัง
รวมไปถึงธรรมชาติและสิ่งเร้นลับเหนือธรรมชาติ ในวิถีชีวิตของชาวใต้การดำเนิน
ชีวิตส่วนใหญ่ก็อาศัยธรรมชาติ โดยเฉพาะในสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับการทำมาหากิน
ความสำคัญดังกล่าวจึงเกิดเป็นความเชื่อและแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมต่าง ๆ
เช่น การไหว้สวัสดี ไหว้เจ้าที่ วัควาย ทำขวัญข้าวในนาหรือบนยุ้งข้าว เป็นต้น

ธีระพล สยามพันธ์² ได้ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของ
ชาวบ้าน ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง ปรากฏว่ามีความ
เชื่อและการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ เพื่อให้เป็นศิริมงคลและบังเกิดผลดีแก่
การทำนา ในการประกอบพิธีกรรมแบ่งได้เป็น 3 ช่วง คือ ช่วงก่อนแรกไถ
ช่วงแรกไถถึงเก็บเกี่ยว และในช่วงหลังเก็บเกี่ยว ผลของการปฏิบัติตามความเชื่อ
และพิธีกรรมมีผลต่อผู้ปฏิบัติโดยตรงทางด้านจิตและจิตนิสัย ได้แก่ ความกตัญญู
ความละเอียดรอบคอบ ความกระตือรือร้น ความประหยัด และความสัมพันธ์ใน
ครอบครัว ส่วนผลทางด้านสังคมและวัฒนธรรมได้แก่ ความรู้สึกเป็นกลุ่มพวกเดียวกัน
การสืบทอดภูมิปัญญา และการอบรมบ่มนิสัยที่ดีงามแก่สังคม

---

¹ อุดม หนูทอง. วรรณกรรมสดุดีและแหล่งทำขวัญของภาคใต้. 2524.
หน้า 1.

² ธีระพล สยามพันธ์. ความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวบ้าน
ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง. 2538. หน้า 134-135.

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในสังคมอุตสาหกรรมของภาคใต้

วิถีชีวิตในสังคมอุตสาหกรรมมีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างมากกับวิถีแห่งการผลิต อันเนื่องมาจากการผลิตในสังคมอุตสาหกรรมผลิตเพื่อขายเป็นสำคัญ การตลาดและระบบเงินตราเข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตมากขึ้น ดังที่ สนิท สัมครการ¹ ได้กล่าวไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้ ความแปรปรวนทางเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ รายได้ในภาคเกษตรกรรมตกต่ำ สมาชิกในสังคมจำนวนมากเกิดความยากจน สภาวะทางเศรษฐกิจเกษตรกรรมเพื่อยังชีพจึงต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่เศรษฐกิจแบบการตลาดที่ผลผลิตทางการเกษตรเพื่อขายและมีการพัฒนาอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้มักจะทำให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมาเสมอ ดังเช่น การเปลี่ยนแปลงทางขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ โดยเฉพาะการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างครอบครัวชาวนา ชาวไร่ จะลดน้อยลง ผู้มีเงินสามารถใช้จ่ายเงินจ้างแรงงานและหาซื้อสิ่งที่อำนวยความสะดวกมาแทนได้ นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของสังคม การแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นด้วยการพัฒนาอุตสาหกรรมที่รีบเร่ง จึงควรมีการดำเนินการอย่างรอบคอบ ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศจึงมีความจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาวะใหญ่ของเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในสังคมอุตสาหกรรมภาคใต้ที่นักวิชาการและผู้รู้ได้ศึกษาเอาไว้ส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องกับวิถีแห่งการผลิตและในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคมและความเชื่อ ยังมีผู้ศึกษาไว้ไม่มากนักซึ่งจะกล่าวถึงผลงานสำคัญที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

---

¹ สนิท สัมครการ. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาของสังคม. 2525. หน้า 110 - 117.

ศูนย์พัฒนาภาคใต้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ¹ ได้กล่าวถึงการอุตสาหกรรมในภาคใต้ไว้ว่า การตั้งโรงงานอุตสาหกรรมของภาคกระจายอยู่ตามลักษณะพื้นที่และแหล่งวัตถุดิบ ประมาณร้อยละ 85 ของโรงงานทั้งสิ้น ตั้งอยู่ด้านตะวันออกฝั่งทะเลอ่าวไทยซึ่งเป็นแหล่งปลูกยาง ปลูกข้าว ยางพารา มะพร้าว และการทำการประมงที่สำคัญของภาคโรงงานที่สำคัญ ๆ ได้แก่ โรงงานอุตสาหกรรมจากผลิตภัณฑ์ยางพารา ผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำอุตสาหกรรมน้ำมันพืช ส่วนด้านตะวันตกฝั่งทะเลอันดามันมีโรงงานตั้งอยู่เพียงร้อยละ 15 อุตสาหกรรมในพื้นที่นี้คือ อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยางพารา โรงเลื่อยและโรงงานปลาป่น กิจกรรมเผาถ่าน เป็นต้น

อุตสาหกรรมที่สำคัญในภาคใต้ปัจจุบัน มีดังนี้

1. อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยางพารา การลงทุนส่วนใหญ่เป็นการผลิตยางแผ่นรมควัน รองลงมาเป็นยางแท่ง น้ำยางข้น และเศษยางตามลำดับ กิจกรรมอุตสาหกรรม ผลิตภัณฑ์ยางพารา ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ที่จังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ยะลา ตรัง และนราธิวาส ระบบการซื้อ - ขาย เป็นการซื้อ - ขายล่วงหน้า 5 - 6 เดือน เป็นการสั่งซื้อกันโดยตรงจากผู้ซื้อมายังโรงงานผู้ผลิตถึงร้อยละ 70 ส่วนที่เหลือเป็นการซื้อ - ขายกันตามวิธีการซื้อ - ขายโดยทั่วไป สำหรับยางส่งออกทางด้านศุลกากรภาคใต้ปี 2537 นี้ประมาณ 1,096,045.6 เมตริกตัน มูลค่า 26,570.6 ล้านบาท

2. อุตสาหกรรมอาหารทะเลแช่แข็งและอาหารทะเลกระป๋อง ตั้งกระจายอยู่ตามแหล่งทำการประมงสำคัญ ๆ คือ จังหวัดสงขลา สุราษฎร์ธานี ปัตตานี ชุมพร สตูล และตรัง ปัจจุบันการผลิตและการค้าอาหารทะเลแช่แข็งอยู่ในเกณฑ์ดี เนื่องจากวัตถุดิบป้อนโรงงานมีมากขึ้น ประเทศญี่ปุ่น สหรัฐ

¹ ศูนย์พัฒนาภาคใต้. ภาพรวมภาคใต้. 2538. หน้า 52 - 55.

อเมริกาและยุโรป มีความต้องการการซื้อสูง การส่งออกผ่านด่านศุลกากรปี 2537 นี้ จำนวน 190,687.1 เมตริกตัน มูลค่า 13,187.3 ล้านบาท

3. อุตสาหกรรมน้ำมันพืช ภาคใต้เป็นแหล่งผลิตน้ำมันปาล์มร้อยละ 96 และน้ำมันมะพร้าวร้อยละ 50 ของประเทศ แต่ในระยะที่ผ่านมาการผลิตน้ำมันมะพร้าวอยู่ในภาวะที่ไม่ดีนัก เนื่องน้ำมันปาล์มเข้ามาแทนที่มากขึ้น ประกอบกับชาวสวนนิยมขายเป็นมะพร้าวผลและพื้นที่ปลูกมะพร้าวบางแห่งแปรสภาพไปเป็นรีสอร์ทและสถานที่ประกอบการอื่น และปัจจุบันโรงงานสกัดน้ำมันปาล์มขนาดใหญ่ที่เปิดดำเนินการมีถึง 12 แห่ง เป็นกิจการที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนทั้งสิ้น ราคาน้ำมันปาล์มก็ดีขึ้น คือประมาณ กิโลกรัมละ 16.57 บาท

4. อุตสาหกรรมปลาป่น การผลิตปลาป่นมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการประมง กล่าวคือ ปีใดจับสัตว์น้ำได้มาก การผลิตปลาป่นก็ขยายตัวมากขึ้น ตรงกันข้ามปีใดจับสัตว์น้ำได้น้อยลง ภาวะการผลิตปลาป่นก็ซบเซาตามไปด้วย ทั้งนี้เพราะปลาเปิดเป็นปลาที่จับได้ส่วนใหญ่ของการประมงภาคใต้ ผลผลิตที่ได้จัดจำหน่ายให้กับผู้ซื้อรายใหญ่เพียงไม่กี่ราย ผู้รับซื้อเหล่านี้มีอำนาจในการกำหนดราคารับซื้อที่ค่อนข้างมาก และราคารับซื้อยังขึ้นกับเปอร์เซ็นต์โปรตีน ความชื้นและกลิ่น ปริมาณนำเข้าจากถั่วเหลืองจากต่างประเทศ และภาวะการเลี้ยงสัตว์อีกด้วย

5. เหมืองแร่ ภาคใต้เป็นแหล่งดีบุกที่สำคัญ เป็นที่ตั้งของโรงงานถลุงแร่ดีบุกที่สำคัญของประเทศไทย ในอดีตมีเหมืองแร่ดีบุกเปิดดำเนินการเกือบ 1,000 เหมือง ปัจจุบันลดลงเหลือเพียง 70-80 เหมือง ผลิตได้เพียง 3,203 เมตริกตันนั้น จังหวัดที่ผลิตแร่ดีบุกได้มากคือจังหวัดพังงา นครศรีธรรมราช ระนอง ภูเก็ตและชุมพร สำหรับแร่ยิปซัมนั้นผลผลิตเพิ่มขึ้น ตลอดปี 2537 ผลิตได้ 5,733,427 เมตริกตัน

จงพิศ สิริรัตน์ และคณะ¹ ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ในภาคใต้ ผลกระทบต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2534 - 2543) ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ภาคใต้มีแนวโน้มการเจริญเติบโตของ ประชากรไม่มากนัก อัตรา การเกิดถึงแม้จะสูงกว่าภาคอื่น และอัตราตายมีไม่มากนัก การย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นส่วนมาก เป็นการย้ายถิ่นภายในจังหวัดและภายในภาคใต้กันเองมากกว่าจากส่วนอื่นของประเทศ การย้ายถิ่นอาจจะมีเพิ่มมากขึ้นถ้ามีการพัฒนาเศรษฐกิจของภาคหรือเกิดอุตสาหกรรมขนาด ใหญ่มากขึ้น ทำให้แรงงานที่มีคุณภาพเฉพาะของภาคใต้เองไม่เพียงพอ จะก่อให้เกิดความ ต้องการแรงงานในหลายสาขาวิชาโดยเฉพาะบุคลากรทางด้านบริการการขาย พนักงานทั่ว ไป ช่างและวิศวกร โอกาสหรือช่องทางการพัฒนาเศรษฐกิจของภาคใต้ควรมุ่งเน้นการใช้ ความได้เปรียบทางภูมิศาสตร์ และพืชเศรษฐกิจหลักที่มีอยู่แล้วนั่นคือ การมุ่งพัฒนาพืช เศรษฐกิจหลัก การประมงและอุตสาหกรรมต่อเนื่องให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด โลกและต้นทุนการผลิตต่ำสุด การพัฒนาอุตสาหกรรมโรงแรมและการท่องเที่ยวธรรมชาติ ทางทะเล และธุรกิจการค้าระหว่างประเทศจากผลผลิตอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นจากโรงงาน พัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ของรัฐบาล การศึกษาแนวโน้มของอุตสาหกรรมภาคใต้ มี นัยความเป็นมาที่สำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในภาคใต้ เพื่อรองรับการพัฒนา อุตสาหกรรมและโครงสร้างพื้นฐานทางสาธารณูปโภคและทางสังคม คือ มีความจำเป็น อย่างรีบด่วนก็จะต้องพัฒนาทักษะ ความรู้เจตคติที่ดีต่อการทำงานในทุกสาขาอาชีพที่ เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมที่สำคัญของภาคใต้ และที่สำคัญคือทุกอย่าง

---

¹ จงพิศ สิริรัตน์ และคณะ. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ในภาคใต้ ผลกระทบต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2534- 2543). 2534. หน้า 127-129.

ต้องมุ่งสู่การสร้างคุณภาพบริการที่สูง การสร้างมูลค่าเพิ่มในผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมจากฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในภาคเพื่อหลีกเลี่ยงการแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้านในสินค้ามาตรฐานที่ถูุกำหนดราคาโดยตลาดโลก

น้อย จันทรอำไพ และนิธิ ฤทธิพรพันธ์¹ ได้ศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงานกับการพัฒนาเมืองหลักในภาคใต้ : ศึกษาเฉพาะกรณีเขตส่งเสริมอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่า งานที่ประชากรตัวอย่างชอบมากที่สุด คือ งานที่ไม่ใช่เกษตรกรรม เช่น งานรับจ้าง กรรมกร เป็นต้น สาเหตุที่ชอบทำงานประเภทนี้คือเป็นงานที่ไม่ต้องใช้ความรู้ ทำมาตั้งแต่เด็ก ๆ และไม่มีโอกาสเลือกงาน ประชากรย้ายถิ่นถ้าเกิดปัญหาครอบครัวมากที่สุด รองลงมาเรื่องรายได้ และสภาพแวดล้อม ปัจจัยที่ผลักดันให้ประชากรไปทำงานต่างถิ่นคือ รายได้ไม่เพียงพอ สอดคล้องกับปัจจัยดึงดูดที่ทำให้ต้องย้ายถิ่นก็คือ การมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือการอยากเปลี่ยนอาชีพ ประชากรที่มีทัศนคติเห็นด้วยกับการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้ามาในเขตส่งเสริมอุตสาหกรรมคือผู้ที่มีรายได้ครอบครัวน้อย อาชีพหลักของสามีและภรรยาเป็นเกษตรกร ระดับการศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ประชากรที่มีครัวเรือนขนาดใหญ่และผู้ที่มีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย

---

¹ น้อย จันทรอำไพ และนิธิ ฤทธิพรพันธ์. การเคลื่อนย้ายแรงงานกับการพัฒนาเมืองหลักในภาคใต้ : ศึกษากรณีเขตส่งเสริมอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา. 2527. หน้า 177-178.

จงพิศ สิริรัตน์ และคณะ¹ ได้ศึกษาภาวะการทำงานของแรงงานในอุตสาหกรรมขนาดย่อม เขตจังหวัดสงขลา ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่าภาวะการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อม 4 ประเภทในจังหวัดสงขลา คือ โรงงานปลาร้า โรงงานน้ำแข็ง โรงงานเฟอร์นิเจอร์ และโรงพิมพ์ ได้พบว่าส่วนใหญ่คนงานและนายจ้าง โดยทั่วไปแล้วเป็นไปตามที่กฎหมายแรงงานระบุไว้ ทางด้านการบริหารโรงงานส่วนใหญ่เป็นการบริหารที่ไม่มีระเบียบแบบแผนแน่นอนและยากต่อการควบคุม การพิพาทระหว่างนายจ้างและคนงานมีค่อนข้างน้อย คนงานส่วนใหญ่ยังคงพอใจกับการทำงานในปัจจุบัน และคนงานจะลาออกหรือทิ้งงานไปเองเมื่อเกิดความไม่พอใจ

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับลักษณะและสภาพของสังคมในจังหวัดสงขลา

1. ประวัติความเป็นมา

สงขลาเป็นเมืองท่าที่สำคัญเมืองหนึ่ง² ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของประเทศไทยตั้งแต่สมัยโบราณ มีร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีที่มีอายุเก่าแก่กว่าสมัยอยุธยา เช่น บริเวณอำเภอสทิงพระ อำเภอระโนด และอำเภอเมืองสงขลา เพราะได้พบซากอาคารสถาปัตยกรรม ปฏิมากรรม เช่น พระโพธิสัตว์ เทวรูป ที่เกี่ยวเนื่องในศาสนาพุทธลัทธิมหายานและศาสนาพราหมณ์ที่อายุราวพุทธศตวรรษที่ 13 - 14 และได้พบเครื่องปั้นดินเผาจีนสมัยราชวงศ์ถังมีอายุในพุทธศตวรรษที่ 13 เช่นเดียวกัน

¹ จงพิศ สิริรัตน์ และคณะ. ศึกษาภาวะการทำงานของแรงงานในอุตสาหกรรมขนาดย่อม เขตจังหวัดสงขลา. 2524. หน้า 60-63.

² สำนักงานจังหวัดสงขลา. บรรยายสรุปจังหวัดสงขลา. 2537. หน้า 1 - 2..

ต่อมาสงขลาได้ปรากฏชื่อในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 แห่งกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 1893 เป็นเมืองประเทศราชในจำนวน 16 เมือง ที่ตั้งตัวเมืองสมัยนั้นอยู่ในท้องที่หมู่ที่ 7 อำเภอสิงหนคร ยังมีโบราณสถานป้อมคูเมือง และที่ฝังศพเจ้าเมือง (สุดานสุไลมาน) มีให้ศึกษาอยู่ พ.ศ. 2185 ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง แห่งกรุงศรีอยุธยา เจ้าเมืองสงขลาตั้งตัวขึ้นเป็นอิสระไม่ยอมขึ้นแก่กรุงศรีอยุธยา ทางกรุงศรีอยุธยาส่งกองทัพมาปราบสงขลาได้ ปี พ.ศ. 2310 ประเทศสยามเสียดังกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า ได้เกิดก๊กต่าง ๆ ขึ้น เจ้าพระยานครซึ่งตั้งตัวเป็นใหญ่ได้ตั้งนายวิเชียรญาติมาเป็นเจ้าเมือง เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีปราบก๊กเจ้านครได้แล้ว พ.ศ. 2312 - 2325 ได้ตั้งให้จีนเหยียง แซ่เฮ่า เป็นเจ้าเมืองได้รับพระราชทานนามเป็น "หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ" (ตระกูล ณ สงขลา) มีตัวเมืองตัวอยู่ในท้องที่หมู่ที่ 1 (แหลมสน) ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร คนละฟากฝั่งกับสงขลาปัจจุบัน ขณะนี้ยังมีหลักฐานซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "ที่วัง" ซึ่งเป็นที่ตั้งวัดเจ้าเมืองและตัวเมือง

สมัยรัตนโกสินทร์ได้ยกสงขลาขึ้นเป็นเมืองเอกขึ้นต่อกรุงเทพมหานคร ปกครองเมืองปัตตานี กลันตัน ตรังกานู จนกระทั่งปี พ.ศ. 2379 สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 3 แห่งรัตนโกสินทร์ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2367 - 2394) โปรดเกล้าฯให้พระยาวิเชียรคีรี (เถี้ยนเส้ง) ย้ายตัวเมืองมาอยู่ฝั่งตะวันออกของแหลมสน ก่อสร้างป้อมกำแพงเมือง ระหว่างสร้างนี้ ตวนกู อามัตตะฮัด ชักชวนหัวเมืองไทรบุรี ปัตตานี และหัวเมืองทั้ง 7 ยกมาตีเมืองสงขลา เมื่อปราบขบถราบคาบแล้วจึงได้สร้างป้อมและกำแพงเมืองสงขลาจนเสร็จ

โปรดเกล้าฯ ให้ผังหลักเมืองโดยพระราชทานเทียนชัย หลักชัยพฤกษ์กับเครื่องไทยทาน อาราธนาสมเด็จพระเจ้าอุดมปิฎก พระสงฆ์อินเดียน 8 รูป เป็นประธาน พระครูอัมภวาจารย์ พรหมณมีชื่อ 8 นาย ออกมาให้พระยาสงขลาผังหลักเมือง พระยาสงขลาได้จัดแจงทำโรงพิธีกลาง โรงพิธี 4 มุมเมืองกับโรงพิธีพรหมณ์เสร็จแล้ว ณ วันศุกร์ ขึ้น 10 ค่ำ ปีมะเส็ง พ.ศ. 2385 ได้ผังหลักชัยพฤกษ์ลงไว้กลางเมืองสงขลา (ปัจจุบันเป็นศาลเจ้าหลักเมือง) ตัวเมืองที่ย้ายมานี้ คือตัวเมืองทางฝั่งตะวันออกของแหลมสนหรือที่เรียกว่า "บ่อหยาง" คือในเขตเทศบาลเมืองสงขลาปัจจุบันนี้เอง

2. สภาพทั่วไป

2.1 ขนาดและที่ตั้ง

จังหวัดสงขลา เป็นจังหวัดที่มีความสำคัญของภาคใต้ ตั้งอยู่ ณ เส้นรุ้งที่ 6 องศา 17 ลิปดา ถึง 7 องศา 56 ลิปดาเหนือ เส้นแวงที่ 100 องศา 01 ลิปดา ถึง 101 องศา 06 ลิปดาตะวันออก สูงจากระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ย 4 เมตร เนื้อที่ 7,431.14 ตารางกิโลเมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ตามเส้นทางรถไฟ 947 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จดจังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง
ทิศตะวันออก	จดอ่าวไทย
ทิศใต้	จดจังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี รัฐเคดาร์ และรัฐเปอรลิส
ทิศตะวันตก	จดจังหวัดพัทลุง และจังหวัดสตูล

2.2 ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และทะเลสาบ

ภูมิประเทศของพื้นที่ทางทิศเหนือส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ทางทิศตะวันออกเป็นที่ราบริมทะเล ทิศใต้และทิศตะวันตกเป็นภูเขาและที่ราบสูง มีป่าเขาและภูเขาสูง ค่อย ๆ เทลาดไปทางทะเลสาบสงขลา ภูเขาสันกาลาคีรี (เทือกเขาน้ำค้าง) เป็นภูเขาสำคัญกันเขตแดนไทยมาเลเซีย นอกจากนี้ยังมีเทือกเขาตะนาวศรีซึ่งอยู่ทางตะวันตกด้านจังหวัดสตูล นอกจากนี้ยังมีภูเขาขนาดเล็กอีกหลายแห่ง เช่น เขาดังกวน เขาน้อย เขาเขียว เขาแดง เขาค่ายม่วง เขาเกาะยอ เขารูปช้าง เขาวังชิง เขาคอหงส์ เขาคูหา เขารักเกียรติ เขาดกน้ำ เป็นต้น มีลำน้ำที่สำคัญได้แก่ คลองอู่ตะเภา คลองนาทวี คลองเทพา ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาสันกาลาคีรี และคลองวาด คลองรัตภูมิ ต้นน้ำเกิดจากทิวเขาตะนาวศรี

อากาศทั่วไปอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมที่พัดประจำเป็นฤดูกาลมีอยู่ 2 ชนิด คือ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นลมที่พัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นลมเย็นและแห้งจากประเทศจีนพัดปกคลุมประเทศไทย ทำให้ภาคต่าง ๆ ตอนบนของประเทศตั้งแต่ภาคกลางขึ้นไปมีอากาศเย็นและแห้งแล้งทั่วไป แต่ภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ลงไปรวมถึงจังหวัดสงขลาด้วยกลับมีฝนตกชุก เพราะลมมรสุมนี้พัดผ่านอ่าวไทย จึงพาเอาไอน้ำไปตกเป็นฝนทั่วไปอากาศจึงไม่หนาวเย็นดังเช่นภาคอื่น ๆ ที่อยู่ตอนบนของประเทศ แต่อาจมีอากาศเย็นเป็นครั้งคราว ลมมรสุมอีกชนิดหนึ่งก็คือ ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งพัดผ่านมหาสมุทรอินเดียจึงพาเอาไอน้ำและความชุ่มชื้นมาสู่ประเทศไทย แต่เนื่องจากภูเขาตะนาวศรีซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกกั้นกระแสลมไว้ทำให้บริเวณภาคใต้ฝั่งตะวันออกและจังหวัดสงขลามีฝนน้อยกว่าภาคตะวันตก ซึ่งเป็นต้นรับลมฤดูกาลของจังหวัดสงขลา พิจารณาจากกระแสลมประจำท้องถิ่นแบ่งออกเป็น 2 ฤดูกาล คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม และฤดูฝนตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือน

มกราคม ปริมาณฝนตกเฉลี่ยของจังหวัดสงขลาอยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างดี ฝนเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 2,038.4 มม. และมีฝนตกประมาณ 156.3 วัน เดือนที่ฝนตกมากที่สุดคือเดือนพฤศจิกายน มีปริมาณฝนเฉลี่ยประมาณ 556.9 มม. ฝนตกประมาณ 23 วัน ทะเลสาบสงขลาเป็นทรัพยากรน้ำที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ มีสภาพเป็นทะเลในแผ่นดิน มีพื้นที่ 9,100 ตร.กม. ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดสงขลาและพัทลุง แบ่งพื้นที่ 3 ส่วน คือทะเลสาบตอนนอก ทะเลสาบตอนใน และทะเลน้อย มีความอุดมสมบูรณ์ในทางทรัพยากร และความสวยงามของธรรมชาติ

3.. การปกครอง

การปกครองของจังหวัดสงขลา¹ แบ่งออกเป็น 14 อำเภอ กับ 2 กิ่งอำเภอและจำนวนประมาณการจากการสำรวจเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2536 มีประชากรทั้งสิ้น 1,125,905 คน บ้านเรือนอยู่อาศัย 241,132 หลังคาเรือน ดังนี้

¹ สำนักงานจังหวัดสงขลา. บรรยายสรุปจังหวัดสงขลา. 2537. หน้า 6 - 7.

ตาราง 1 แสดงจำนวนประชากรและบ้านเรือนอยู่อาศัยในจังหวัด
สงขลา เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2536

ที่	อำเภอ	ประชากร(คน)	บ้านเรือน(หลังคาเรือน)
1	เมืองสงขลา	66,913	16,371
2	สทิงพระ	51,298	9,801
3	จะนะ	83,257	15,907
4	นาทวี	48,517	10,011
5	เทพา	57,710	11,141
6	สะบ้ายอย	46,359	8,384
7	ระโนด	76,636	16,678
8	รัตภูมิ	58,153	12,563
9	สะเดา	77,210	14,798
10	หาดใหญ่	137,159	66,681
11	ควนเนียง	31,917	6,505
12	สิงหนคร	74,788	13,637
13	กระแสสินธุ์	17,729	3,452
14	นาหม่อม	18,287	18,287
15	กิ่งอำเภอบางกล่ำ	23,123	4,954
16	กิ่งอำเภอคลองหอยโข่ง	21,207	4,626

4. เศรษฐกิจ

จังหวัดสงขลามีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งจังหวัด (GPP)¹ ปี พ.ศ. 2534 มีมูลค่า 36,441.349 ล้านบาท เป็นลำดับที่ 1 และเป็นลำดับที่ 11 ของประเทศ การผลิตที่สำคัญจำแนกตามสาขาการผลิต ดังนี้

4.1 การเกษตรที่สำคัญในจังหวัดสงขลา²

4.1.1 พืชเศรษฐกิจประกอบด้วย

ยางพารา จังหวัดสงขลามีพื้นที่การปลูกยางพารามากที่สุดในประเทศไทย พื้นที่การปลูกยางพารากระจายอยู่ทั่วไปเกือบทุกอำเภอในจังหวัด ปี พ.ศ. 2537 มีพื้นที่การเพาะปลูก 1,675.355 ไร่ ปริมาณการผลิตมีจำนวน 239.059 ตัน คิดเป็นมูลค่า 4,781.1 ล้านบาท

ข้าวนาปี มีพื้นที่ปลูกข้าวมากเป็นอันดับ 3 ของภาคใต้ รองจากจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดพัทลุง ซึ่งกระจายอยู่ในพื้นที่ของอำเภอระโนด หาดใหญ่ สะบ้าย้อย เทพา จะนะ สิงหนคร กระแสสินธุ์ อำเภอเมืองสงขลา นาทวี สะบ้าย้อย สะเดา ควนเนียง นานม่อม และกิ่งอำเภอบางกล่ำ ปี พ.ศ. 2537 มีพื้นที่การเพาะปลูก 535,791 ไร่ ปริมาณการผลิตมีจำนวน 206,815 ตัน คิดเป็นมูลค่า 662.9 ล้านบาท

มะพร้าว มีพื้นที่การเพาะปลูกกระจายอยู่ทั่วไปทั้งจังหวัด ปี พ.ศ. 2537 มีพื้นที่เพาะปลูก 33,830 ไร่ ปริมาณผลิตจำนวน 43,685 ตัน คิดเป็นมูลค่า 174.7 ล้านบาท

¹ สำนักงานจังหวัดสงขลา. สมุดข้อมูลสำคัญจังหวัดสำหรับผู้บริหาร จังหวัดสงขลา. 2528. หน้า 3.

² แหล่งเดิม. หน้า 4.

ทุเรียน มีพื้นที่การเพาะปลูกมากในพื้นที่ อำเภอจะนะ นาทวี เทพา สะบ้าย้อย และอำเภอสะเดา ปี พ.ศ. 2537 มีพื้นที่การเพาะปลูก 13,480 ไร่ ปริมาณการผลิตมีจำนวน 10,262 ตัน คิดเป็นมูลค่า 205.2 ล้านบาท

4.1.2 การประมง¹ ผลผลิตทางการประมงที่สำคัญของจังหวัด ในปี พ.ศ. 2537 มีปริมาณการผลิต 685,543 ตัน คิดเป็นมูลค่า 8,967,088,832 บาท มีผู้ประกอบการจำนวน 70,905 ราย เป็นชาวประมง 525,782 คน การประมงที่สำคัญของจังหวัดแยกเป็น

การประมงน้ำจืด มีปริมาณการผลิตจำนวน 2,070 ตัน คิดเป็นมูลค่า 68,110,000 ล้านบาท มีผู้ประกอบการจำนวน 2,597 ราย เป็นชาวประมง 5,194 คน

การประมงน้ำกร่อย มีปริมาณการผลิตจำนวน 52,369 ตัน คิดเป็นมูลค่า 5,902,730,000 ล้านบาท มีผู้ประกอบการจำนวน 4,610 ราย เป็นชาวประมง 11,004 คน

การประมงน้ำเค็ม มีปริมาณการผลิตจำนวน 631,104 ตัน คิดเป็นมูลค่า 5,048,832 ล้านบาท มีผู้ประกอบการจำนวน 63,698 ราย เป็นชาวประมง 509,584 คน

ผลผลิตทางการประมงดังกล่าว ในปี พ.ศ. 2537 มีผู้เพาะเลี้ยงกุ้งทะเลจำนวน 1,905 ราย พื้นที่ในการเพาะเลี้ยงทั้งหมด 19,367 ไร่

---

¹ สำนักงานจังหวัดสงขลา. สมุดขอมูลสำคัญจังหวัดสำหรับผู้บริหาร จังหวัดสงขลา. 2538. หน้า 5.

4.1.3 การปศุสัตว์¹ มีการเลี้ยงทั้งใช้งานและเพื่อการค้า ในชนบทมีการเลี้ยงเกือบทุกครัวเรือน เกษตรกรจึงมีอาหารจำพวกโปรตีนบริโภคกันอย่างทั่วถึงอีกทั้งสามารถสร้างรายได้เสริมการเกษตรอื่น ๆ ได้อีกด้วย การเลี้ยงสัตว์จะเลี้ยงกันแทบทุกชนิด แล้วแต่ปัจจัยด้านอาหารและการตลาด สัตว์เลี้ยงที่สำคัญของจังหวัด ได้แก่ โค กระบือ แพะ แกะ สุกร เป็ด ไก่ สามารถทำรายได้ปีละประมาณ 1,350.17 ล้านบาท โดยเฉพาะโคเนื้อและสุกร ปี 2537 โคเนื้อมีประมาณการผลิต 17,835 ตัน คิดเป็นมูลค่า 624 ล้านบาท และสุกรมีปริมาณการผลิต 4,647.3 ล้านบาท

4.2 การพาณิชย์กรรม² จังหวัดสงขลามีการเจริญทางด้านพาณิชย์กรรมเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นจังหวัดศูนย์รวมการค้าคมนาคมขนส่งของภูมิภาค มีเส้นทางรถยนต์ รถไฟ เชื่อมต่อไปยังประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ มีสนามบินพาณิชย์ที่มีเที่ยวบินในประเทศและระหว่างประเทศ และมีท่าเรือน้ำลึก สามารถจอดเรือขนถ่ายสินค้าขนาดใหญ่ได้สะดวก เป็นจังหวัดชายแดนติดต่อกับประเทศมาเลเซีย มีการค้าระหว่างกันบริเวณอำเภอสะเดาทางด้านศุลกากร 2 จุด มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทางมาซื้อสินค้าและใช้บริการเป็นจำนวนมาก มีการประกอบธุรกิจการค้าหลายประเภท เช่น ภัตตาคาร โรงแรม ร้านค้าส่ง ร้านค้าปลีก สินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าผลิตผลจากการเกษตรตลอดจนธุรกิจการท่องเที่ยวถึงปี 2536 จังหวัดสงขลามีการจดทะเบียน จังหวัดสงขลามี

¹ สำนักงานจังหวัดสงขลา. สมุดข้อมูลสำคัญจังหวัดสำหรับผู้บริหารจังหวัดสงขลา. 2528. หน้า 9.

² สำนักงานจังหวัดสงขลา. บรรยายสรุปจังหวัดสงขลา. 2537. หน้า 15.

การจดทะเบียนธุรกิจนิติบุคคลรวมทั้งหมด 527 ราย มีทุนจดทะเบียน 1,331.84 ล้านบาท การค้าขายชายแดนที่ผ่านมาด้านศุลกากรของจังหวัดสงขลามีมูลค่าที่สูงมาก ในปี 2537 มูลค่าสินค้านำเข้า 16,063.18 ล้านบาท และมีมูลค่าสินค้าส่งออกถึง 35,384.99 ล้านบาท

4.3 การอุตสาหกรรม¹ จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรที่สำคัญได้แก่ สัตว์น้ำทะเล ยางพารา ไม้ผล เป็นต้น จึงก่อให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ มากที่สุดในภาคใต้ ปัจจุบันจังหวัดสงขลามีโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับอนุญาตถึงเดือนสิงหาคม 2537 ให้ประกอบกิจการทั้งสิ้น 1,334 โรงงาน และสามารถจ้างแรงงานได้ 42,948 คน โดยแยกเป็นแรงงานชาย 18,437 คน และแรงงานหญิง 24,511 คน

อัตราการกระจายโรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในอำเภอขนาดใหญ่ มีจำนวน 556 โรงงาน รองลงมาคือ อำเภอเมืองสงขลา 146 โรงงาน อำเภอระโนด 115 โรงงาน อำเภอรัตภูมิ 112 โรงงาน สำหรับอำเภอระโนด อำเภอสิงหนคร และอำเภอสทิงพระส่วนใหญ่เป็นโรงสีข้าว

อุตสาหกรรมที่สำคัญของจังหวัดสงขลา² เป็นอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องจากการเกษตรเกือบทั้งสิ้นและส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกได้แก่ อุตสาหกรรมอาหารทะเลบรรจุกระป๋อง อุตสาหกรรมอาหารทะเลแช่แข็งและห้องเย็น อุตสาหกรรมจากยางพาราและผลิตภัณฑ์ยาง (ยางแผ่นรมควัน น้ำยางข้น ยางแท่ง ทีทีอาร์ ยางเครฟ และถุงมือยาง) อุตสาหกรรมจากไม้ยางพารา (ผลิตเครื่องเรือน เครื่องใช้และชิ้นส่วนเฟอร์นิเจอร์ ฯลฯ) ตลาดส่งออกที่สำคัญของผู้ประกอบการจังหวัดสงขลา คือ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และยุโรป

¹ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา. บรรยายสรุปจังหวัดสงขลา. 2537.

หน้า 7.

² สำนักงานจังหวัดสงขลา. บรรยายสรุปจังหวัดสงขลา. 2537. หน้า 18.

5. สังคม¹ สภาพทางสังคมในจังหวัดสงขลาที่สำคัญ ดังนี้

5.1 ศาสนา ประชาชนในจังหวัดสงขลาประมาณ 66 % นับถือศาสนาพุทธ นับถือศาสนาอิสลามประมาณ 33 % และศาสนาอื่น ๆ 1 % ส่วนใหญ่มีความสำนึกและยึดมั่นในความเป็นคนไทย มีชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คนกลุ่มน้อยหรือคนสองสัญชาติไม่มีปัญหาในสังคมแต่อย่างใด แต่เกิดความรู้สึกเปรียบเทียบในด้านความเจริญทางวัตถุโดยเฉพาะอำเภอหาดใหญ่ ความเจริญในทุกด้านมากกว่าหลายอำเภอในจังหวัด

5.2 การสาธารณสุข จังหวัดสงขลาเป็นศูนย์กลางด้านบริการสาธารณสุขที่สำคัญแห่งหนึ่งในภาคใต้ เพราะเป็นที่ตั้งโรงพยาบาลขนาดใหญ่ของรัฐ เช่น โรงพยาบาลมหาวิทยาลัย โรงพยาบาลทั่วไป และโรงพยาบาลประสาท นอกจากนี้แล้วยังมีโรงพยาบาลชุมชน สถานีอนามัย และสถานบริการสาธารณสุขชุมชน กระจายอยู่ทั่วไป 14 อำเภอ และ 2 กิ่งอำเภอ

5.3 การศึกษา จังหวัดสงขลามีสถาบันการศึกษาทุกระดับ ทั้งสายสามัญและสายอาชีพทั้งของรัฐบาลและเอกชน มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบและดำเนินการอยู่หลายฝ่าย เช่น ทบวงมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย นอกจากนี้ยังมีส่วนราชการบางส่วนได้จัดการศึกษาบางประเภท เช่น สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ ดำเนินการโดยกระทรวงมหาดไทย วิทยาลัยพยาบาล ดำเนินงานโดยกระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น

¹ สำนักงานจังหวัดสงขลา. บรรยายสรุปจังหวัดสงขลา. 2537. หน้า

5.4 ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ชาวสงขลาทั่วไปได้รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมโบราณกาลของตนไว้หลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณีที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ซึ่งตนเองเลื่อมใสศรัทธา ประเพณีสำคัญที่จัดขึ้นเป็นพิธีการ ได้แก่ การชักพระ การทำบุญวันสารทเดือนสิบ พิธีลอยกระทง กีฬาพื้นบ้านยังเป็นที่นิยมอยู่ในปัจจุบันคือ การชนโค รวมทั้งการชนไก่ กัดปลา ซึ่งยังมีผู้นิยมเล่นกันอยู่บ้าง และการมหรสพพื้นเมืองที่เป็นที่นิยมกันมากได้แก่ หนังตะลุง และมโนราห์

6. โครงการพัฒนาจังหวัดสงขลาที่สำคัญ¹

จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดที่สำคัญของภาคใต้จังหวัดหนึ่ง ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) มีแนวคิดในการชลอการขยายตัวของประชากรในกรุงเทพมหานคร และลดอิทธิพลทางเศรษฐกิจของกรุงเทพมหานคร แนวทางการพัฒนาส่วนหนึ่งมุ่งขยายความเจริญไปสู่ภูมิภาค โดยการพัฒนาเมืองหลัก เมืองรองในภาคต่าง ๆ สำหรับภาคใต้ ได้กำหนดให้เมืองสงขลา - หาดใหญ่ เป็นเมืองหลักของภาค และให้เมืองปัตตานีเป็นเมืองรองในระยะของแผนพัฒนา และเพื่อให้เมืองหลักสงขลา - หาดใหญ่ เป็นเมืองหลักที่มีพลังจึงเร่งสร้างฐานเศรษฐกิจให้แก่จังหวัดสงขลา โดยสนับสนุนบทบาทของเมืองจังหวัดสงขลาให้เป็นเมืองท่าส่งออกและให้เมืองหาดใหญ่เป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่ง การค้าบริการ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมส่งออก อุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น และอุตสาหกรรมการส่งกำลังบำรุงการขุดเจาะน้ำมันในอ่าวไทยตอนล่าง นอกจากนี้มีโครงการพัฒนาทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและเศรษฐกิจเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก โครงการพัฒนาจังหวัดสงขลาที่สำคัญได้แก่

¹ สำนักงานจังหวัดสงขลา. บรรยายสรุปจังหวัดสงขลา. 2537. หน้า 58 - 71.

6.1 โครงการศูนย์ราชการระดับภาคจังหวัดสงขลา สืบเนื่องจากคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบตามแผนการใช้ที่ดินของหน่วยงานของรัฐบาลในเมืองหลักภาคใต้ สงขลา - หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2534 ซึ่งตามแผนการใช้ที่ดินดังกล่าวได้กำหนดให้พื้นที่บริเวณเชิงสะพานติณสูลานนท์ ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา มีขนาดพื้นที่ที่จะใช้เป็นศูนย์ราชการได้ประมาณ 1,500 ไร่ ปัจจุบันมีหน่วยราชการต่าง ๆ เข้าไปใช้ประโยชน์เพื่อก่อสร้างอาคารที่ทำการบ้างแล้ว

6.2 โครงการพัฒนาเมืองหลัก เป็นโครงการที่ตอบสนองนโยบายการพัฒนาเมืองหลักในภูมิภาค ได้เริ่มขึ้นในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 ต่อเนื่องมาจนถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 กล่าวคือ ได้มีการคัดเลือกพื้นที่ที่มีแนวโน้มในการพัฒนาสูงและมีความพร้อมในด้านการบริการของรัฐบาล เช่น น้ำประปา ไฟฟ้าและโทรศัพท์ โดยดำเนินการเร่งรัดใน 5 เมืองหลักก่อน คือ เมืองเชียงใหม่จากภาคเหนือ เมืองขอนแก่นและนครราชสีมาจากอีสาน เมืองสงขลา-หาดใหญ่จากภาคใต้ และเมืองชลบุรีจากภาคกลาง จุดเริ่มต้นของโครงการเกิดจากการที่รัฐบาลไทยและธนาคารโลกได้ร่วมศึกษาพัฒนาเมืองหลัก และธนาคารโลกได้ให้ความช่วยเหลือทางวิชาการผลจากการศึกษาได้ดำเนินการ 4 เมืองหลัก คือ เชียงใหม่ ขอนแก่น นครราชสีมา และสงขลา-หาดใหญ่ เท่านั้น จุดมุ่งหมายหลักของการพัฒนาเมืองหลักนั้นก็คือ การเร่งรัดเศรษฐกิจของเมืองหลักและส่งเสริมให้เกิดการสร้างงาน โดยมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และบริการบรรเทาความขาดแคลน บริการขั้นพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม และบริการสิ่งจำเป็นแก่คนยากจนในเมือง ตลอดจนเสนอแนะการปรับปรุงพัฒนาโครงสร้างสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเมืองหลัก โครงการนี้ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากรัฐบาล

6.3 โครงการนิคมอุตสาหกรรมภาคใต้ เป็นโครงการที่ได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2525 เพื่อให้สอดคล้องกับแผนกระจายการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไปสู่ส่วนภูมิภาค ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมในภาคใต้ควบคู่กับการพัฒนาเมืองหลักเมืองรอง ส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดย่อมและบริการในภูมิภาค และส่งเสริมให้มีการใช้ทรัพยากร วัตถุดิบ และแรงงานในท้องถิ่นให้มากขึ้น รวมทั้งการรักษาสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น สนับสนุนท่าเรือน้ำลึกสงขลาให้เกิดประโยชน์เป็นฐานรองรับการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาโครงการอื่น ๆ ในภาคใต้ ปัจจุบันโครงการอุตสาหกรรมภาคใต้จัดตั้งขึ้นที่บริเวณเหนือคลอง ตำบลคลอง อำเภอนาทใหญ่ จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ 2,382 ไร่ ซึ่งประกอบด้วย เขตอุตสาหกรรมทั่วไปและเขตอุตสาหกรรมส่งออก การดำเนินการพัฒนาเขตพื้นที่จนถึงปี 2538 คาดว่าต้องใช้งบเงินไม่ต่ำกว่า 460 ล้านบาท และสามารถจำหน่ายพื้นที่ให้แก่ผู้ประกอบการมาตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2537

นอกจากนี้แล้วยังมีโครงการพัฒนาจังหวัดสงขลาที่เป็นโครงการขนาดใหญ่ อีก 2 โครงการ คือ โครงการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และโครงการรถบรรทุกอูทกภัยอำเภอนาทใหญ่ (โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ)

ผลจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยพบว่า การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมให้กระจายสู่ส่วนภูมิภาคมากขึ้น ในภาคใต้ก็เช่นเดียวกันรัฐบาลได้มีโครงการพัฒนาเมืองหลักโดยเริ่มขึ้นในช่วงปลายแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 ต่อเนื่องกันมาจนถึงปลายแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ด้วยการกำหนดให้จังหวัดสงขลาเป็นเขตส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่อยู่ระหว่างอำเภอเมืองสงขลา กับอำเภอนาทใหญ่ และเขต

อุตสาหกรรมขนาดย่อมที่อำเภอรัตนภูมิ เหตุผลที่เลือกพื้นที่นี้เนื่องจากมีแนวโน้มในการพัฒนาสูง และมีความพร้อมในด้านการบริการของรัฐเกี่ยวกับสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ประปา ไฟฟ้า และโทรศัพท์ เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงมองเห็นได้อย่างชัดเจนในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525 - 2529 พื้นที่บริเวณเมืองหาดใหญ่ - สงขลา และอำเภอรัตนภูมิมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นจำนวนมากทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงาน ซึ่งส่วนใหญ่แต่เดิมอยู่ในภาคเกษตรกรรมเข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น สภาพสังคมของชาวบ้านในเขตชนบทก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมเดิมที่เป็นเกษตรกรรมเข้าสู่สังคมที่เป็นอุตสาหกรรม อีกทั้งมีปัจจัยอื่นที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประดังเข้ามาอีก เช่น ความยากจน การว่างงาน และความจำเป็นในการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวได้ส่งผลให้วิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีอยู่เดิมเปลี่ยนแปลงไปด้วย และวิถีการศึกษาวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเปรียบเทียบวิถีชีวิตในสังคมดั้งเดิมกับวิถีชีวิตในสังคมที่เปลี่ยนไปจะเป็นประเด็นสำคัญที่สามารถทำความเข้าใจได้ชัดเจนมากขึ้น จากการศึกษาดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยเรื่อง วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา สามารถนำความรู้มาเป็นพื้นฐานในการกำหนดประเด็นเพื่อการศึกษา ดังนี้

1. ใช้เป็นแนวทางในการกำหนด ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า
2. ใช้เป็นแนวทางในการกำหนดแหล่งข้อมูลและขอบเขตเนื้อหา
3. ใช้เป็นแนวทางในการสร้างกรอบความคิดที่เป็นส่วนของรายละเอียดเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน

อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม

ระบบการทำมาหากินเป็นแบบแผนในการหาเลี้ยงชีพที่มีวิธีการและขั้นตอนที่แต่ละกลุ่มชนได้คิด เลือกรร กลั่นกรอง ลงมือและถ่ายทอดด้วยวิธีการปฏิบัติสืบทอดกันมา การทำมาหากินของชาวบ้านในชนบทมักจะมีความสัมพันธ์กับสภาพทางภูมิศาสตร์อันเป็นที่ตั้งของถิ่นฐานเสมอ เช่น ผู้ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บนที่ราบลุ่มจะมีอาชีพเกี่ยวกับการทำสวนหรือหาของป่า ผู้ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ชายทะเลจะมีความเกี่ยวข้องกับอาชีพการประมง เป็นต้น การหาเลี้ยงชีพดังกล่าวก็เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัย 4 และมีชีวิตอยู่รอดเป็นสำคัญ วิธีการและขั้นตอนของการทำมาหากินจะมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง แต่ในบางช่วงของการพัฒนาการทางสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงในแบบแผนของการทำมาหากินอย่างรวดเร็ว เพราะมีเหตุแห่งปัจจัยเข้ามาเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการ สังคมของชาวบ้านในจังหวัดสงขลาก็เป็นอีกสังคมหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

การศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากินอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลาจะประกอบด้วยเนื้อหาที่สำคัญ 3 ประเด็นคือ ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน และผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน

การเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากินซึ่งเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม มีปัจจัยสำคัญที่เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ 2 ประการคือ

1. ปัจจัยจากนโยบายของรัฐบาลกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ ในยุคของปัจจุบันรัฐมีความจำเป็นอย่างมากที่ต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการหาเลี้ยงชีพของประชาชน เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติของประเทศที่จะสามารถนำมาใช้เพื่อประโยชน์ในการทำมาหากินหรือเข้าเป็นปัจจัยทางการผลิตมีจำนวนจำกัด ดังนั้นจึงเกิดสภาพไม่เพียงพอกับความต้องการทั้งทางด้านอุปโภค บริโภค และรายได้ของประชาชน จึงทำให้รัฐบาลต้องเผชิญกับปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ซึ่งอย่างไร ซึ่งในแต่ละประเทศได้พยายามค้นหาด้วยวิธีการที่แตกต่างกันออกไป เช่น การใช้ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม รัฐบาลจะเป็นผู้ตัดสินใจและสั่งการให้เป็นไปตามแบบแผนที่วางไว้ การแก้ไขปัญหาด่าง ๆ ขึ้นอยู่กับรัฐบาล ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม เป็นระบบที่เอกชนประกอบการได้โดยเสรี ปัญหาพื้นฐานของเศรษฐกิจจะได้รับการแก้ไขโดยระบบตลาด กำไรและขาดทุนจะเป็นหลักสำคัญของการดำเนินงาน รัฐบาลเข้าไปมีบทบาทแต่น้อย อันได้แก่ การป้องกันประเทศ การรักษาระเบียบข้อบังคับ กฎหมายและศาล และการใช้ระบบเศรษฐกิจแบบผสม เป็นระบบที่อาศัยกลไกตลาดโดยมีเอกชนเป็นผู้ดำเนินการและรัฐบาลเข้ามาเกี่ยวข้องเท่าที่จำเป็น ซึ่งประเทศไทยได้ใช้แนวทางระบบเศรษฐกิจแบบผสม ปัจจัยจากนโยบายของรัฐบาลกับการพัฒนาอุตสาหกรรมจึงมีสาระสำคัญกล่าวคือ

1.1 รัฐบาลต้องเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาอุตสาหกรรมเนื่องจากความไม่สมบูรณ์ของกลไกตลาด ซึ่งถ้าปล่อยให้ระบบของตลาดเป็นไปโดยอิสระ การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ก็จะไม่เกิดประสิทธิภาพ รัฐบาลจึงเข้ามามีบทบาทในด้านต่าง ๆ เช่น การวางแผนอุตสาหกรรม การจัดโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และการออกกฎหมายควบคุมมิให้เอกชนผูกขาดในการผลิตและจำหน่ายสินค้า

เป็นต้น และในบางครั้งการผลิตสินค้าของโรงงานอุตสาหกรรมก็จะทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การเกิดน้ำเสีย อากาศเสีย และเสียงรบกวน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดต้นทุนทางสังคม รัฐบาลจึงมีความจำเป็นต้องออกมาตรการควบคุมโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาทางมลพิษ

นอกจากนั้นแล้ว รัฐบาลยังต้องเข้ามาแทรกแซงกลไกของตลาด เพื่อการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ เสถียรภาพทางด้านราคาสินค้า ซึ่งรัฐบาลมีความจำเป็นต้องใช้นโยบายการเงินการคลังเข้ามาช่วยเหลือ รวมไปถึงการควบคุมราคาสินค้าด้วย ส่วนเสถียรภาพในการสร้างงานนั้น รัฐบาลได้ส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่สามารถจ้างแรงงานได้จำนวนมาก และด้านเสถียรภาพกับต่างประเทศในการแก้ปัญหาดุลการค้าและดุลการชำระเงินระหว่างประเทศ ซึ่งรัฐบาลได้ใช้นโยบายการผลิตเพื่อการส่งออกและนโยบายการผลิตเพื่อทดแทนสินค้านำเข้า

1.2 การพัฒนาอุตสาหกรรมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งประเทศไทยได้มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจอย่างจริงจังในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลในยุคนี้ได้แสดงความจำนงอย่างแน่วแน่ที่จะเร่งรัดพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจ ได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2504 มีกำหนดระยะเวลาดำเนินการ 6 ปี ต่อจากนั้นประเทศไทยได้จัดทำแผนพัฒนาฯ ติดต่อกันมารวมทั้งสิ้น 8 แผน ได้มีการปรับปรุงและพัฒนาการทำแผนให้ครอบคลุม เพื่อให้การพัฒนาประเทศได้ก้าวหน้าไปพร้อมกันในทุกด้าน จึงได้เปลี่ยนชื่อจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติมาเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 2 และได้เปลี่ยนชื่อหน่วยงานผู้รับผิดชอบจากสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 เป็นต้นมา

นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กำหนดสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไว้ทุกฉบับ และได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ การพัฒนาอุตสาหกรรมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติดังกล่าว ที่ส่งผลต่อการทำมาหากินในจังหวัดสงขลา พอจะแบ่งได้เป็น 2 ช่วงคือ ช่วงแรก การพัฒนาอุตสาหกรรมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 - 4 (พ.ศ. 2504 - 2524) และช่วงที่ 2 การพัฒนาอุตสาหกรรมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 - 7 (พ.ศ. 2525 - 2529) กล่าวคือ

ช่วงแรก การพัฒนาอุตสาหกรรมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 - 4 (พ.ศ. 2504 - 2524) ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้สรุปผลการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมของประเทศไว้ว่า

ในระยะของการปฏิบัติตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาได้มีการลงทุนทางด้านอุตสาหกรรมในอัตราที่

สูงมาก ดังจะเห็นได้ว่ามีอุตสาหกรรมใหม่ ๆ เช่น อุตสาหกรรม

การไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ โรงกลั่นน้ำมัน ยางรถยนต์ วัสดุก่อสร้าง เสื้อผ้า

สำเร็จรูป กระดาษ เหล็ก นมข้นหวาน ประกอบรถยนต์ ชิ้นส่วนรถยนต์

และรถจักรยานยนต์ ตลอดจนอุตสาหกรรมจากไม้ เครื่องเรือน เครื่อง

ประดับ อัญมณี เป็นต้น เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าภาคอุตสาหกรรมได้

พัฒนาและเพิ่มบทบาทในระบบเศรษฐกิจส่วนรวมมากยิ่งขึ้นโดยลำดับ

คือ สัดส่วนผลผลิตของภาคอุตสาหกรรมได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 13.1

ของผลผลิตรวมของประเทศในปี 2503 เป็นร้อยละ 21.1 ในปี 2524

เมื่อเทียบกับภาคเกษตรซึ่งมีผลผลิตประมาณร้อยละ 24.8 ในปี 2524¹

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525 - 2529. 2524.

แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนาอุตสาหกรรมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 - 4 (พ.ศ. 2504 - 2524) ก็ต้องประสบกับปัญหาหลายประการ ดังที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กล่าวไว้¹ สรุปสาระสำคัญได้คือ โครงสร้างอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพาการนำเข้า วัตถุดิบ เครื่องจักร อุปกรณ์ ซึ่งเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ประเทศต้องประสบภาวะขาดดุลทางด้านการค้าสูงขึ้นตามลำดับ การพัฒนาอุตสาหกรรมส่งออกยังไม่มีประสิทธิภาพพอ เช่น โครงสร้างภาษียังเป็นไปในลักษณะที่สนับสนุนการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าเสียเป็นส่วนใหญ่ การส่งเสริมอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกยังอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของหลายหน่วยงาน แนวการปฏิบัติจึงยังไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นต้น และกิจการอุตสาหกรรม "กระจุก" อยู่บริเวณกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียงไม่กระจายไปสู่ส่วนภูมิภาค ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะได้มีนโยบายกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ส่วนภูมิภาค แต่ในทางปฏิบัติยังไม่บรรลุจุดประสงค์ดังจะเห็นได้จากข้อมูลในปี พ.ศ. 2522 โรงงานอุตสาหกรรมทั้งประเทศมีจำนวน 67,736 โรง เป็นโรงงานที่อยู่ในภาคกลางถึงร้อยละ 40.9 จากจำนวนดังกล่าวนี้ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครถึงร้อยละ 21.2 และหากจะพิจารณาถึงกิจการที่ได้รับการส่งเสริมซึ่งมีการลงทุนสูงทั้งหมด 897 ราย เป็นโรงงานในภาคกลางถึงร้อยละ 84.3 สาเหตุสำคัญเนื่องจากกรุงเทพมหานครและบริเวณใกล้เคียงมีเครื่องอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานมาก ตลอดจนเป็นศูนย์กลางในด้านการตลาด การคมนาคม ขนส่ง แหล่งเงิน และวัตถุดิบ ทั้งยังมีการใช้แรงงานค่อนข้างต่ำ เนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนซึ่งได้รับการยกเว้นหรือลดหย่อนอากรขาเข้าสำหรับเครื่องจักร ทำให้อุตสาหกรรมขนาดใหญ่เลือกใช้เครื่องจักรในขบวนการผลิตจึงไม่มีการสนับสนุนการจ้างงาน

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525 - 2529. 2524.

หน้า 69 - 71.

ในช่วงแรกของการพัฒนาอุตสาหกรรมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 - 4 (พ.ศ. 2504 - 2524) ที่ส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลาไม่มากนัก อันเนื่องจากจังหวัดสงขลาที่เหมือนกับจังหวัดอื่น ๆ ในประเทศไทยที่การพัฒนาอุตสาหกรรมในส่วนภูมิภาคมีความก้าวหน้าไม่มากเท่าที่ควร แต่ก็ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานทางด้านอุตสาหกรรมมากพอสมควร เช่น การสร้างถนน ไฟฟ้า ประปา มีการก่อสร้างสะพานติณสูลานนท์เพื่อการคมนาคมทางชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของภาคใต้ได้สะดวกและคล่องตัวมากขึ้น อุตสาหกรรมโรงสีข้าวเป็นกิจการที่มีกระจายอยู่ทั่วไปทั้งจังหวัด เจ้าของจะดำเนินกิจการโดยสมาชิกภายในครอบครัว นอกจากนี้แล้วส่วนใหญ่ก็จะเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก มีคนงานไม่เกิน 10 คน เช่น นีบน้ำมันปาล์มและน้ำมันมะพร้าว โรงพิมพ์สิ่งพิมพ์ทุกชนิด ซ่อมเครื่องยนต์และเชื่อมโลหะ ทำท่อคูท่อบ่อและอิฐบล็อกจาก เป็นต้น ในส่วนของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ก็ได้เริ่มเปิดกิจการขึ้นบ้าง ในระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524) เช่น โรงงานทำน้ำแข็ง ผลิตภัณฑ์สัตว์ ทำชิ้นส่วนเฟอร์นิเจอร์ เครื่องเรือน โรงงานรมควันยางพารา และยางแผ่นดิบ เป็นต้น โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เกือบทั้งหมดตั้งอยู่ในอำเภอหาดใหญ่ อำเภอเมืองสงขลา และอำเภอสะเตกา

ช่วงที่ 2 การพัฒนาอุตสาหกรรมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 - 7 (พ.ศ. 2525 - 2529) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กล่าวถึงผลการพัฒนาอุตสาหกรรมและการค้าที่ผ่านมาไว้ว่า

“ในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ภาคอุตสาหกรรมได้มีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการส่งออกของไทยเป็นอย่างยิ่ง โดยสัดส่วนของผลผลิตอุตสาหกรรมในผลผลิตรวมของประเทศได้เพิ่มจากร้อยละ 23.5 ในปี 2529 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 มาเป็นร้อยละ 26.0 ในปี 2534 อัตราการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมโดยเฉลี่ยได้เพิ่มสูงขึ้นร้อยละ 13.7 ต่อปี คือสูงกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ร้อยละ 6.6 ปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้เกิดการขยายตัวสูงเช่นนี้ ได้แก่ การขยายตัวของการ

ส่งออกและการลงทุนโดยเฉพาะการผลิตเพื่อส่งออกและการลงทุน
อุตสาหกรรมขนาดใหญ่เพื่อทดแทนการนำเข้า¹

และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กล่าวเพิ่มเติมถึงการพัฒนาในระยะช่วงปลายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7² สรุปได้ว่า สังคมไทยประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากอัตราการขยายตัวอยู่ในระดับสูง โดยเฉลี่ยถึงร้อยละ 7.8 ต่อปี รายได้ต่อหัวของคนไทยเพิ่มขึ้นจาก 2,100 บาท ในปี พ.ศ. 2504 เป็น 68,000 บาท ในปี 2538 ฐานะการเงินการคลังของประเทศมีความมั่นคงเพราะได้รับการยอมรับโดยทั่วไปจากนานาประเทศ ส่วนการลงทุนของภาครัฐในด้านโครงสร้างพื้นฐานและบริการพื้นฐานทางสังคมโดยต่อเนื่องนั้น ได้ทำให้คนไทยมีรายได้ ฐานะความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นมาโดยตลอด แต่กิจกรรมและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจก็ยังคงกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลกว่าภูมิภาคอื่น ๆ

ในช่วงที่ 2 ของการพัฒนาอุตสาหกรรมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 - 7 (พ.ศ. 2525 - 2539) ได้ส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลาเป็นอย่างมาก สำนักงานจังหวัดสงขลา ได้กล่าวถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลาในปี พ.ศ. 2537³ สรุปได้ว่า จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดที่มี

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2535 - 2539, พ.ศ.
2534. หน้า 49.

² สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544, (ฉบับร่าง)
2539. หน้า 1

³ สำนักงานจังหวัดสงขลา. บรรยายสรุปจังหวัดสงขลา. 2537. หน้า

ความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรที่สำคัญได้แก่ สัตว์น้ำทะเลและยางพารา จึงก่อให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ มากที่สุดในภาคใต้ มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการทั้งสิ้น 1,356 โรงงาน ในจำนวนนี้เป็นโรงสีข้าว 519 โรงงาน ใช้เงินทุนรวมทั้งสิ้น 11,007.227 ล้านบาท และสามารถจ้างแรงงานได้ 41,895 คน โดยแยกเป็นแรงงานชาย 18,018 คนและแรงงานหญิง 23,877 คน (สถิติเมื่อ 30 เมษายน 2537) โรงงานส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดเล็ก ซึ่งใช้ทุนน้อยกว่าหรือเท่ากับ 10 ล้านบาท มีจำนวน 638 โรงงาน เช่น โรงกลึง - เชื่อมโลหะ ตู้ซ่อมรถยนต์และจักรยานยนต์ ทำอิฐซีเมนต์บล็อก ทำวงกบประตูหน้าต่างจากไม้ เป็นต้น โรงงานขนาดกลางใช้เงินทุนมากกว่า 10 ล้านบาท ถึง 100 ล้านบาท มีจำนวน 159 โรงงาน เช่น โรงงานแปรรูปอัดอบน้ำยาไม้ยางพารา ทำอย่างแผ่นรมควัน ทำน้ำยางข้น ทำชิ้นส่วนเครื่องเรือนและเฟอร์นิเจอร์จากไม้ยางพารา และทำปลาน้ำจืด เป็นต้น ส่วนโรงงานขนาดใหญ่ ใช้เงินลงทุนมากกว่า 100 ล้านบาท มีจำนวน 20 โรงงาน เช่น โรงงานผลิตอาหารทะเลบรรจุกระป๋อง อาหารทะเลแช่แข็ง ทำถุงมือยาง ทำแผ่นปาร์ติเกิลบอร์ด และทำน้ำอัดลม เป็นต้น

จากข้อมูลดังกล่าวมาจะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องจากนโยบายของรัฐบาลกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ระบบการทำมาหากินของชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงไป นโยบายของรัฐบาลที่เป็นแนวดำเนินการปรากฏอย่างชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 เป็นต้นมา ซึ่งได้ระบุให้เมืองสงขลา - หาดใหญ่เป็นเมืองหลักที่สำคัญของภาคใต้ เพื่อให้เป็นเมืองหลักที่มีพลังในการกระจายความเจริญจากกรุงเทพมหานคร จึงได้เร่งสร้างปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจในจังหวัดสงขลา โดยสนับสนุนบทบาทของเมืองสงขลาให้เป็นเมืองท่าในการส่งออก อุตสาหกรรมการส่งออก การขุดเจาะก๊าซและน้ำมันในอ่าวไทย และให้เมืองหาดใหญ่เป็นศูนย์กลางใน

การขนส่ง การค้าบริการ อุตสาหกรรมส่งออก อุตสาหกรรมที่ใช้วัสดุในท้องถิ่น เป็นต้น รวมทั้งการขยายให้เขตอำเภอรัษฎา อำเภอจะนะ เป็นเขตส่งเสริม อุตสาหกรรมขนาดย่อม และการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยได้จัดตั้งนิคม อุตสาหกรรมภาคใต้ ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลลุง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ได้เริ่มทำการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวกำลังจะแล้วเสร็จ จะเห็นได้ว่ารัฐบาลมีนโยบายใน การพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 เป็นต้นมา

นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมได้ส่งผลกระทบต่อภาระเลี้ยงชีพของชาวบ้านใน ท้องถิ่นจังหวัดสงขลาพอสมควร โดยเฉพาะการดูดซับแรงงานจากภาคเกษตรกรรม เข้าสู่แรงงานในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นไปตามที่รัฐบาลได้วางนโยบายการกระจาย อุตสาหกรรมไปสู่ส่วนภูมิภาค นับได้ว่าเป็นมาตรการอย่างหนึ่งของรัฐบาลที่พยายาม ยกกระดับความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น และเป็นการลดช่องว่างระดับความเหลื่อม ล้าของรายได้ระหว่างเมืองและชนบทให้น้อยลง

1.2 ปัจจัยจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรมีรายได้ไม่เพียงพอกับค่า ครองชีพ ก็นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรเกิดการเปลี่ยนแปลงในการ ประกอบอาชีพจากการทำงานด้านเกษตรกรรมเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม แต่อย่างไรก็ตามการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่มีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าครองชีพ จะเกิดขึ้นกับผู้ประกอบอาชีพทางการเกษตรบางสาขาหรือบางท้องที่ของจังหวัด เท่านั้น เพราะการเกษตรในบางสาขาหรือบางท้องที่เกษตรกรสามารถประกอบ อาชีพที่มีอยู่เดิมและมีรายได้เพียงพอกับความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายภายใน ครอบครัว

การประกอบอาชีพทางการเกษตรที่สำคัญของจังหวัดสงขลา ได้แก่ การทำ สวนยางพารา สวนผลไม้ ทำนา การเลี้ยงสัตว์ และการประมง การเกษตร ที่สามารถสร้างรายได้ให้เพียงพอกับการใช้จ่ายของเกษตรกรคือ การทำสวนยางพารา ที่เกษตรกรมีสวนเป็นของตนเอง ที่มีขนาดตั้งแต่ 15 ไร่ ขึ้นไป เนื่องจากสงขลา มีสภาพของดินฟ้าอากาศที่เหมาะสมกับการปลูกพืชชนิดนี้ จึงส่งผลให้ยางพารา มีน้ำยางที่ได้จากการกรีดค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ในภาคอื่นๆ

ของประเทศและความต้องการใช้ยางพาราในตลาดโลกโดยเฉพาะตลาดในประเทศ ญี่ปุ่น ภาคพื้นยุโรปและประเทศสหรัฐอเมริกามีความต้องการใช้ยางพาราอย่างต่อเนื่อง การปลูกยางพาราในระยะแรก ๆ ของจังหวัดสงขลาประมาณปี พ.ศ. 2452 - 2502 ชาวสวนยางปลูกยางพาราเป็นแบบพันธุ์พื้นเมือง ไม่ค่อยคำนึงถึงความเหมาะสมของดิน พันธุ์ยาง การบำรุงรักษา การกรีดและการทำยางแผ่น ผลผลิตจึงต่ำทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ สามารถผลิตยางได้ประมาณ 60-80 กิโลกรัมต่อไร่ แต่หลังจากนั้นชาวสวนยางได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลอย่างจริงจัง เมื่อรัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง พ.ศ. 2503 โดยรัฐเข้าช่วยเหลือชาวสวนยางด้วยการจ่ายค่าปลูกยางพันธุ์ดีทดแทนยางเก่าซึ่งเป็นพันธุ์พื้นเมือง แต่เดิมกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางได้ช่วยเหลือชาวสวนยางที่ปลูกยางพันธุ์ดีทดแทนให้ไร่ละ 2,400 บาท แต่ในปัจจุบันกองทุนฯได้เพิ่มให้การช่วยเหลือชาวสวนยางที่ปลูกยางพันธุ์ดีทดแทนถึงไร่ละ 6,800 บาท จึงส่งผลให้ชาวสวนยางที่ปลูกยางด้วยยางพันธุ์ดีในปัจจุบันกรีดยางน้ำยางเพิ่มขึ้นจากเดิม 4-5 เท่า และราคาการซื้อ - ยางพาราภายในจังหวัดก็ดีขึ้น ธนาคารแห่งประเทศไทยสาขาภาคใต้ได้รายงานภาวะการซื้อ-ขายยางพาราในจังหวัดสงขลาในปี พ.ศ. 2538¹ สรุปได้ว่า ราคารับซื้อยางแผ่นดิบชั้น 3 ตลาดหาดใหญ่เฉลี่ยทั้งปีสูงถึงกิโลกรัมละ 32.34 บาท เพิ่มขึ้นจากปีก่อนถึงร้อยละ 46.4 ทั้งนี้เป็นผลจากความต้องการของตลาดโลกอยู่ในเกณฑ์สูง ขณะเดียวกันประเทศมาเลเซียซึ่งเป็นคู่แข่งสำคัญการผลิตลดลง และผลิตผลจากยางพารานอกจากน้ำยางแล้ว ปัจจุบันชาวสวนยางที่โค่นยางเก่าเพื่อปลูกทดแทนด้วยยางพันธุ์ดี หรือเป็นยางพาราที่มีอายุมากหมดอายุในการกรีดและให้น้ำยางน้อย ชาวสวนสามารถขายไม้ยางพาราได้ในราคาสูงถึงไร่ละ 8,000 - 11,000 บาท ทั้งนี้ราคาของไม้ยางพาราขึ้นอยู่กับขนาด ความหนาแน่นของต้นยางต่อไร่ และความสะดวกในการขนส่ง นอกจากนี้แล้วชาวสวนยางในจังหวัดสงขลาส่วนใหญ่จะมีการทำนาควบคู่กันไปด้วย แต่เป็นการทำนาเพื่อ

¹ ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคใต้. รายงานเศรษฐกิจและการเงิน ภาคใต้ ปี 2538. 2538. หน้า 260.

ให้เพียงพอกับการบริโภคของสมาชิกภายในครอบครัว เกษตรกรชาวสวนยางในจังหวัดสงขลาส่วนใหญ่จึงมีรายได้เพียงพอต่อการยังชีพและบางครอบครัวยังมีรายได้เหลือเก็บเป็นเงินออมได้อีก นอกจากการทำสวนยางแล้วเกษตรกรยังมีการทำสวนผลไม้ซึ่งสร้างรายได้ให้กับครอบครัวเป็นอย่างดี เช่น ทุเรียน เงาะ ลิ้นจี่ ส้มโอ เป็นต้น

การประกอบอาชีพทางการเกษตรในจังหวัดสงขลา ในสาขาอาชีพที่มีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวก็คือ เกษตรกรในกลุ่มที่ยึดการทำนาเป็นอาชีพหลัก จากการสัมภาษณ์ผู้บอกข้อมูลหลักสรุปได้ว่า ชาวนาในจังหวัดสงขลามีพื้นที่ถือครองในการทำนาโดยเฉลี่ยครอบครัวละประมาณ 10 ไร่ เกษตรกรเอง ก็พยายามเพิ่มผลผลิตและปรับปรุงคุณภาพข้าวให้ดีขึ้นด้วยการพยายามคัดเลือกข้าวพันธุ์ดีมาปลูกแทนการใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมือง ปัจจุบันข้าวพันธุ์ดีที่เกษตรกรได้รับคำแนะนำจากกรมส่งเสริมการเกษตรและเป็นที่ยอมรับของชาวนาโดยทั่วไปได้แก่ พันธุ์ กข 13 กข 23 แก่นจันทร์ สุพรรณบุรี 60 สุพรรณบุรี 90 และข้าวดอกมะลิ 105 การปลูกข้าวพันธุ์ดีดังกล่าวต้องใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อการบำรุงดินและยาปราบศัตรูพืชค่อนข้างสูง แต่การปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองก็ยังมีอยู่ เช่น พันธุ์ไข่มดลิน หอมจันทร์ และกลีบเมฆหนัก เป็นต้น การทำนาในปัจจุบันต้องใช้ต้นทุนสูงกว่าเดิม เทคโนโลยีทางการเกษตรก็มีความจำเป็นสูงขึ้น การไถนาที่ใช้แรงงานจากสัตว์เลี้ยงวัวหรือควายได้กลายเป็นตำนานหรือเรื่องเล่าสำหรับเด็กในหมู่บ้าน การทำนาเกือบทุกพื้นที่ของจังหวัดต้องอาศัยฤดูกาลหรือปริมาณน้ำฝนที่พอเหมาะ นับเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่ได้กำหนดผลผลิตหรือชะตากรรมในการประกอบอาชีพของชาวนาในแต่ละปี การทำนาจึงเป็นอาชีพหลักที่มีความเสี่ยงอยู่ในเกณฑ์สูง ในภาครัฐก็ให้การส่งเสริม สนับสนุน และให้การช่วยเหลืออย่างน้อยอยู่เมื่อเปรียบเทียบกับชาวสวนยางซึ่งได้รับการส่งเสริม สนับสนุนและการช่วยเหลือจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง

ถ้าไรต่อต้นทุนที่ชาวนาได้รับยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ตัวอย่าง เช่น การทำนาของเกษตรกรบ้านสนามชัย ตำบลสนามชัย อำเภอสิงหนิง จังหวัดสงขลา การลงทุนในการทำนาหว่าน 1 ไร่ ซึ่งประกอบด้วย ค่าจ้างรถไถ ค่าปุ๋ยเคมี

ค่าจ้างเกี่ยวข้าว ค่าพันธุ์ข้าว ค่ายาปราบศัตรูพืช ใช้ต้นทุนประมาณ 900 บาท ซึ่งยังไม่นับถึงต้นทุนที่เป็นแรงงานของเกษตรกรเอง ผลผลิตจากการทำนาหว่าน 1 ไร่ ชาวนาจะได้ข้าวเปลือกประมาณ 40 ถัง ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคใต้ ได้ระบุว่าข้าวเปลือกเจ้า 25 % ในจังหวัดสงขลา ในปี พ.ศ. 2538 ราคาขายเฉลี่ยตลอดปีเกี่ยวนละ 3,400 บาท แสดงว่าการทำนา 1 ไร่ ชาวนาได้ผลผลิตประมาณ 40 ถัง จะได้เงินประมาณ 1,360 บาท แสดงว่าการทำนา 1 ไร่ ชาวนาได้ผลผลิตประมาณ 40 ถัง จะได้เงินประมาณ 1,360 บาท ชาวนาจะได้กำไรไร่ละประมาณ 410 บาท หากชาวนาทำนาครอบครัวละ 10 ไร่ แสดงว่าในรอบ 1 ปี เขาก็จะมีกำไรครัวละประมาณ 4,100 บาท แต่ในบางปีที่ฝนตกไม่ถูกต้องตามฤดูกาล อาจจะต้องแล้งจัดหรือน้ำท่วม ชาวนาเกษตรกรก็จะได้ผลผลิตจากการทำนาล้นยกลง และอาชีพรองของชาวนาที่มีอยู่เดิม เช่น การหาสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ หรือการหาพืชผักพื้นบ้าน ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้มีปริมาณลดน้อยลงไปอย่างมาก การหาเลี้ยงชีพด้วยการพึ่งพาธรรมชาติจึงลดน้อยลง

จากรายได้ของเกษตรกรที่คงที่หรือลดน้อยลง แต่ค่าครองชีพหรือรายจ่ายกลับสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมวดค่าอาหาร จึงทำให้เกษตรกรต้องดิ้นรนหางานทำในสาขาอาชีพอื่นที่สามารถทำรายได้เพียงพอกับค่าครองชีพภายในครอบครัว จากการศึกษาข้อมูลภาคสนามจากผู้บอกข้อมูลหลักและผู้ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมบางคนได้พบว่า เกษตรกรในกลุ่มชาวนาจะเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่าเกษตรกรในกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปทั้งจังหวัด แต่การเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมจะมีมากในเขตพื้นที่อำเภอเมืองสงขลา หาดใหญ่ นาหม่อม จะนะ สิงหนคร สทิงพระ กระแสสินธุ์ และ รัตภูมิ

---

¹ ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคใต้. รายงานเศรษฐกิจและการเงินภาคใต้ ปี 2538. 2538. หน้า 260.

ปัจจัยที่ส่งผลให้เกษตรกรเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม นอกจากปัจจัยสำคัญสองประการคือ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องจากนโยบายของรัฐบาลกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศและปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรมีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าครองชีพแล้ว ก็ยังมีปัจจัยย่อยอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วย เช่น เกษตรกรขาดที่ทำกิน มีหนี้สินมาก การว่างงาน อุปการะสมาชิกในครอบครัวหลายคน และเพิ่งจบจากการศึกษาหางานยาก เป็นต้น

ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน

การเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนคือ

1. มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นจำนวนมากตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา โรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นมีทั้งที่เป็นโรงงานขนาดเล็ก ขนาดกลางและขนาดใหญ่ เนื่องจากจังหวัดสงขลามีลักษณะภูมิประเทศที่เอื้อต่อการขยายงานในภาคอุตสาหกรรม รวมทั้งมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรที่สำคัญได้แก่ สัตว์น้ำทะเลและยางพาราทำให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ มากที่สุดในภาคใต้และเป็นแหล่งงานที่สำคัญของประชาชนภายในจังหวัด สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา ได้จัดทำข้อมูลแสดงจำนวนโรงงาน เงินทุน คนงาน แยกเป็นอำเภอ ดังตารางต่อไปนี้¹

¹ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา. ทำเนียบโรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา. 2537. หน้า 1.

ตาราง 2 แสดงจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา เงินทุน คนงาน

แยกเป็นอำเภอ ยอดรวมสะสมถึงเดือน สิงหาคม 2537

ที่	อำเภอ	จำนวน	เงินทุน	ชาย	หญิง	รวม	แรงมา
1.	เมืองสงขลา	146	1,449,306,000	2,330	6,306	8,636	83,103.29
2.	สติงพระ	78	9,280,000	161	0	161	1,010.83
3.	จะนะ	64	537,594,000	561	1,081	1,642	15,122.00
4.	นาทวี	21	50,543,000	291	55	346	4,895.20
5.	เทพา	18	24,450,000	124	46	170	1,907.76
6.	สะบ้ายอย	23	1,600,000	48	2	50	362.50
7.	ระโนด	115	188,030,000	322	785	1,107	6,172.22
8.	กระแสสินธุ์	10	10,670,000	36	12	48	1,012.00
9.	รัตภูมิ	112	791,850,000	934	534	1,468	22,004.06
10.	สะเดา	68	877,292,000	2,251	687	2,938	35,167.91
11.	หาดใหญ่	556	5,651,269,000	9,908	11,877	21,785	187,374.95
12.	นาหม่อม	11	145,553,000	335	1,611	1,946	4,895.66
13.	ควนเนียง	1	25,600,000	23	0	23	280.00
14.	กิ่ง อ.บางกล่ำ	19	646,840,000	622	1,026	1,648	11,835.20
15.	สิงหนคร	89	890,545,000	465	489	954	3,713.76
16.	กิ่ง อ.คลองหอยโข่ง	3	10,110,000	26	0	26	211.90
รวมทั้งสิ้น		1,334	11,310,532,000	18,437	24,511	42,948	379,069.24

จากตารางแสดงให้เห็นว่า จำนวนของโรงงานอุตสาหกรรมจะมีมากในเขตพื้นที่อำเภอหาดใหญ่ เมืองสงขลา ระโนด รัตภูมิ สิงหนคร สติงพระและสะเดา ตามลำดับ แต่จำนวนของผู้ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมีมากในเขตพื้นที่อำเภอหาดใหญ่ เมืองสงขลา สะเดา นาหม่อม บางกล่ำ จะนะ และรัตภูมิ จะเห็นได้ว่า อำเภอระโนด สิงหนคร และสติงพระ ถึงแม้จะมีโรงงานอุตสาหกรรมอยู่มาก แต่มีจำนวนผู้ทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมน้อย เพราะว่าส่วนใหญ่เป็นโรงสีข้าวซึ่งเป็น

อุตสาหกรรมขนาดเล็ก และจำนวนของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมรวมทั้งจังหวัดจะมีผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย

สำนักงานจังหวัดสงขลา¹ ได้จัดทำข้อมูลสำคัญสำหรับผู้บริหารจังหวัดสงขลาและได้กล่าวถึงประเภทของอุตสาหกรรมของจังหวัดในปี พ.ศ. 2537 ไว้ว่า อุตสาหกรรมที่สำคัญมีอยู่ 8 ประเภท ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 3 แสดงประเภทอุตสาหกรรมที่สำคัญของจังหวัดสงขลา

ที่	ประเภทอุตสาหกรรม	จำนวน (โรง)	แรงงาน (คน)	ผลผลิต (ปี)
1.	อาหารทะเลกระป๋อง	5	5,655	ปลาทูน่า ปลาซาร์ดีน ปู หอย อื่น ๆ บรรจุกระป๋อง 80,557 ตัน
2.	อาหารทะเลแช่แข็งและ ห้องเย็น	28	11,008	ปลา ปลาหมึก กุ้ง หอย และอื่น ๆ แช่แข็ง 155,304 ตัน
3.	ปลาป่นและผลิตภัณฑ์ อาหารสัตว์	17	800	ปลาป่น 132,444 ตัน อาหารสัตว์ 184,010 ตัน
4.	ยางแผ่นรมควัน	31	4,972	ยางแผ่นรมควัน 279,675 ตัน
5.	ผลิตน้ำยางข้น	11	946	น้ำยางข้น 60% 69,848 ตัน
6.	ถุงมือยาง	9	2,551	ถุงมือยางจำนวน 1,388.52 ล้านชิ้น
7.	ผลิตเฟอร์นิเจอร์และ ชิ้นส่วนเฟอร์นิเจอร์จาก ไม้ยางพารา	14	1,513	ผลิตชิ้นส่วนเฟอร์นิเจอร์ จำนวน 11,076,600 ชิ้นและเฟอร์นิเจอร์ 736,070 ชุด
8.	ผลิตแผ่นปาร์ติเกิล บอร์ดและไม้อัด ประสานจากยางพารา	5	560	ปาร์ติเกิลบอร์ด 1,712,100 แผ่น และไม้อัดประสาน 17,200 ลบ.ม.

¹ สำนักงานจังหวัดสงขลา. สมุดข้อมูลสำคัญจังหวัดสำหรับผู้บริหาร
จังหวัดสงขลา. 2538. หน้า 14.

จากตารางแสดงให้เห็นว่า โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และสำคัญของจังหวัดสงขลาจะเป็นอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากภาคเกษตรกรรม ได้แก่ สัตว์น้ำและยางพารา โดยผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกเป็นสำคัญ

2. สมาชิกในชุมชนจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับปัจจัยการผลิตด้านแรงงาน ในสังคมเกษตรกรรมซึ่งเป็นสังคมแบบดั้งเดิมเกษตรกรเองเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตที่สำคัญ อันได้แก่ ที่ดิน ทุน แรงงาน และผู้ประกอบการ แต่ในระยะต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2515 เทคโนโลยีทางการเกษตรเข้ามามีอิทธิพลในสังคมชาวภาคใต้ภาคใต้เข้ามามีบทบาทแทนการใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์ ในขณะที่เดียวกันกรมส่งเสริมการเกษตรได้สนับสนุนให้เกษตรกรพัฒนาวิธีการทำนาเพื่อเพิ่มผลผลิต ด้วยการแนะนำให้ชาวนาปลูกข้าวพันธุ์ดีแทนพันธุ์พื้นเมือง การใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ การใช้ยาปราบศัตรูพืช ในขณะที่จำนวนประชากรในจังหวัดก็มีเพิ่มขึ้น องค์ประกอบดังกล่าวข้างต้นส่งผลให้ปัจจัยทางการผลิตเปลี่ยนแปลงไป จะเห็นได้ชัดในกลุ่มเกษตรกรทำนากล่าวคือ มีการเพิ่มทุนมากขึ้น เช่น จ้างรถไถนา ซื้อข้าวพันธุ์ใหม่ที่ได้รับคำแนะนำมาปลูกแทนพันธุ์พื้นเมือง ซื้อปุ๋ยวิทยาศาสตร์และยาปราบศัตรูพืช แรงงานภายในครอบครัวอาจจะมีความเดิมหรือเพิ่มขึ้น การพัฒนาอาชีพก็มีความก้าวหน้าไม่มากนัก ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นก็ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ซึ่งในบางปีก็ต้องประสบกับการขาดทุน เพราะต้องประสบกับภัยธรรมชาติ เช่น ฝนตกไม่ถูกต้องตามฤดูกาล เกิดภาวะน้ำท่วม เป็นต้น จึงส่งผลให้ผลิตผลทางการเกษตรได้รับความเสียหาย สภาพของรายได้ไม่แน่นอน แต่อย่างไรก็ตามปัจจัยการผลิตส่วนใหญ่ก็ยังเป็นของเกษตรกรเอง

ส่วนการเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางการผลิตในสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งการจัดการจึงต้องคำนึงถึงการนำปัจจัยทางการผลิตที่เสียค่าใช้จ่ายให้น้อยที่สุด เป้าหมายสำคัญก็เพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มที่เป็นกำไรให้มากที่สุด การเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางการผลิตในสังคมอุตสาหกรรมของชาวบ้านในจังหวัดสงขลานั้น ส่วนใหญ่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางด้านแรงงานและมักจะเป็นแรงงานที่ไร้ฝีมือ ส่วนปัจจัยอื่นได้แก่ ที่ดิน และผู้ประกอบการจะมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับทุน ซึ่งมักจะ

มาจากภายนอกที่มีใช้ชาวบ้านหรือท้องถิ่น มีการดำเนินกิจการทั้งที่เป็นโรงงาน อุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดใหญ่ ที่เป็นโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางที่ใช้ เป็นทุนมากกว่า 10 ล้านบาทถึง 100 ล้านบาท เช่น โรงงานแปรรูปอัดอบน้ำ ยาไม้ยางพารา ทำยางแผ่นรมควัน ทำน้ำยางข้น ทำชิ้นส่วนเครื่องเรือนเฟอร์นิเจอร์ จากไม้ยางพารา ทำปลาน้ำจืด ฯลฯ และโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ใช้เงินลงทุน มากกว่า 100 ล้านบาท เช่น โรงงานผลิตอาหารทะเลบรรจุกระป๋อง อาหาร ทะเลแช่แข็ง ทำถุงมือยาง ทำแผ่นปาร์ติเกิลบอร์ด และทำน้ำอัดลม เป็นต้น ส่วน อุตสาหกรรมที่ชาวบ้านในท้องถิ่นเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางการผลิตที่นอกเหนือ จากปัจจัยด้านแรงงานอยู่บ้างก็คือ อุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น ที่บ้านสะกอม อำเภอจะนะ ได้มีการรวมกลุ่มจัดทำผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมในครัวเรือนประเภท ผลิตภัณฑ์จากกระดุมและใยตาล บ้านคูเต่า บ้านหัวควาย อำเภอหาดใหญ่ ได้มี การรวมกลุ่มกันจัดทำผลิตภัณฑ์จากเชือกกล้วย เป็นต้น และอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ซึ่งใช้เงินลงทุนน้อย เช่น โรงสีข้าว โรงกลึง-เชื่อมโลหะ ตู้ซ่อมรถยนต์และจักรยานยนต์ ทำอิฐซิเมนต์บล็อก ทำวงกบประตู-หน้าต่างจากไม้ และโรงงานผลิตน้ำตาลมี เป็นต้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ปัจจัยทางการผลิตในภาคอุตสาหกรรมนั้น ชาวบ้านหรือท้องถิ่นจะมีความเกี่ยวข้องโดยตรงเฉพาะปัจจัยด้านแรงงาน ที่ดินจะเป็นของบริษัทหรือเจ้าของกิจการ ผู้ประกอบการมีความจำเป็นต้องใช้ผู้ชำนาญหรือผู้เชี่ยวชาญเป็นพิเศษ และทุนจะมีทั้งที่เป็นส่วนของท้องถิ่น ต่างถิ่น และจากต่าง ประเทศ

3. การเคลื่อนย้ายแรงงานภายในจังหวัด เป็นการเคลื่อนตัวของผู้ใช้แรงงานออกจากภาคเกษตรกรรมเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

3.1 การเคลื่อนย้ายแรงงานภายในพื้นที่อำเภอ จะเป็นการเคลื่อนตัวของผู้ใช้แรงงานที่อยู่ในพื้นที่อำเภอที่มีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่จำนวนมากและมีโรงงานอยู่หลายขนาด¹ ได้แก่ผู้ที่ทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่อำเภอขนาดใหญ่ เมืองสงขลา สะเดา จะนะและอำเภอรัตภูมิ ผู้ใช้แรงงานมีโอกาสเลือกทำงานในโรงงานที่ตนเองชอบ มีความถนัด พอใจในรายได้และสวัสดิการต่าง ๆ การเดินทางไปทำงานก็จะมี การเคลื่อนตัวในพื้นที่ไม่กว้างนัก ระยะทางสั้น ๆ ไม่เกิน 30 กิโลเมตร การเดินทางไป-กลับไม่ค้างคืน ดังตัวอย่างกรณีต่อไปนี้

กรณีที่ 1 ชุมชนบ้านหนองควางซ้อง หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา การทำมาหากินของชาวบ้านในชุมชนแบบดั้งเดิมนั้น ประกอบอาชีพทำนา ทำสวนยาง รับจ้างกรีดยาง ในระยะต่อมาสังคมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ชุมชนมีความเจริญก้าวหน้าอย่างเห็นได้ชัด มีถนนและไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน ประชากรมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น รายได้จึงมีความจำเป็นเพื่อสนองความต้องการด้านปัจจัย 4 และให้การศึกษาแก่สมาชิกในครอบครัว ระบบเงินตราเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ รายได้จากการทำงานในภาคเกษตรกรรมจึงไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว และในท่ามกลางของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ รัฐบาลได้กำหนดให้พื้นที่อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา เป็นเขตส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดย่อมของภาคใ้ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) นักลงทุนจึงเข้ามาประกอบกิจการทางด้านอุตสาหกรรมในพื้นที่นี้หลายประเภท อุตสาหกรรมที่เข้ามามีบทบาทมากต่อชาวบ้านในชุมชนจะเป็นอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดใหญ่ เพราะสามารถจ้างงานได้

¹ ขนาดของกิจการโรงงานอุตสาหกรรมกำหนดตามจำนวนของการจ้างงาน ดังนี้

1. อุตสาหกรรมในครัวเรือน มีการจ้างงานต่ำกว่า 10 คน
2. อุตสาหกรรมขนาดเล็ก มีการจ้างงานระหว่าง 10-49 คน
3. อุตสาหกรรมขนาดกลาง มีการจ้างงานระหว่าง 50-199 คน
4. อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ มีการจ้างงานตั้งแต่ 200 คน ขึ้นไป

เป็นจำนวนมาก โรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่จะเป็นอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องจากผลิตภัณฑ์ยางพารา โรงงาน ตัด พับ ม้วนโลหะ ฯลฯ และโรงงานผลิตวัสดุก่อสร้าง จากปัจจัยความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับการใช้เงินและความต้องการทางด้านแรงงานของ โรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในชุมชนนับได้ว่าเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านหนองกวางต้องเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก

การเคลื่อนย้ายแรงงานของชาวบ้านในชุมชนบ้านหนองกวางซึ่งเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม โดยทั่วไปจะใช้รถจักรยานยนต์ที่เป็นของตัวเอง รถโดยสารประจำทางและรถโดยสารขนาดเล็กที่วิ่งรับส่งผู้โดยสารไปทำงานในโรงงานโดยเฉพาะซึ่งมีบริการอยู่ในหมู่บ้าน การเดินทางไป-กลับไม่ค้างคืน เวลาที่ใช้เพื่อการทำงานใน 1 วัน (ไม่นับรวมการทำงานล่วงเวลา) ประมาณ 10 ชั่วโมง คือเวลาเพื่อการเดินทางไป-กลับประมาณ 1 ชั่วโมง เวลาเพื่อการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม 8 ชั่วโมง และเวลาเพื่อการพักระหว่างช่วงของการทำงาน 1 ชั่วโมง ผู้ใช้แรงงานมีโอกาสเลือกทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่ตนเองมีความพอใจ ชาวบ้านในชุมชนบ้านหนองกวางซึ่งเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเกือบทั้งหมดจะเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ใกล้ที่อยู่อาศัย ดังเช่น โรงงานอุตสาหกรรมต่อไปนี้

ตาราง 4 แสดงชื่อโรงงาน การประกอบกิจการ และการจ้างงาน ที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชนบ้านหนองกวางช่อง หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา และมีชาวชุมชนบ้านหนองกวางช่องเข้าไปทำงานอยู่จำนวนมาก

ที่	ชื่อโรงงาน	ประกอบกิจการ	ที่ตั้งโรงงาน	การจ้างงาน		
				ชาย	หญิง	รวม
1.	บ.ไทยเทครับเบอร์ คอร์ปอเรชั่น จก.	ผลิตยางแท่ง	ถ.สายเอเชีย ม. 7 ต. กำแพงเพชร	92	101	193
2.	บ.คูัดแพค มานูแพคเจอร์ริง จก.	ผลิตภาชนะ บรรจุยางพารา เพื่อส่งออก	ถ.สายเอเชีย ม.7 ต. กำแพงเพชร	250	-	250
3.	หจก.กิจรุ่งเรือง แมชชีน แอนด์เวิลด์ดิ้ง	ตัด พับ ม้วน โลหะ กลึง เจาะ คิวาน ไส เจียร	ถ. รพช. ม.1 ต.กำแพงเพชร	93	20	113
4.	บ.ภาคใต้อุตสาหกรรม ท่อน้ำไทย	ผลิตท่อน้ำและ อุปกรณ์ท่อน้ำ พี.วี.ซี	ถ.สายเอเชีย ม.7 ต. กำแพงเพชร	30	20	50

หมายเหตุ ข้อมูลเมื่อเดือน สิงหาคม 2537

กรณีนี้ 2 ชุมชนบ้านนาป่อง หมู่ที่ 7 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา แต่เดิมชุมชนแห่งนี้มีอาชีพทำนา ทำสวนยางเป็นอาชีพหลัก และมีการทำสวนมะพร้าว ปลูกมัน ปลูกผัก เป็นอาชีพเสริม แต่มีสมาชิกของครอบครัวบางคนไปรับจ้างกรีดยางในต่างอำเภอ ระยะต่อมาสังคมมีการเปลี่ยนแปลง ชุมชนมีความเจริญมากขึ้น มีการตัดถนนหนทางและนำไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน มีการเพิ่มจำนวนของประชาชน แหล่งอาหารที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติก็ลดน้อยลงไม่เพียงพอกับความต้องการของชุมชน การให้การศึกษาก่อนสมาชิกในครอบครัวก็มีความสำคัญได้มาซึ่งรายได้ที่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย และการประกอบอาชีพเกษตรกรรมไม่สามารถสนองตอบความต้องการดังกล่าวได้ จึงมีการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคเกษตรกรรมเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น เฉพาะในพื้นที่อำเภอเมืองสงขลา มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นก่อนพื้นที่ในอำเภออื่น ๆ ซึ่งประกอบกิจการด้านอุตสาหกรรมที่เป็นผลิตภัณฑ์ต่อเนื่องจากการประมง เพราะมีเรือประมงเข้าเทียบท่าเพื่อถ่ายส่งสินค้าสัตว์น้ำที่มีปริมาณมาก โรงงานอุตสาหกรรมที่เป็นขนาดกลางและขนาดใหญ่เกิดขึ้นตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา เช่น โรงงานผลิตอาหารทะเลแช่แข็งและห้องเย็น ทำปลาร้า ปลาเจ่า น้ำแข็ง เป็นต้น อีกทั้งรัฐบาลได้กำหนดให้เขตพื้นที่สงขลา-หาดใหญ่เป็นเขตอุตสาหกรรมภาคใต้ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) การประกอบกิจการอุตสาหกรรมในเขตอำเภอเมืองสงขลาจึงมีเกิดขึ้นจำนวนมาก

ในปัจจุบันพื้นที่ใกล้เคียงกับชุมชนบ้านนาป่องมีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่ทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ เนื่องจากเป็นเขตพื้นที่ส่งเสริมอุตสาหกรรม มีโรงงานอุตสาหกรรมหลายประเภท เช่น โรงงานอาหารทะเลบรรจุกระป๋อง โรงงานอาหารทะเลแช่แข็งและห้องเย็น โรงงานปลาร้าและผลิตภัณฑ์อาหารสัตว์ เป็นต้น การเดินทางไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมด้วยรถโดยสารขนาดเล็ก ซึ่งรับจ้างรับส่งผู้โดยสารไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมโดยเฉพาะ แต่ก็มีบางคนที่เดินทางด้วยรถจักรยานยนต์หรือรถปิกอัพ (กระบะ) ซึ่งเป็นของส่วนตัว การเดินทางไปทำงานไป-กลับไม่ค้างคืน โรงงานอุตสาหกรรมที่ไปทำงานระยะห่างจากบ้านไม่เกิน 30 กิโลเมตร เวลาที่ใช้เพื่อการทำงานประมาณ 10 ชั่วโมง (ไม่นับรวมเวลาการทำงานล่วงเวลา) มีโอกาสเลือก

ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่ตนเองพอใจ ชาวบ้านชุมชนบ้านนาบ้องที่เข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเกือบทั้งหมดจะเข้าไปทำงานในโรงงานที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชน ดังเช่น โรงงานอุตสาหกรรมต่อไปนี้

ตาราง 5 แสดงชื่อโรงงาน การประกอบกิจการ และการจ้างงาน ที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชนบ้านนาบ้อง หมู่ที่ 7 ตำบลพวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา และมีชาวชุมชนบ้านนาบ้องเข้าไปทำงานอยู่จำนวนมาก

ที่	ชื่อโรงงาน	ประกอบกิจการ	ที่ตั้งโรงงาน	การจ้างงาน		
				ชาย	หญิง	รวม
1.	บ.สงขลาแคนนิ่ง จก. (มหาชน)	อาหารทะเลบรรจุกระป๋อง	ถ.กาญจนนิช ม. 2 ต. พะวง	125	1,500	1,725
2.	บ.ซีฮอร์ส จก.	อาหารทะเลบรรจุกระป๋อง	ถ.สงขลา-จะนะ ม. 3 ต. ทุ่งหวัง	10	400	410
3.	บ. ที.พี.เชอร์ จก.	ผลิตปลากระป๋อง และ ส่วนผสมอาหารสัตว์	ถ.กาญจนนิช ม. 3 ต. พะวง	156	-	156

หมายเหตุ ข้อมูลเมื่อเดือน สิงหาคม 2537

กรณีที่ 3 ชุมชนบ้านสะกอม หมู่ที่ 5 ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา อาชีพเดิมของชาวบ้านในชุมชนประกอบอาชีพทำนา รับจ้างกรีดยางและสวนเสื่อกระจูดเป็นอาชีพหลัก และทำตาลโตนต ปลูกมันและผักต่าง ๆ เป็นอาชีพรอง การใช้แรงงานในสังคมดั้งเดิมนั้นจึงอยู่ในภาคเกษตรกรรม เมื่อสภาพของสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป ค่าครองชีพสูงขึ้นรายได้จากการประกอบอาชีพที่มีอยู่เดิมไม่เพียงพอ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ก็เกิดความไม่สมดุลกับการเพิ่มขึ้นของประชากร ภาวะการว่างงานแอบแฝงก็มีเพิ่มมากขึ้นในช่วงเสร็จจากการปลูกข้าวและฤดูเก็บเกี่ยว ระบบเงินตราเพื่อใช้แลกเปลี่ยนในปัจจุบันพื้นฐานเพื่อการครองชีพก็มีความจำเป็นเพิ่มมากขึ้น

ชาวบ้านในชุมชนบ้านสะกอมมีการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคเกษตรกรรมเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น และในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงก็มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นจำนวนมาก ในชุมชนบ้านสะกอมปัจจุบันเกือบทุกครัวเรือนจะมีสมาชิกของครอบครัวเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานไร้ฝีมือ อายุระหว่าง 18-35 ปี ผู้ชายมีความพึงพอใจที่จะเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ยางพารา และผู้หญิงจะพอใจที่จะเข้าทำงานในโรงงานที่ต่อเนื่องจากผลิตภัณฑ์ทางทะเล การใช้เวลาเพื่อการทำงานตั้งแต่การเดินทางไป-กลับ การทำงานในโรงงานจึงเป็นเวลาปกติไม่รวมกับการทำล่วงเวลาและการพักช่วงระหว่างการทำงานเฉลี่ยประมาณ 10 ชั่วโมง ระยะการเดินทางไปทำงานระหว่างบ้านกับโรงงานไม่เกิน 30 กิโลเมตร มีการเดินทางไปทำงานด้วยรถโดยสารขนาดเล็ก หรือรถจักรยานยนต์ซึ่งเป็นของส่วนตัว ชาวบ้านในชุมชนบ้านสะกอมมีโอกาสเลือกเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่ตนเองพอใจ จึงมีอยู่บ่อยครั้งที่ผู้ใช้แรงงานมีการย้ายสถานที่ทำงาน เพราะในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ตั้งอยู่ค่อนข้างมาก ชาวบ้านในชุมชนบ้านสะกอมที่เข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเกือบทั้งหมดจะเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชน ดังเช่นโรงงานอุตสาหกรรมต่อไปนี้

ตาราง 6 แสดงชื่อโรงงาน การประกอบกิจการ และการจ้างงานที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชนบ้านสะกอม หมู่ที่ 5 ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา และมีชาวชุมชนบ้านสะกอมเข้าไปทำงานอยู่จำนวนมาก

ที่	ชื่อโรงงาน	การประกอบการ	ที่ตั้งโรงงาน	การจ้างงาน		
				ชาย	หญิง	รวม
1.	บ.โอเวอร์ซีส์มารีน และห้องเย็น จก.	ผลิตอาหารทะเลแช่แข็ง อาหารทะเลกึ่งสำเร็จรูป	ถ.จะนะ-ปัตตานี ม.8 ต.บ้านนา	53	550	583
2.	บ.ไฮไทชีฟู๊ด จก.	ปลาบดแช่แข็งและอาหารทะเลแช่แข็ง	ถ.จะนะ-ปัตตานี ม.5 ต.บ้านนา	30	220	250
3.	บ.ไทยมารูนิ รับเบอร์ จก.	แปรรูปไม้ยางฯ เพื่อจำหน่ายและทำชิ้นส่วน	ถ.จะนะ-หนองจิก ม.5 ต.บ้านนา	130	0	130
4.	บ.จะนะน้ำยาง จก.	ทำน้ำยางข้น	ถ.สงขลา-ปัตตานี ม.5 ต.บ้านนา	26	4	30
5.	บ.ปิติชีฟู๊ดส์ จก.	ทำน้ำยางข้นและสกินเคิร์ฟและผลิตภัณฑ์ยางแท่ง	ถ.จะนะ-หนองจิก ม.8 ต.บ้านนา	29	23	52
6.	บ.ปิติชีฟู๊ดส์ จก.	ห้องเย็นรับฝากและแปรรูปสัตว์น้ำ	ถ.สงขลา-ปัตตานี ม.5 ต.บ้านนา	80	145	225

หมายเหตุ ข้อมูลเดือน สิงหาคม 2537

3.2 การเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าไปทำงานในพื้นที่อำเภออื่น เป็นการเคลื่อนตัวของผู้ใช้แรงงานในบริเวณพื้นที่กว้างขวางขึ้น เดินทางไปทำงานจากพื้นที่อำเภอหนึ่งไปยังพื้นที่อีกอำเภอหนึ่ง ระยะห่างของการเดินทางไม่ต่ำกว่า 30 กิโลเมตร มีผู้ใช้แรงงานหรือผู้ที่เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมบางส่วนได้เคลื่อนย้ายเข้าไปอาศัยอยู่ในพื้นที่อันเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม แต่ส่วนใหญ่แล้วยังเดินทางไป-กลับไม่ค้างคืน ชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่อำเภอสะบ้าย้อย เทพา นาทวี ก็มักจะเดินทางเข้ามาทำงานในเขตพื้นที่อำเภอจะนะ และชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่อำเภอควนเนียงและบางกล่ำก็มักจะเดินทางเข้ามาทำงานในเขตส่งเสริมอุตสาหกรรมพื้นที่อำเภอรัตภูมิ ดังตัวอย่างกรณีต่อไปนี้

กรณีชุมชนบ้านสนามชัย หมู่ที่ 5 ตำบลสนามชัย อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา ในชุมชนแห่งนี้ไม่ได้เป็นแหล่งที่ตั้งสำคัญของโรงงานอุตสาหกรรม ที่มีอยู่บ้างก็เป็นโรงสีข้าวซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานในครัวเรือน ชุมชนบ้านสนามชัย แต่เดิมประกอบอาชีพทำนาและทำตาลโตนดเป็นอาชีพหลักและมีการทำประมงเลี้ยงสัตว์ ปลูกผักสวนครัวเป็นอาชีพรองอยู่บ้าง แต่มาเมื่อการคมนาคมมีความเจริญมากขึ้น โดยเฉพาะการสร้างถนนสายหัวเขาแดง-ระโนด การมีแพขนานยนต์ข้ามฟากระหว่างฝั่งหัวเขาแดงมายังฝั่งแหลมสนอ่อนของตัวเมืองสงขลา มีการสร้างสะพานติณสูลานนท์ผ่านเกาะยอ เพื่อเชื่อมเส้นทางระหว่างถนนหัวเขาแดง-ระโนด และถนนกาญจนวนิชย์ และการมีไฟฟ้าใช้ในหมู่บ้าน ประชากรมีจำนวนมากขึ้น สภาพของสังคมจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย การใช้จ่ายเงินในชีวิตประจำวันก็มีความจำเป็นมากขึ้น รายได้จากการทำงานในภาคเกษตรกรรมไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายชาวบ้านจึงต้องดิ้นรนเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อให้มีรายได้ที่เพียงพอต่อการยังชีพ

ชาวบ้านในชุมชนบ้านสนามชัยมีการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากชุมชนของท้องถิ่นอำเภอซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยเข้าไปทำงานในท้องถิ่นอื่นอันเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม ระยะทางจากที่อยู่อาศัยถึงโรงงานอุตสาหกรรมไม่ต่ำกว่า 45 กิโลเมตร เพราะฉะนั้นเวลาที่ใช้เพื่อการทำงาน 1 วัน โดยเฉลี่ยประมาณ 11-12 ชั่วโมง คือ เวลาเพื่อการเดินทางไป-กลับ ประมาณ 2-3 ชั่วโมง เวลาเพื่อการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม 8 ชั่วโมง (ไม่รวมกับการทำงานล่วงเวลา) และเวลาเพื่อการพักระหว่างช่วงของการทำงาน 1 ชั่วโมง ผู้ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกันก็มักจะเข้าไปทำงานในโรงงานเดียวกัน และจะเดินทางไปเป็นกลุ่ม ๆ พาหนะที่ใช้สำหรับการเดินทางจะเป็นรถโดยสารขนาดเล็กซึ่งรับจ้างรับส่งผู้โดยสารจากหมู่บ้านเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมโดยเฉพาะ แต่ก็มีอยู่บ้างที่มีรถโดยสารขนาดใหญ่ของโรงงานอุตสาหกรรมเข้าไปรับคนงานถึงหมู่บ้าน เดิมนั้นชาวบ้านในชุมชนบ้านสนามชัยเกือบทั้งหมดเป็นเกษตรกร แต่ในปัจจุบันจะมีสมาชิกของครอบครัวเหล่านี้บางคนในเกือบทุกครอบครัวซึ่งอยู่ในวัยทำงาน อายุอยู่ในช่วงระหว่าง 18-40 ปี ส่วนใหญ่แล้วจะเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองสงขลาและอำเภอหาดใหญ่ ดังเช่นโรงงานอุตสาหกรรมต่อไป

ตาราง 7 แสดงชื่อโรงงาน การประกอบกิจการ และการจ้างงานที่ชาวชุมชน บ้านสนามชัย หมู่ที่ 5 ตำบลสนามชัย อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา เข้าไปทำงานอยู่เป็นจำนวนมาก

ที่	ชื่อโรงงาน	การประกอบการ	ที่ตั้งโรงงาน	การจ้างงาน		
				ชาย	หญิง	รวม
1.	บ. ประมุงไทย พาณิชย์สัมพันธ์ จก.	อาหารทะเลแช่แข็ง ห้องเย็น	199 ม.3 ถ.สงขลา- จะนะ ต.ทุ่งหวังอ. เมืองสงขลา	40	570	610
2.	บ.แมนเอโฟสเซน ฟู้ดส์ จก.	ผลิตอาหารทะเล แช่แข็ง	7/2 ถ.เก่าเส้ง-จะ นะ ต.เขารูปช้าง อ. เมืองสงขลา	30	410	440
3.	บ.สงขลาแคนนิ่ง จก.	อาหารทะเลบรรจุ กระป๋อง	33 ถ.กาญจนวนิช ม.2 ต.พะวง อ. เมืองสงขลา	125	1,500	1,525
4.	บ.ทรอบิคอลแคน นิง (ปท.) จก.	ผลิตปลากระป๋อง, กุ้งกระป๋อง	1/1 ถ.กาญจนวนิช ม.2 ต.ทุ่งใหญ่ อ.หาดใหญ่	200	1,600	1,800
5.	บ. โขติวัฒน อุตสาหกรรม ผลิต จก.	ทำอาหารทะเล บรรจุกระป๋อง	84/22 ถ.สายเอเชีย ม. 7 ต.คอหงส์ อ.หาดใหญ่	200	800	1,000

หมายเหตุ ข้อมูลเมื่อเดือน สิงหาคม 2537

ผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน

เมื่อเกษตรกรได้เคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคเกษตรกรรมเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม จึงทำให้เกิดผลที่สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. รายได้ ในสังคมเกษตรกรรมซึ่งเป็นสังคมแบบดั้งเดิมนั้น มีการทำงานเพื่อยังชีพเป็นสำคัญ แต่เมื่อมีการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม รายได้หรือค่าตอบแทนจะออกมาในรูปของเงินตรา และจะได้รับการดูแลจากรัฐบาลเกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ของลูกจ้างและนายจ้างตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ซึ่งมีกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมเป็นผู้รับผิดชอบ โดยนายจ้างจะเป็นผู้กำหนดอัตราค่าจ้างในการทำงาน ทั้งนี้ก็ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายคุ้มครองแรงงานเรื่องการกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำ จะมีการประกาศใช้ออกมาเป็นระยะ ๆ ตามสภาวะของการเปลี่ยนแปลงค่าครองชีพในแต่ละจังหวัด การกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำจะไม่ครอบคลุมถึงงานเกษตรกรรม ซึ่งได้แก่ งานเพาะปลูก งานประมง งานป่าไม้ และงานเลี้ยงสัตว์

การกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำในจังหวัดสงขลา มีการประกาศเปลี่ยนแปลงติดต่อกันมาหลายครั้ง เพื่อให้มีความสอดคล้องกับค่าครองชีพที่สูงขึ้น ดังที่ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคใต้ ได้สรุปอัตราค่าจ้างขั้นต่ำของจังหวัดสงขลา ระหว่างปี พ.ศ. 2536-2538 ไว้ว่า ในปี พ.ศ. 2536 ค่าจ้างขั้นต่ำ 102 บาท พ.ศ. 2537 ค่าจ้างขั้นต่ำ 110 บาท และปี พ.ศ. 2538 ค่าจ้างขั้นต่ำ 118 บาท และในปี พ.ศ. 2539 กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมได้ออกประกาศเรื่องอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ (ฉบับที่ 5) ให้พื้นที่จังหวัดสงขลามีอัตราค่าจ้างขั้นต่ำวันละ 128 บาท²

¹ ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคใต้. รายงานเศรษฐกิจและภาวะเงินภาคใต้ 2538. 2538 หน้า 214.

² กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม. ประกาศกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม เรื่อง อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ (ฉบับที่ 5) ลงวันที่ 12 กันยายน 2539.

กลุ่มของผู้มีรายได้ที่เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมสามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มบริหาร กลุ่มหัวหน้างาน และกลุ่มปฏิบัติการ ทั้ง 3 กลุ่มนี้ กลุ่มปฏิบัติการซึ่งเป็นกลุ่มแรงงานไร้ฝีมือจะเป็นกลุ่มใหญ่และเป็นกลุ่มที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยภาพรวมมากที่สุด จากการศึกษาพบว่า กลุ่มปฏิบัติการจะมีรายได้จากค่าจ้าง 4 ลักษณะคือ ค่าจ้างรายเดือน ค่าจ้างรายวัน ค่าจ้างรายเหมา และค่าจ้างจากการทำงานล่วงเวลา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง รายได้ซึ่งเกิดจากค่าจ้างของผู้ที่ทำงานกลุ่มปฏิบัติการหรือกลุ่มแรงงานไร้ฝีมือในโรงงานอุตสาหกรรมด้านอาหารทะเลกล่าวคือ

ค่าจ้างรายเดือน จะเป็นรายได้ของผู้ปฏิบัติงานที่จะต้องทำในหน้าที่เท่านั้นเป็นประจำ เช่น หัวหน้าห้องเย็น หัวหน้าห้องผลิต จะได้รับค่าจ้างเป็นรายเดือนตั้งแต่ 4,200 - 5,000 บาท

ค่าจ้างรายวัน จะเป็นรายได้ของผู้ปฏิบัติงานที่ทำหน้าที่จัดการกับวัตถุดิบเพื่อการผลิต โรงงานอุตสาหกรรมด้านอาหารทะเลจะมีการจ้างงานแบบค่าจ้างรายวันมากที่สุด เช่น คัดขนาดของปู กุ้ง ปลา ชูตหนังและชูตเลือดปลา บรรจุวัตถุดิบลงกระป๋อง เป็นต้น จะมีการจ่ายค่าจ้างเป็นรายวันตั้งแต่ 128-140 บาท ความแตกต่างของอัตราค่าจ้างจะขึ้นอยู่กับจำนวนของเวลาในการปฏิบัติงานที่ต่อเนื่องกันมาหลายปีและปฏิบัติงานอย่างมีคุณภาพ เช่น สะอาดเรียบร้อย ขยันขันแข็ง หรือได้งานในปริมาณที่มีจำนวนมากจากการทำงานในแต่ละครั้ง จะมีการจ่ายค่าจ้าง 15 วันต่อครั้ง ใน 1 เดือนจะมีการทำงานประมาณ 25 วัน เวลา 1 เดือนจะมีรายได้ตั้งแต่ 3,200 - 3,500 บาท

ค่าจ้างรายเหมา จะเป็นรายได้ของผู้ปฏิบัติงานที่เป็นการทำงานแบบเหมาจ่าย ค่าจ้างจะเป็นข้อตกลงระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง แต่เมื่อรวมเวลาของการปฏิบัติงานในแต่ละวันจะต้องได้รับค่าจ้างไม่ต่ำกว่าค่าจ้างขั้นต่ำตามประกาศของกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม การทำงานแบบรายเหมาเป็นการเลือกทำงานของลูกจ้างที่ในหนึ่งวันสามารถทำได้วันละมาก ๆ จะเป็นคนที่มีสุขภาพแข็งแรง ขยันอดทน รายได้ในแต่ละวันมักจะได้มากกว่าผู้ที่ทำงานประเภทค่าจ้างรายวัน เช่น

งานจ้างเหมาตัดหัวปลาหมึก กิโลกรัมละ .50 บาท ในหนึ่งวันหนึ่งคนโดยเฉลี่ย จะทำงานได้ถึง 300-400 กิโลกรัม เพราะฉะนั้นในหนึ่งวันจะมีรายได้ถึง 150-200 บาท งานจ้างเหมาตัดหัวปลา ขูดหนังและขูดเลือดปลา ค่าจ้างกิโลกรัมละ 1.50-2.00 บาท ในหนึ่งวันหนึ่งคนโดยเฉลี่ยจะทำงานได้ถึง 100 กิโลกรัม เพราะฉะนั้นในหนึ่งวันจะมีรายได้ถึง 150-200 บาท ใน 1 เดือน จะมีการทำงานประมาณ 25 วัน เวลา 1 เดือนจะมีรายได้ตั้งแต่ 3,750-5,500 บาท

ค่าจ้างการทำงานล่วงเวลา เป็นรายได้ที่นอกเหนือจากการทำงานในเวลาปกติ ในโรงงานอุตสาหกรรมด้านอาหารทะเลจะมีการจ้างทำงานล่วงเวลาอยู่เสมอ อันเนื่องจากยังมีวัตถุดิบเข้าป้อนโรงงานอุตสาหกรรมอยู่เป็นจำนวนมาก ค่าจ้างในการทำงานล่วงเวลาประมาณวันละ 24-26 บาททำงานโดยเฉลี่ยประมาณวันละ 2 ชั่วโมง ในหนึ่งเดือนจะมีการทำงานล่วงเวลาเฉลี่ยประมาณ 20 วัน เพราะฉะนั้นใน 1 เดือน จะได้ค่าล่วงเวลาประมาณ 960-1040 บาท

รายได้ซึ่งมาจากค่าจ้างของผู้ที่เข้าทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมด้านอาหารทะเลใน 1 เดือนจะมีรายได้โดยเฉลี่ยเดือนละ 4,161-5,500 บาท การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมประเภทอื่น ๆ เช่น อุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องจากผลิตภัณฑ์ยางพารา อุตสาหกรรมผลิตอาหารสัตว์ เป็นต้น จะมีรายได้ที่ใกล้เคียงกับโรงงานอุตสาหกรรมด้านอาหารทะเล และโรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่จะปฏิบัติตามประกาศของกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมเรื่องค่าจ้างขั้นต่ำ

2. ค่าครองชีพ รายได้จากการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในปัจจุบัน เมื่อพิจารณาจากกลุ่มของผู้ใช้แรงงานแล้ว โดยเฉลี่ยจะมีรายได้สูงกว่าผู้ที่ทำงานอยู่ในภาคเกษตรกรรม แต่ค่าใช้จ่ายเพื่อค่าครองชีพก็สูงขึ้นตามไปด้วย จากการศึกษาพบว่า ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในชีวิตประจำวันที่สำคัญคือ

2.1 ค่าอาหาร เป็นการใช้จ่ายที่มากที่สุดในแต่ละวัน เช่นในครอบครัว ที่มีสมาชิก 4 คน ซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก 2 คน จะต้องใช้จ่ายเป็นค่าอาหารในแต่ละวันไม่ต่ำกว่า 120 บาท

2.2 จ่ายเพื่อการศึกษาบุตร จะเป็นการใช้จ่ายที่เป็นเครื่องแต่งกาย ค่าบำรุงการศึกษา ค่าอาหารและเครื่องใช้สอยเบ็ดเตล็ดประจำวัน เฉพาะค่าอาหาร และค่าพาหนะสำหรับให้ลูกไปใช้จ่ายที่โรงเรียนซึ่งตั้งอยู่ใกล้ชุมชน นักเรียนที่เรียนอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 30 บาท และนักเรียนที่เรียนชั้นประถมศึกษาเฉลี่ยแล้วไม่ต่ำกว่า 15 บาท

2.3 ชื่อของใช้ภายในบ้านและเครื่องแต่งกาย เมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้น ความต้องการในเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ก็มีเพิ่มขึ้น ที่มีการใช้จ่ายกันมาก เช่น รถจักรยานยนต์ วิทยุเทป โทรทัศน์ หม้อหุงข้าวไฟฟ้า ตู้เย็น เครื่องซักผ้า และทองรูปพรรณ เป็นต้น ซึ่งมีการซื้อทั้งระบบเงินสดและเงินผ่อน

2.4 ใช้จ่ายเพื่อสร้างและซ่อมแซมที่อยู่อาศัย ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยดีนัก เมื่อเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมรายได้ประจำก็มีเพิ่มขึ้น จึงสามารถนำรายได้บางส่วนมาสร้างหรือซ่อมแซมที่อยู่อาศัยให้อยู่สภาพที่ดีขึ้น ดังกรณีชุมชนบ้านนาบ้อง หมู่ที่ 7 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา นายอ้วน ยอดแก้ว¹ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 บ้านนาบ้อง เล่าให้ฟังว่า ก่อนที่จะมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้น ชาวบ้านในชุมชนบ้านนาบ้องส่วนใหญ่จะมีบ้านเป็นหลังเล็ก ๆ แบบยกพื้น มีใต้ถุนบ้าน หลังคามุงจาก ฝาบ้านทำด้วยไม้ไผ่จักสาน ต่อมา มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นใกล้กับชุมชนเป็นจำนวนมาก สมาชิกจากชุมชนจำนวนมากได้เคลื่อนตัวเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม จึงทำให้มีรายได้ประจำเพิ่มมากขึ้นเกือบทุกครัวเรือน ในหมู่บ้านได้มีการก่อสร้าง ปรับปรุง และซ่อมแซมที่อยู่อาศัยให้ดีขึ้น ที่เห็นได้ชัดคือ บ้านเรือนจะแข็งแรงขึ้นและทุกหลังจะเป็นหลังคามุงกระเบื้อง

---

¹ นายอ้วน ยอดแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวณ นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน เลขที่ 22 หมู่ที่ 7 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2539.

2.5 ค่าใช้จ่ายเพื่อช่วยงานประเพณีในชุมชน เช่น งานบวช งานแต่งงาน และงานศพ เป็นต้น จะมีการจัดขึ้นอยู่เป็นประจำ ในบางเดือนก็มีเกิดขึ้นหลายครั้ง การช่วยเหลืองานแต่ละครั้งในปัจจุบันนี้ไม่ต่ำกว่า 100 บาท

2.6 เงินเก็บเพื่อการออม จะมีอยู่บ้างแต่ไม่มากนักเพราะส่วนใหญ่รายได้จะเพียงพอกับรายจ่ายในแต่ละเดือนเท่านั้น และก็มีอยู่ในบางคนที่ไม่พอจ่าย เนื่องจากมีความจำเป็นต้องช่วยเหลือครอบครัว โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นครอบครัวใหญ่และสมาชิกในครอบครัวไม่มีรายได้ที่เป็นรายได้ประจำ

3. สุขภาพอนามัยเมื่อเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นผลที่เกิดทางด้านร่างกายของผู้ที่ใส่แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ปรากฏว่ามีอาการเจ็บป่วยเกิดขึ้นบ่อยครั้งที่พบมากที่สุด อากาศปอดศีรษะ ไข้หวัด อาการแพ้ต่าง ๆ เช่น เกิดเป็นเม็ดผื่นคันอันเนื่องมาจากใช้ถุงมือยางที่มีความชื้นในการทำงานครั้งละนาน ๆ เกิดเป็นเม็ดผื่นคันตามร่างกายอันเนื่องมาจากมีอาการแพ้สารเคมีที่ใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม การเจ็บป่วยดังกล่าวได้มีการตรวจรักษาจากแพทย์หรือเจ้าหน้าที่อนามัยโดยเฉลี่ยประมาณ 1-4 ครั้งต่อปี

บทที่ 4

การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์

อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม

ระบบความสัมพันธ์เป็นแบบอย่างการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม ซึ่งเกิดจากกระบวนการจัดระเบียบของคนที่มาอยู่ร่วมกันและได้มีการจัดระเบียบแล้ว เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามระเบียบในฐานะที่เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ด้วยการอาศัย ค่านิยม คุณ徳การณ์ คุณธรรม และบรรทัดฐานทางสังคมเป็นแนวปฏิบัติ โดยมี สถาบันทางสังคมเป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่เป็นมาตรฐานในสังคม ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่ ตำแหน่งทางสังคม หน้าที่ แบบแผนพฤติกรรม และองค์ประกอบทางวัตถุ เมื่อไรก็ตามที่การจัดระเบียบของคนที่มาอยู่ร่วมกันและองค์ประกอบภายในของสถาบันทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลง ก็จะส่งผลให้ระบบความสัมพันธ์ในสังคมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

การศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา จะประกอบด้วยเนื้อหาที่สำคัญ 3 ประเด็นคือ ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ และผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์

การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ซึ่งเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม มีปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ 3 ประการคือ

1. ปัจจัยจากการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน เนื่องจากแต่เดิมนั้นชาวบ้านในชนบทของจังหวัดสงขลาประกอบอาชีพทางการเกษตร มีการประกอบอาชีพที่สำคัญ เช่น ทำนา ทำสวน และทำการประมง ในแต่ละชุมชน

จะมีการประกอบอาชีพที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน ดังเช่นกรณีบ้านนาบ้อง หมู่ที่ 7 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในการทำนา จะมีความสัมพันธ์เป็นแบบสังคมเกษตรกรรม เช่น ใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก มีการติดต่อซึ่งกันและกันอยู่ในวงจำกัด มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันค่อนข้างสูง เป็นต้น แต่เมื่อมีการเคลื่อนย้ายแรงงานในชุมชนเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น สภาพของสังคมก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมอุตสาหกรรมอย่างเห็นได้ชัด ระบบความสัมพันธ์ที่มีอยู่เดิมก็เปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะของการประกอบอาชีพ เช่น หน้าที่ความรับผิดชอบในการทำงานจะเป็นเฉพาะบุคคลไม่เกี่ยวข้องกับสมาชิกคนอื่นในครอบครัว มีการติดต่อกับผู้อื่นนอกชุมชนมากขึ้น มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันภายในชุมชนน้อยลง เป็นต้น

1.2 ปัจจัยจากการกำหนดนโยบายของรัฐเพื่อการพัฒนาชนบท ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมางานพัฒนาชนบทในประเทศไทยได้มีการดำเนินงานมาโดยตลอด แต่ในระยะแรกแผนงานพัฒนาชนบทยังไม่มีความชัดเจน เนื่องจากลักษณะความแตกต่างของชนบทและเมืองยังไม่เด่นชัดเท่าไรนัก ในระยะหลังเมื่อสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นจึงได้มีการดำเนินงานพัฒนาชนบทจริงจังมากขึ้นกว่าเดิม ดังที่ สมยศ ทุงหว่า¹ ได้กล่าวถึงการพัฒนาชนบทในประเทศไทย สรุปได้ว่า รัฐบาลได้กำหนดเป็นแผนบูรณชนบทขึ้นใช้ครั้งแรกเขตต่อปี พ.ศ. 2485-2500 และแผนนี้ได้ปรับปรุงแก้ไขหลายครั้ง ได้มีการจัดตั้งกรรมการหมู่บ้านให้มีหน้าที่ส่งเสริมอาชีพและแก้ปัญหาด้านอาชีพของราษฎร และนโยบายการพัฒนาชนบทเกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เมื่อนโยบายการพัฒนาชนบทปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่แผนพัฒนา ฉบับที่ 1 เป็นต้นมา (พ.ศ. 2504 ถึง ปัจจุบัน) ชนบทได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากภายในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา เช่น นโยบายด้านการเกษตร มีการกระจายการผลิตในระดับไร่นาของเกษตรกรให้ทำการเกษตรมากขึ้น เพื่อลดความเสี่ยงของเกษตรกรจากการพึ่งสินค้าชนิดเดียว บรรเทาปัญหา

¹ สมยศ ทุงหว่า. สังคมชนบทกับกวรพัฒนา. 2534. หน้า 293-355

การว่างงานและเป็นการเสริมรายได้ เพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่ทำการเกษตร และถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสม เป็นต้น นโยบายการพัฒนาสิ่งสาธารณูปโภคในชนบท มีการพัฒนาแหล่งน้ำ ไฟฟ้า และการคมนาคม เป็นต้น หรือนโยบายการพัฒนาสาธารณสุขของชุมชนชนบท มีการจัดสร้างโรงพยาบาล สถานีอนามัย ตามความเหมาะสม ส่งเสริมสุขภาพการป้องกันโรคและรักษาพยาบาลโดยสนับสนุนด้านวิทยาการและวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น นอกจากนี้แล้วก็ยังมีแผนการพัฒนาชนบทอีกมาก

การขยายตัวของภาครัฐในการกำหนดนโยบายเพื่อการพัฒนาชนบทได้มีการดำเนินงานครอบคลุมพื้นที่ของประเทศ ดังกรณีการกำหนดพื้นที่ศึกษาในจังหวัดสงขลาครั้งนี้ ทุกหมู่บ้านมีหลายอย่างเกิดขึ้นเนื่องมาจากการพัฒนาชนบท มีไฟฟ้าและถนนหนทางเข้าสู่หมู่บ้าน มีสถานีอนามัยเกิดขึ้นในหมู่บ้าน มีการสร้างโรงเรียนเพิ่มขึ้นทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ในหมู่บ้านได้เกิดแผนงานโครงการเพื่อพัฒนาชนบทอย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการพัฒนาท้องถิ่นและช่วยเหลือประชาชนให้มีงานทำในฤดูแล้ง(ปชล.)หรือที่รู้จักกันในชื่อ"โครงการเงินผัน" โครงการสร้างงานในชนบท(กสช.) เป็นต้น สิ่งต่างๆเหล่านี้นับว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชนบทและได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ด้วย

1.3 ปัจจัยจากการขยายตัวของการตลาด เนื่องจากระบบของการตลาดในปัจจุบันได้ขยายตัวมากขึ้น สินค้าเพื่อสนองตอบความต้องการเข้าสู่ชนบทหรือหมู่บ้านได้อย่างกว้างขวางมีลักษณะของการแข่งขันมากขึ้น ระบบของการตลาดจึงมีทั้งที่เป็นแบบซื้อขายโดยตรงและผ่านพ่อค้าคนกลางมีการซื้อขายทั้งแบบเงินสดและเงินผ่อน ระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงมีลักษณะของความสัมพันธ์ใหม่ ส่งผลให้ระบบความสัมพันธ์ในสังคมแบบดั้งเดิมซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม ที่มีการพึ่งพาอาศัยกันในชุมชนมีความสำคัญลดน้อยลง สมาชิกในสังคมมีความจำเป็นต้องทำงานเพื่อให้ได้เงินมาแลกเปลี่ยนกับสิ่งที่ต้องการ การพัฒนาด้านการตลาดนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในปัจจุบัน ที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ภายในสังคม

ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา นอกจากปัจจัยสำคัญสามประการคือ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน ปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการกำหนดนโยบายของรัฐเพื่อการพัฒนาชนบท และปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการขยายตัวของตลาดแล้ว ก็ยังมีปัจจัยย่อยอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วย เช่น ความเจริญก้าวหน้าทางด้านการศึกษา มีการเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยทั้งเข้าและออกจากชุมชนมากขึ้น เป็นต้น

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์

การเปลี่ยนในระบบความสัมพันธ์อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา จากการสัมภาษณ์ผู้บอกข้อมูลหลัก และสังเกตพฤติกรรมด้านความสัมพันธ์ของบุคคลพบว่าการเปลี่ยนในระบบความสัมพันธ์จะเริ่มจากระดับของบุคคลและเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน แต่จะมีการเปลี่ยนแปลงที่กว้างขึ้นเป็นระดับกลุ่มของชุมชนในระยะต่อมา ซึ่งมีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ที่เห็นได้ชัดคือ

1. ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ในสังคมเกษตรกรรมซึ่งเป็นสังคมแบบดั้งเดิมในจังหวัดสงขลา นั้น สมาชิกของครอบครัวจะมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นลักษณะของครอบครัวจะเป็นครอบครัวขยาย ในครอบครัวเดียวกันนอกจากจะมีพ่อแม่และลูกแล้ว ก็อาจจะมีปู่ย่า ตายาย หรือญาติรวมอยู่ด้วย พ่อจะเป็นผู้มีอำนาจในการบังคับบุคคลในครอบครัวหรือมีอำนาจในการตัดสินใจปัญหาต่างๆ เนื่องจากพ่อเป็นบุคคลหลักในการปกป้องดูแลหาเลี้ยงครอบครัวและเป็นเพศที่มีความเข้มแข็ง สมาชิกของครอบครัวจะมีการทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพร่วมกัน งานหนักจะเป็นหน้าที่ของผู้ชายหรือหัวหน้าครอบครัวผู้หญิงจะทำงานที่ไ้กำลังไม่มากนัก ดูแลอาหารการกินในครอบครัว เลี้ยงลูก และงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ภายในบ้านครอบครัวจะทำหน้าที่ดูแลส่งสอนให้สมาชิกในครอบครัวได้มีความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพไม่ว่าจะเป็นการทำนา ทำสวน

การประมงหรือการเลี้ยงสัตว์และอบรมสิ่งสอนจริยธรรมที่เป็นการยอมรับของสังคมจะมีเวลามากสำหรับอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว เมื่อเกิดปัญหาหรือเรื่องสำคัญที่จะต้องตัดสินใจทั้งเรื่องส่วนตัวและการทำงาน ก็จะมีการปรึกษาร่วมกับคู่สมรส พ่อแม่หรือระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว

การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ภายในครอบครัวอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลานั้นปรากฏให้เห็นได้อย่าง ชัดเจนประมาณปีพ.ศ.2525 เป็นต้นมา เนื่องจากในช่วงนี้จังหวัดสงขลาได้มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นจำนวนมากทั้งที่เป็นโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดใหญ่ โดยเฉพาะการผลิตเพื่อการส่งออกจะเป็นสินค้าประเภทผลิตภัณฑ์จากสัตว์น้ำและอาหารทะเล ผลิตภัณฑ์จากยางพารา ปลาป่นและอาหารทะเลเป็นส่วนใหญ่ ในระยะนี้ได้มีเกษตรกรเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก ได้ส่งผลให้บทบาทของสมาชิกของครอบครัวเปลี่ยนไป เพราะในสังคมอุตสาหกรรมนั้น การใช้แรงงานของผู้ชายและผู้หญิงมีความสำคัญที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพต่อการทำงานหรือการผลิตที่ไม่แตกต่างกัน และในจังหวัดสงขลาปัจจุบันมีผู้หญิงทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่าผู้ชาย ดังที่สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลาได้สรุปไว้ว่าในปี พ.ศ.2537 มีจำนวนผู้ที่ทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นผู้ชาย 18,437คน ผู้หญิง 24,511คน¹ และกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมได้ออกประกาศ เรื่องอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ (ฉบับที่5) เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2539 กำหนดค่าจ้างขั้นต่ำในท้องที่จังหวัดสงขลาเป็นวันละ 128 บาท² ซึ่งเป็นอัตราค่าจ้างขั้นต่ำทั้งของผู้หญิงและของผู้ชาย จะเห็นได้ว่าทั้งสามีและภรรยามีความสามารถที่จะทำงานเพื่อให้มีรายได้มาช่วยเหลือครอบครัวเหมือนกัน สามีและภรรยาจึงมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อครอบครัวร่วมกันมากขึ้น แต่แต่ละบุคคลจะมีหน้าที่รับผิดชอบในการทำงานแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด ครอบครัวจะมีหน้าที่อบรมสั่งสอนเกี่ยวกับความรู้และวิถีปฏิบัติ

¹ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา. ทำเนียบโรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา ปี 2537. 2537. หน้า 1

² กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม. ประกาศกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม เรื่อง อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ (ฉบับที่ 5). ลงวันที่ 12 กันยายน 2539.

เพื่อการประกอบอาชีพลดน้อยลง การหาความรู้ต่าง ๆ ก็จะไปที่หน่วยงานหรือสถาบันทางการศึกษาต่าง ๆ แทนที่จะฝึกฝนอยู่กับครอบครัวที่บ้าน จะมีเวลาสำหรับการอยู่ร่วมกันกับสมาชิกในครอบครัวน้อยลง เพราะเวลาจะใช้เพื่อการทำงานเสียเป็นส่วนมาก เมื่อเกิดปัญหาหรือเรื่องสำคัญที่จะต้องตัดสินใจทั้งเรื่องส่วนตัวและการทำงานก็จะมี การตัดสินใจด้วยตัวเองมากขึ้น ครอบครัวก็จะมีขนาดเล็กลงเพราะการใช้แรงงานร่วมกันในครอบครัวมีน้อยลง และแต่ละคนจะต้องมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองหรือครอบครัวของตนเอง

2. ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ในสังคมเกษตรกรรมซึ่งเป็นสังคมดั้งเดิม ในจังหวัดสงขลาจะตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ติดกันเป็นกลุ่มและมักจะเป็นกลุ่มเครือญาติ แต่ในบางครอบครัวที่ไม่ใช่ญาติก็จะมีพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อกันเสมือนญาติ จะมีการหาเลี้ยงชีพที่เหมือน ๆ กัน เช่น การทำนา ก็จะมีที่นาอยู่ใกล้เคียงกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำงาน เพราะการทำนามีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล เช่น การหว่านกล้าและปักดำจะต้องทำให้เสร็จในช่วงต้นของฤดูฝนก่อนที่จะมีน้ำมาก เมื่อข้าวออกรวงและสุกเต็มที่ก็ต้องรีบเก็บเกี่ยวไปเก็บไว้ที่เรือนข้าว เป็นต้น จึงมีความจำเป็นต้องใช้แรงงานจำนวนมากในบางขั้นตอนของการเพาะปลูก เพื่อนบ้านจะมีการช่วยเหลือด้วยการแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกัน ที่ชาวบ้านเรียกกันว่า ขอ หรือขอแรง และหากมีกิจกรรมสำคัญที่เกิดขึ้นอย่างกระทันหันก็จะมี การช่วยเหลือซึ่งกันและกันเช่น ประเพณีงานศพหากมีผู้เสียชีวิตเกิดขึ้นในหมู่บ้านผู้ที่มีความรู้ด้านช่างไม้ก็จะช่วยกันทำโลงศพ ผู้ที่มีบ้านเรือนอยู่ในละแวกใกล้เคียงก็จะนำข้าวสารใส่หม้อมีหูหิ้วไปช่วยงาน เมื่อหลาย ๆ คนนำไปช่วยกันก็จะพอสำหรับการเลี้ยงผู้ไปช่วยงานในระยะแรก บ้านเรือนโตมีของกินของใช้ในบ้านก็จะนำไปช่วยเหลือตามอัตรา เช่น ตะไคร้ ขมิ้น พริกขี้หนู เป็นต้น ผู้หญิงก็จะนำครก สากกะเบือหรือมีดไปจากบ้านเพื่อช่วยทำอาหาร แม้งานประเพณีอย่างอื่น เช่น งานบวช งานแต่งงาน เพื่อนบ้านก็จะมี การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยทั่วไปแล้ว เพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้มีห่างจากบ้าน 5 หลังคาเรือนจะมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันจนเสร็จงาน ในการเป็นเพื่อนบ้านเมื่อมีสิ่งใดเกิดขึ้น เขาเหล่านั้นจะมีความรู้สึก

ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นดีใจหรือเสียใจ มีการช่วยเหลือกันเมื่อเกิดความทุกข์ยากลำบาก สิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านเป็นไปอย่างราบรื่นก็คือ ชุมชนหรือหมู่บ้านมักจะมีแบบแผนพฤติกรรมที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน การช่วยเหลือและพึ่งพาซึ่งกันและกันจึงมีการปฏิบัติต่อกันมาโดยตลอด

การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจน เมื่อเกษตรกรในชุมชนหรือหมู่บ้านเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้นแบบแผนของพฤติกรรมที่มีอยู่เดิมก็เปลี่ยนแปลงไป การหาเลี้ยงชีพก็มีการประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น เพื่อนบ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกันก็มีหน้าที่ความรับผิดชอบที่แตกต่างกันออกไป เวลาเพื่อการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมต้องใช้มากขึ้น การใช้เวลาเพื่อรวมกิจกรรมหรือช่วยเหลือผู้อื่นในชุมชนจึงลดน้อยลง การช่วยเหลือซึ่งกันและกันก็จะเปลี่ยนสภาพไปเป็นการช่วยด้วยเงินมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นประเพณีงานศพ งานบวช หรืองานแต่งงาน จะเห็นได้เมื่อสภาพของสังคมชุมชนเปลี่ยนไป ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก

3. ความสัมพันธ์กับสถาบันหลักของชุมชน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของชุมชนกับสถาบันหลักที่มีอยู่ในชุมชน ในพื้นที่ที่ทำการศึกษพบว่าสถาบันสำคัญที่มีอยู่คู่กับชุมชนมาโดยตลอดได้แก่ สถาบันทางการศึกษา สถาบันทางศาสนา สถาบันทางอนามัยและสาธารณสุข ทุกสถาบันเหล่านี้ต่างก็มีแบบแผนของพฤติกรรมอันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปของสมาชิกส่วนมากในชุมชน มีหน้าที่เพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานของชุมชนและทำให้สภาพคงสภาพอยู่ได้ สถาบันหลักที่สำคัญของชุมชนต่างก็มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับชุมชนมาโดยตลอด แต่เมื่อสภาพของชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม ได้ส่งผลให้แบบแผนของพฤติกรรมของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของชุมชนกับสถาบันหลักที่มีอยู่ในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปด้วย และได้ปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ

3.1 สถาบันทางการศึกษา มีความใกล้ชิดกับสมาชิกของชุมชนมาโดยตลอด นับตั้งแต่ได้มีการออกพระราชบัญญัติการประถมศึกษาในปี พ.ศ. 2464 ซึ่งเป็นการออกกฎหมายการศึกษาภาคบังคับให้เด็กไทยทุกคนต้องจบการศึกษาอย่าง

น้อยระดับชั้นประถมศึกษา หรือเด็กไทยทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปีบริบูรณ์จะต้องเรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนจนอายุครบ 14 ปีบริบูรณ์ หลังจากนั้นรัฐบาลทุกยุคทุกสมัยได้พยายามจัดให้มีโรงเรียนระดับชั้นประถมศึกษาขึ้นในชุมชนทั่วประเทศ โรงเรียนได้ทำหน้าที่แหล่งให้ความรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ตลอดจนอบรมสั่งสอนให้นักเรียนได้เป็นพลเมืองดีของชุมชนและประเทศชาติ ความสัมพันธ์ของชุมชนดั้งเดิมซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมนั้นมีความสัมพันธ์กับสถาบันทางการศึกษามาโดยตลอด สมาชิกในชุมชนโดยยกย่องครูว่าเป็นปูชนียบุคคลและเป็นผู้นำของชุมชน กิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นจะได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดี เช่น การประชุมผู้ปกครองนักเรียน งานวันขึ้นปีใหม่ งานวันเด็ก หรือการจัดงานหารายได้เพื่อพัฒนาโรงเรียน เป็นต้น สมาชิกของชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนตั้งแต่ขั้นตอนของการวางแผน เตรียมการ และการเข้าร่วมกิจกรรม กิจกรรมของโรงเรียนจึงเป็นประหนึ่งเป็นกิจกรรมของชุมชน

ในระยะหลายปีที่ผ่านมา ปัจจัยพื้นฐานเพื่อการดำรงชีพในชุมชนมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น การทำงานหาเงินเพื่อแลกเปลี่ยนกับสิ่งที่ต้องการก็มีความสำคัญเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ สมาชิกในชุมชนของพื้นที่ที่ทำการศึกษาซึ่งแต่เดิมเป็นเกษตรกรได้เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนกับโรงเรียนมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างพอสมควร ที่ปรากฏให้เห็นได้ชัดเจน 2 ประการคือ การเข้าร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นของผู้ปกครองน้อยลง และสมาชิกในชุมชนมีความประสงค์ให้เด็กเข้าเรียนในระดับอนุบาลมากขึ้น

การเข้าร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นของผู้ปกครองในพื้นที่ที่ทำการศึกษาน้อยลง เนื่องจากในแต่ละวันผู้ปกครองมีความจำเป็นต้องใช้เวลาเพื่อการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น ระเบียบในการลาเพื่อหยุดงานก็มีความซับซ้อน และในรายที่ทำงานเป็นลูกจ้างรายวันหรือรายเหมาก็ต้องเสียรายได้ไปด้วย กิจกรรมที่โรงเรียนจัดส่วนใหญ่จะมีขึ้นระหว่างวันจันทร์ - ศุกร์ จะไม่จัดกิจกรรมในวันเสาร์หรืออาทิตย์เพราะถือว่าเป็นวันหยุดราชการ แต่โรงงานอุตสาหกรรมมักจะให้ผู้ทำงานหยุดในวันอาทิตย์ โดยเฉพาะกิจกรรมการประชุมผู้ปกครองนักเรียน พ่อแม่

มักจะให้ ปู่ ย่า หรือตา ยาย เข้าประชุมในสัดส่วนที่ค่อนข้างสูง

สมาชิกในชุมชนมีความประสงค์ให้บุตรหลานเข้าเรียนระดับชั้นอนุบาลในพื้นที่ที่ทำการศึกษามากขึ้น เนื่องจากสถาบันทางการศึกษามีนโยบายสนับสนุนให้ผู้ปกครองได้ส่งบุตรหลานที่มีอายุตั้งแต่ 4 ปีขึ้นไปเข้าเรียนในระดับชั้นอนุบาลให้มากขึ้นเพื่อเตรียมความพร้อม โดยเฉพาะโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ นับว่าเป็นนโยบายที่มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้ปกครอง เพราะในปัจจุบันผู้ปกครองที่ทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมจะมีเวลาเลี้ยงดูบุตรหลานน้อยลง จึงได้ส่งบุตรหลานเข้าเรียนในระดับชั้นอนุบาลมากขึ้น โรงเรียนจึงเป็นสถาบันทางการศึกษาที่สำคัญของชุมชนที่เป็นทั้งสถานที่ให้ความรู้อบรมสั่งสอนและช่วยดูแลเด็ก ๆ ให้แก่สมาชิกของชุมชนอีกด้วย ดังตัวอย่างการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักเรียนระดับชั้นอนุบาลในพื้นที่ที่ทำการศึกษา จากการเปรียบเทียบข้อมูลในปีการศึกษา 2532 และปี 2539

ตาราง 8 เปรียบเทียบการเพิ่มของจำนวนนักเรียนที่เรียนในระดับชั้นอนุบาลในบริเวณพื้นที่ทำการศึกษา ในปีการศึกษา 2532 และปีการศึกษา 2539

ที่	โรงเรียน	ปีการศึกษา 2532			ปีการศึกษา 2539		
		ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
1.	วัดประเจียก ต.สนามชัย อ.สติงพระ จ.สงขลา	15	29	34	20	16	36
2.	บ้านม่วง ต.กำแพงเพชร อ.รัตภูมิ จ.สงขลา	11	19	30	22	20	42
3.	ดอนขี้เหล็ก ต.พะวง อ.เมืองสงขลา จ.สงขลา	-	-	-	32	34	66
4.	สะกอม ต.สะกอม อ.จะนะ จ.สงขลา	14	16	30	64	54	118

3.2 สถาบันทางศาสนา นับได้ว่าเป็นแหล่งรวมแห่งจิตใจที่สำคัญของสมาชิกในชุมชน เป็นสถานที่สำหรับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของจิตใจขณะที่ต้องการสิ่งจะพึงพาหรือตกอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์ เป็นบ่อเกิดของศีลธรรมและจริยธรรมอันดีงาม ทำให้สังคมของกลุ่มชนนั้นเกิดความสามัคคีและมีแบบแผนในการดำเนินชีวิตให้เป็นไปในแนวเดียวกัน

ในอดีตที่ผ่านมาชุมชนที่ทำการศึกษาในเขตพื้นที่ของจังหวัดสงขลา ที่บ้านหนองควางซ้อง อำเภอรัตภูมิ บ้านสนามชัย อำเภอสทิงพระ และบ้านนาบ้อง อำเภอเมืองสงขลา พบว่าชุมชนดั้งเดิมเป็นสังคมเกษตรกรรมมีการนับถือพุทธศาสนา ชุมชนได้ทุ่มเทแรงกายและทรัพย์เงินทองจำนวนมากสำหรับการสร้างถาวรวัตถุและทำนุบำรุงวัดให้เป็นศูนย์กลางของการศึกษาและเป็นสถานที่สำหรับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของชุมชน สถาบันทางศาสนาได้ทำหน้าที่สั่งสอนหลักธรรมของศาสนา อบรมแนวทางการปฏิบัติตนที่ถูกต้อง การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนไปถึงการเรียนรู้วิธีการดำเนินชีวิตในทางโลก การอ่าน การเขียน ศิลปะ การหาเลี้ยงชีพและการรักษาพยาบาล แต่ในยุคของปัจจุบันเมื่อสภาวะของสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม ชาวบ้านในชุมชนได้เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก สถาบันหลักของชุมชนที่เป็นสถาบันอื่นมีความเข้มแข็งมากขึ้น เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันทางด้านอนามัยและสาธารณสุข เป็นต้น ได้ส่งผลให้บทบาทและหน้าที่ของสถาบันทางศาสนาเปลี่ยนแปลงไปพอสมควร ที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนก็ประมาณช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) เป็นต้นมา ได้ส่งผลให้สถาบันทางศาสนาของชุมชนมี บทบาทและหน้าที่ในภารกิจหลักก็เพื่อการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การประกอบพิธีกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพุทธศาสนา การบวช และงานศพ เป็นต้น บทบาทและหน้าที่ซึ่งมีอยู่แต่เดิมได้ลดลงไปเป็นอย่างมาก เช่น การให้ความรู้เกี่ยวกับการหาเลี้ยงชีพ การรักษาพยาบาล การอ่านและการเขียน เป็นต้น การทุ่มเททางด้านร่างกายและเวลาของชาวบ้านให้กับสถาบันทางศาสนาลดลงไปด้วย

พระแวว โชติธรมโม¹ รองเจ้าอาวาสวัดบ่อระกำ ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ได้เล่าว่า วัดบ่อระกำเป็นวัดที่เป็นศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชนมาตั้งแต่อดีต ดังเช่นในช่วงของวันเข้าพรรษาจะมีพระสงฆ์แสดงธรรมทุกคืนตลอด 3 เดือน และจะมีชาวบ้านมาฟังธรรมในแต่ละคืนไม่ต่ำกว่า 100 คน บางคืนเดือนหงายในตอนข้างขึ้นเมื่อพระสงฆ์แสดงธรรมเสร็จแล้ว ชาวบ้านก็จะช่วยกันขนทรายเข้าวัดเป็นการทดแทน โดยถือว่าเป็นการสร้างกุศลกรรมในทางพุทธศาสนา แต่ในปัจจุบันกิจกรรมดังกล่าวนี้ได้เปลี่ยนแปลงมาก เหลือไว้แต่เพียงความทรงจำที่เป็นตำนานหรือเรื่องเล่า เพราะในช่วงเข้าพรรษาจะมีผู้เข้าฟังพระสงฆ์แสดงธรรมในวัดไม่มากนัก จะมีจำนวนมากก็เฉพาะใน 3 คืนแรก หลังจากนั้นก็จะมีผู้เข้าฟังพระสงฆ์แสดงธรรมประมาณคืนละ 10-15 คน และพระแววได้ปรารภให้ฟังเพิ่มเติมอีกว่า อุบาสก อุบาสิกาขณะนี้ต้องใช้ร่างกายและเวลาเพื่อการทำงานที่มากขึ้นกว่าเดิม มีอยู่จำนวนมากที่มีการทำงานล่วงเวลาด้วย ซึ่งก็หมายถึงว่าต้องออกจากบ้านไปทำงานตั้งแต่ตอนเช้าตรู่และกลับถึงบ้านเมื่อค่ำแล้วหรือเกือบเที่ยงคืน ลักษณะของความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนไปของสมาชิกในชุมชนที่ส่วนมากทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมกับสถาบันทางศาสนา ที่ชุมชนบ้านสนามชัยก็มีความคล้ายคลึงกับชุมชนอื่น ดังที่พระธรรมเนียม ปรมธมโม² วัดสนามชัย ตำบลสนามชัย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ได้เล่าให้ฟังว่า ขณะนี้ชาวบ้านได้เข้ามาปฏิบัติกิจกรรมในวัดน้อยลง แต่เมื่อไรที่ทางวัดมีความประสงค์ในปัจจุบันเพื่อสร้าง บูรณะ หรือซ่อมแซมถาวรวัตถุภายในวัด ก็ยังได้รับความร่วมมือในการบริจาคทรัพย์เพื่อช่วยเหลือทางวัดเป็นอย่างดี

¹ พระแวว โชติธรมโม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดบ่อระกำ หมู่ที่ 5 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2539.

² พระธรรมเนียม ปรมธมโม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดสนามชัย หมู่ที่ 3 ตำบลสนามชัย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

ในส่วนของชุมชนบ้านสะกอม หมู่ที่ 5 ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลานั้น ประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งมากกว่า 80 % นับถือศาสนาอิสลาม ในอดีตที่ผ่านมาชุมชนบ้านสะกอมจะมีชีวิตความเป็นอยู่แบบสังคมเกษตรกรรม ชาวไทยมุสลิมในชุมชนบ้านสะกอมจะมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับสถาบันทางศาสนา โดยเฉพาะการร่วมพิธีกรรมในทางศาสนา จนกระทั่งปัจจุบันในบริเวณใกล้เคียงกับชุมชนบ้านสะกอมได้มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นหลายโรง และมีสมาชิกในชุมชนเข้าเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก การเข้าร่วมกิจกรรมกับสถาบันทางศาสนาในชุมชนแต่เดิมาก็อาจจะเกิดความไม่คล่องตัวอยู่บ้าง ตัวอย่างการละหมาดอันเป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่สำคัญของชาวมุสลิมต้องปฏิบัติ ดังที่ เจ๊ะเด็น อนันทพรพงศ์¹ ผู้ถือกำเนิดในชุมชนบ้านสะกอมได้อธิบายว่า อัลลอฮ์ ได้กำหนดให้มุสลิมละหมาดวันละ 5 เวลา ได้แก่ เวลาย่ำรุ่ง (ประมาณ 4 นาฬิกา) เวลากลางวัน (ประมาณ 13 นาฬิกา) เวลาเย็น (ประมาณ 16 นาฬิกา) เวลาพลบค่ำ (ประมาณ 19.00 นาฬิกา) และเวลากลางคืน (ประมาณ 20.00 นาฬิกา) การละหมาดที่ดีควรอยู่ในระยะเวลาของการละหมาดนั้น แต่เมื่อสมาชิกในชุมชนเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมก็มีบางคนที่ไม่ได้หยุดงานทำการละหมาดในช่วงเวลาที่กำหนด เพราะมีความเกรงใจเจ้าของกิจการหรือผู้ควบคุม ทั้ง ๆ ที่ทางโรงงานอนุญาตได้เตรียมสถานที่ไว้ให้ แต่เมื่อกลับถึงบ้านเขาเหล่านั้นก็จะทำการละหมาดตามเวลาอย่างเคร่งครัด

3.3 สถาบันทางด้านอนามัยและสาธารณสุข เป็นสถาบันหลักในชุมชนที่ทำหน้าที่เพื่อการป้องกันและรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้สมาชิกมีชีวิตยืนยาว การได้รับความร่วมมือจากชุมชนจะทำให้การดำเนินงานทางด้านอนามัยและสาธารณสุขเกิดประสิทธิภาพ ภาระงานที่สำคัญจะมีหน้าที่เกี่ยวกับงานอนามัย งานโภชนาการ และงานวางแผนครอบครัว ในสังคมเกษตรกรรมซึ่งเป็นสังคมแบบ

¹ เจ๊ะเด็น อนันทพรพงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวณ นวลสอน เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 52 หมู่ที่ 5 ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2539.

ดั้งเดิมที่ผ่านมา ประชาชนได้ให้ความสำคัญกับงานอนามัยและสาธารณสุขไม่มากนัก เพราะเนื่องจากแต่เดิมนั้นประชากรในชุมชนไม่หนาแน่น อาหารที่ได้จากทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ การทำลายธรรมชาติที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมมีไม่มากนัก เน้นการรักษาผู้ป่วยเป็นสำคัญ การใช้ยาและรักษาจากแพทย์แผนโบราณในหมู่บ้าน แต่ในปัจจุบันรัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับงานอนามัยและสาธารณสุขมากขึ้น โดยพยายามจัดให้มีโรงพยาบาลประจำอำเภอและสถานีอนามัยเกิดขึ้นในทุกตำบล ซึ่งนับได้ว่ามีความจำเป็นเพิ่มมากขึ้นสำหรับผู้ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ดังที่ นางถนอมจิต ขุนราชบุรี¹ เจ้าหน้าที่อนามัยของสถานีอนามัยตำบลสนามชัย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ผู้ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมจะเข้ามารับการบริการจากสถานีอนามัยเพิ่มมากขึ้น อาการของผู้ป่วยที่พบมาก เช่น โรคภูมิแพ้ซึ่งเกิดเป็นเม็ดผื่นคันตามมือและเท้า ไข้หวัด ปวดศีรษะอันเนื่องจากพักผ่อนไม่เพียงพอ และโรคกระเพาะ เป็นต้น สถานการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวจะเกิดขึ้นคล้ายคลึงกับสถานีอนามัยอื่น ๆ ที่สมาชิกของ ชุมชนนั้นเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

ในปัจจุบันสถาบันทางด้านอนามัยและสาธารณสุขมีบทบาทที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ให้แก่ชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะสถานีอนามัยประจำตำบลได้ทำงานเกี่ยวกับการทำคลอด ฝากครรภ์และการวางแผนครอบครัว การส่งเสริมสุขภาพและการรักษาอาการป่วยที่ไม่ร้ายแรงมีประสิทธิภาพมากขึ้น พร้อมทั้งได้เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางด้านอนามัยและสาธารณสุขซึ่งมีกิจกรรมที่สำคัญคือ โครงการอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้ที่เข้าร่วมโครงการนี้จะได้รับความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่อนามัยในแต่ละพื้นที่

---

¹ นางถนอมจิต ขุนราชบุรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายค่านวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่สถานีอนามัยบ้านสนามชัย หมู่ที่ 5 ตำบลสนามชัย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2539.

4 ความสัมพันธ์กับสถาบันนอกชุมชน เป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ที่สมาชิกในชุมชนมีการติดต่อ ไปมาหาสู่ หรือกระทำกิจกรรมอันใดอันหนึ่งร่วมกันกับบุคคลอื่นภายนอกชุมชน ในสังคมเกษตรกรรมซึ่งเป็นสังคมแบบดั้งเดิมนั้น สังคมเครือญาติจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการสร้างความสัมพันธ์กับสถาบันอื่นภายนอกชุมชน ดังเช่นเมื่อมีสมาชิกในชุมชนไปมีคู่สมรสกับบุคคลในชุมชนอื่น เหล่าบรรดาญาติสนิทมิตรสหายของคู่สมรสทั้งสองก็มีความเกี่ยวเนื่องเป็นเครือญาติไปด้วย มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเมื่อคราวจำเป็น ในบางกรณีจึงเกิดเป็นวัฒนธรรมเพื่อนเกลอขึ้นอีกทอดหนึ่ง การติดต่อที่เกิดขึ้นจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่มคนหรือระหว่างกลุ่มคนกับกลุ่มคน แต่เมื่อลักษณะทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะในชุมชนที่ทำการศึกษานี้ ซึ่งมีสมาชิกในชุมชนจำนวนมากได้เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนกับสถาบันภายนอกชุมชนจึงเกิดขึ้นอย่างหลากหลาย ที่สำคัญคือ

4.1 ความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานภายในโรงงานอุตสาหกรรม จะเป็นความสัมพันธ์แบบลูกจ้างกับนายจ้าง หรือเป็นไปตามบทบาทและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายตามตำแหน่งหน้าที่การงาน และรายได้จะบ่งบอกถึงความแตกต่างทางสังคมได้อย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ในเพื่อนร่วมงานแบบฉันทมิตรก็จะมีขึ้นเช่นกัน แต่จะเกิดในเฉพาะกลุ่มเท่านั้น

4.2 ความสัมพันธ์กับหน่วยงานของรัฐ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรงก็คือหน่วยงานในสังกัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ซึ่งทำหน้าที่ส่งเสริมการมีงานทำ เพิ่มพูนรายได้ให้กับประชาชน พัฒนาฝีมือแรงงาน สร้างสวัสดิการและความมั่นคงทางสังคมให้กับนายจ้าง ลูกจ้าง และผู้ด้อยโอกาสในสังคม หน่วยงานในสังกัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมในจังหวัดสงขลา ที่ผู้ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงมีอยู่ 6 หน่วยงาน คือ สำนักงานแรงงานและสวัสดิการสังคมจังหวัด สำนักงานจัดหางานจังหวัด สำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัด สำนักงานประกันสังคมจังหวัด สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัด และ

สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน (ภาคใต้ตอนล่าง) จังหวัดสงขลา หน้าที่รับผิดชอบของหน่วยงานดังกล่าวที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ดังตัวอย่างกรณีต่อไปนี้

กรณีที่ 1 การศึกษาข้อมูลข่าวสารและสถานการณ์ความเคลื่อนไหวด้านแรงงาน ผู้ใช้แรงงานสามารถศึกษาข้อมูลได้จากสำนักงานแรงงานและสวัสดิการสังคมจังหวัด ซึ่งมีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการบริหารงานข้อมูลโดยประสานการปฏิบัติกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดทำข้อมูลข่าวสารด้านแรงงาน จัดทำรายงานสรุปสถานการณ์ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ที่จำเป็น

กรณีที่ 2 การร้องทุกข์ของผู้ใช้แรงงาน ลูกจ้างสามารถร้องทุกข์ได้ถ้าหากนายจ้างไม่จ่ายเงินค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างตามที่กฎหมายกำหนด หรือการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมีความปลอดภัยไม่เพียงพอ โดยทำเรื่องร้องทุกข์ต่อสำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัดสงขลา ซึ่งมีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้ใช้แรงงาน ส่งเสริมความปลอดภัย และพัฒนาสภาพแวดล้อมในการทำงาน ส่งเสริมระบบแรงงานสัมพันธ์ สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างลูกจ้างกับนายจ้าง และส่งเสริมการจัดสวัสดิการแรงงานนอกเหนือจากที่กฎหมายกำหนด ดังที่ลิขิต สิทธิชัย¹ หัวหน้าสำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัดสงขลา ได้ให้ข้อมูลว่า ในปี พ.ศ. 2537 ได้รับข้อร้องทุกข์จากผู้ใช้งานในจังหวัดสงขลา จำนวน 153 ราย 807 คน เจ้าหน้าที่ดำเนินการประนีประนอมจำนวน 106 ราย 533 คน ตรวจแรงงานทั่วไป 550 แห่ง 613 ครั้ง 78,101 คน และตรวจสอบการใช้แรงงานหญิง 452 แห่ง 452 ครั้ง

ปัญหาจากการร้องทุกข์ของผู้ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเมื่อนำมาพิจารณาพบว่ามี 2 ประการสำคัญ คือ ประการแรกปัญหาการสะสมอันตรายของลูกจ้างที่เพิ่มสูงขึ้นจากการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะในกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรม

---

¹ นายลิขิต สิทธิชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวน นवलสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่สำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัดสงขลา เลขที่ 9 ถนนสายบุรี อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2539.

การผลิตเฟอร์นิเจอร์จากไม้ยางพารา โรงเลื่อยไม้ อาหารกระป๋องและอาหารแช่แข็ง
 มูลเหตุของปัญหาเนื่องจากการไม่เอาใจใส่ในการดูแลป้องกันหรือหามาตรการอื่น ๆ ที่
 จะแก้ไขปัญหานายจ้าง และลูกจ้างไม่ตระหนักในเรื่องอันตราย เช่น ไม่ใช้
 อุปกรณ์ความปลอดภัยส่วนบุคคล มีความประมาทในการทำงาน เป็นต้น ปัญหาที่
 เกิดขึ้นสำนักงานแรงงานและสวัสดิการสังคมได้ใช้แนวทางแก้ไขโดยการเฝ้าระวัง
 ตรวจสอบให้นายจ้างดำเนินกิจการตามระเบียบของกฎหมายอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้ง
 ดำเนินคดีกับผู้ฝ่าฝืน รวมทั้งใช้มาตรการส่งเสริมความปลอดภัยด้วยการใช้ความรู้
 การอบรม การประชาสัมพันธ์ทางสื่อมวลชนด้านความปลอดภัยแก่นายจ้างและลูก
 จ้าง ประการที่สองปัญหาลูกจ้างไม่ได้รับค่าจ้าง ค่าตอบแทนการทำงานตามค่าจ้าง
 ขั้นต่ำ ในบางส่วนรัฐระเบียบกฎหมายเป็นอย่างดีแต่อ้างว่าต้นทุนน้อยและอัตรากำลัง
 เจ้าน้ำที่ก็ไม่เพียงพอ จึงทำให้มีการตรวจสอบสถานประกอบการไม่ทั่วถึง สำนักงาน
 แรงงานและสวัสดิการสังคมได้ใช้แนวทางในการแก้ไขโดยให้หน่วยงานที่รับผิดชอบ
 ตรวจสอบ แนะนำ ตักเตือนให้นายจ้างปฏิบัติตามกฎหมายโดยเคร่งครัด พร้อมทั้ง
 ดำเนินคดีกับผู้ฝ่าฝืนรวมทั้งจัดอบรมความรู้ทางกฎหมายแก่นายจ้าง ลูกจ้างและเชิญ
 นายจ้างมาปรึกษาหารือเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกับส่วนราชการ แต่อย่างไรก็
 ตามปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดมักจะสิ้นสุดลงในขั้นของการ
 ประนีประนอม

กรณีที่ 3 การพัฒนาฝีมือเพื่อเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ผู้ใช้แรง
 งานสามารถสมัครเข้ารับการศึกษาฝึกฝนได้จากสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน (ภาคใต้ตอนล่าง)
 จังหวัดสงขลา ซึ่งมีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับฝึกอบรมฝีมือแรงงานให้แก่เยาวชน
 ก่อนเข้าสู่ตลาดแรงงาน ฝึกยกระดับฝีมือช่าง ส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาคเอกชนให้
 มีส่วนร่วมในการพัฒนาฝีมือแรงงาน และทดสอบมาตรฐานฝีมือแรงงานในสาขาช่าง

ต่าง ๆ ดังที่ นายบุษย์ กาญจนดูล¹ ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน (ภาคใต้ตอนล่าง) จังหวัดสงขลา ได้ให้ข้อมูลว่า ในปี พ.ศ. 2537 ได้ฝึกบุคลากรเพื่อเตรียมเข้าทำงานจำนวน 707 คน ฝึกฝึกในกิจการของภาคเอกชน จำนวน 532 คน ฝึกอาชีพในชนบทจำนวน 1,048 คน ฝึกยกระดับฝีมือช่าง จำนวน 681 คน ทดสอบมาตรฐานฝีมือแรงงานจำนวน 410 คน ฝึกแรงงานพิเศษ 514 คน และ จัดกิจกรรมแข่งขันฝีมือช่างจำนวน 207 คน

ผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์

การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ จากการศึกษาถึงสาเหตุและลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลานั้น ได้ปรากฏให้เห็นถึงผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ

1.1 การถ่ายโอนการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในครอบครัวมีบทบาทและหน้าที่ลดน้อยลง อันเนื่องจากในสังคมเกษตรกรรมนั้น พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย หรือผู้อาวุโสในครอบครัวจะทำหน้าที่อบรมสั่งสอนบุตรหลานในครอบครัว พร้อมทั้งปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อสร้างค่านิยม คุณธรรม บรรทัดฐานทางสังคม และคุณธรรมแก่บุตรหลาน ตลอดจนการเรียนรู้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน การที่บุตรหลานช่วยเหลืองานในครอบครัวจึงเป็นการเรียนรู้ด้วยวิธีการปฏิบัติ และให้การอบรมสั่งสอนในส่วนที่ยังบกพร่องอยู่ การถ่ายโอนการเรียนรู้ของสมาชิกในครอบครัวจะมีอยู่ตลอดเวลาและอยู่ในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป แต่เมื่อสมาชิกในครอบครัวเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม วิธีการทำงานจะแตกต่างไปจากการ

¹ นายบุษย์ กาญจนดูล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน (ภาคใต้ตอนล่าง) จังหวัดสงขลา ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 มีนาคม

ทำงานที่มีอยู่เดิม แต่จะต้องทำงานไปตามบทบาทและหน้าที่ของตำแหน่งที่ได้รับมอบหมาย บทบาทในการให้การเรียนรู้ถึงขั้นตอนและวิธีการทำงานจากผู้อาวุโสหรือจากสมาชิกในครอบครัวก็จะลดน้อยลง ผู้ที่เข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมก็จะต้องเรียนรู้ถึงขั้นตอนและวิธีการทำงานจากสังคมใหม่ที่ตนเองเข้าไปทำงาน ซึ่งอาจจะต้องเรียนรู้จากหัวหน้างาน การฝึกอบรม หรือให้สังเกตการทำงานจากบุคคลอื่น เป็นต้น

1.2 บทบาทและหน้าที่ของสถาบันหลักในชุมชนได้เปลี่ยนไป สถาบันหลักในชุมชนที่กล่าวนี้หมายถึง สถาบันทางการศึกษา สถาบันทางศาสนา และสถาบันทางด้านอนามัยและสาธารณสุข กล่าวคือโรงเรียนในชุมชนจะมีบทบาทมากขึ้นในการรับนักเรียนในระดับชั้นอนุบาลหรือวัยก่อนเรียน ในช่วงอายุ 3-7 ขวบ ซึ่งโรงเรียนจะทำหน้าที่เตรียมความพร้อมสำหรับการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับตัวเด็ก นอกจากนี้แล้วโรงเรียนก็จะทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กวัยก่อนเรียน เพื่อช่วยเหลือผู้ปกครองได้มีเวลาไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม และสถาบันทางศาสนาในสังคมแบบดั้งเดิมนั้นจะเป็นสถานที่สำหรับชาวบ้านได้พบปะสังสรรค์ มีการเรียนรู้ในศิลปวิทยาแขนงต่าง ๆ และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าสถาบันทางศาสนาจะปฏิบัติหน้าที่การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเป็นสำคัญ แต่ภารกิจอื่นที่ปฏิบัติอยู่แต่เดิมจะลดลง ส่วนสถาบันทางด้านสาธารณสุขและอนามัยนั้น ในสังคมอุตสาหกรรมจะมีความสำคัญมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการรักษาพยาบาล อาหารโภชนาการและการวางแผนครอบครัว

1.3 การช่วยเหลือและการพึ่งพาอาศัยระหว่างกันของสมาชิกในครอบครัวและชุมชนลดน้อยลง จะเห็นได้ว่าในสังคมเกษตรกรรมนั้นการประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชนมีอยู่ไม่หลากหลาย สมาชิกในครอบครัวจะช่วยกันทำงาน สมาชิกของชุมชนหรือหมู่บ้านจะมีการเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน เช่น การให้ความรู้ด้านการประกอบอาชีพ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้านแรงงาน หรือการให้กำลังใจซึ่งกันและกันในคราวทุกข์ยากลำบาก เป็นต้น แต่เมื่อสมาชิกของชุมชนเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เวลาและแรงงานส่วนใหญ่จะหมดไปกับการทำงาน การช่วยเหลือและการพึ่งพา

อาศัยระหว่างกันของสมาชิกในครอบครัวและชุมชนจึงลดน้อยลง เช่น การช่วยงาน ประเพณีต่าง ๆ ไม่ว่าจะป็นงานบวช งานแต่งงานหรืองานศพ แต่จะเปลี่ยนไปเป็นการช่วยเหลือทางการเงินเป็นส่วนใหญ่ หรือการให้คำปรึกษาหารือ คำแนะนำ แก่สมาชิกของครอบครัวหรือชุมชน เมื่อคราวเกิดความทุกข์ยากลำบากก็ไม่สามารถช่วยเหลือได้อย่างเต็มที่ เพราะมีกิจกรรมที่ทำร่วมกันน้อยลง การรับรู้สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นก็ลดน้อยลง ความใกล้ชิดสนิทสนมซึ่งกันและกันก็จะมีน้อยลงตามไปด้วย

2. สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์กับบุคลากรและสถาบันอื่นภายนอกชุมชนมากขึ้น จะเห็นได้ว่าเมื่อสมาชิกของชุมชนเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น เขาเหล่านั้นจะมีความสัมพันธ์กับบุคลากรและสถาบันอื่นนอกชุมชนอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดใหญ่จะมีบุคลากรเข้ามาทำงานอยู่จำนวนมาก ทั้งที่มาจากท้องถิ่นเดียวกันและมาจากต่างถิ่น และในบางชุมชนก็จะต้องทำงานในท้องถิ่นห่างไกลออกไป จึงมีการพบปะกับผู้คนอย่างมากหน้าหลายตา ความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกจึงมากขึ้นตามลำดับ ส่วนความสัมพันธ์กับสถาบันภายนอกชุมชนที่เห็นได้ชัดก็คือความสัมพันธ์กับสถาบันทางการเงิน อันเนื่องจากในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่แล้วนายจ้างจะจ่ายเงินค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างด้วยการผ่านบัญชีของธนาคาร จึงทำให้ลูกจ้างสามารถเบิกเงินค่าจ้างได้อย่างสะดวกและมีความคล่องตัว เพราะขณะนี้ธนาคารพาณิชย์ได้มีการจัดตั้งเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในเขตพื้นที่การส่งเสริมอุตสาหกรรม

3. ความสัมพันธ์ที่เป็นไปตามระเบียบแบบแผนของตำแหน่งการปฏิบัติงานและกฎหมายจะมีมากขึ้น จะเห็นได้ว่าในสังคมเกษตรกรรมนั้นความสัมพันธ์จะเป็นแบบปฐมภูมิซึ่งเป็นความสัมพันธ์เป็นการส่วนตัว การติดต่อซึ่งกันและกันจะอยู่ในวงจำกัด เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา ญาติพี่น้อง หรือเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้จะมีอารมณ์หรือความรู้สึกที่มีต่อกันอยู่เหนือตำแหน่งหรือสถานภาพ แต่ในสังคมอุตสาหกรรมนั้น ความสัมพันธ์ทางสังคมจะเป็นไปตามระเบียบแบบแผน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบเป็นทางการที่เป็นทุติยภูมิ ในแต่ละวันบางคนความจำเป็นต้องติดต่อกับบุคคลอื่นที่ตัวเองไม่รู้จักเป็นจำนวนไม่น้อย ดังกรณีหัวหน้างานที่มีหน้าที่

ตรวจสอบการตัดหัวปลา ชูตเลือดและเกล็ดปลาในโรงงานอุตสาหกรรมการแปรรูปสัตว์น้ำ ต้องทำหน้าที่ตรวจสอบความถูกต้องและเรียบร้อยของผู้ทำงานวันละหลายสิบคน หรือในกรณีเจ้าหน้าที่การเงินเบิกจ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้าง การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่การเงินสามารถเบิกจ่ายค่าจ้างได้ถูกต้องคราวละหลาย ๆ คน ทั้ง ๆ ที่บางคนไม่เคยรู้จักและคุ้นเคยกัน แต่ต้องให้หลักฐานอย่างอื่นเข้ามาประกอบ

ในส่วนของความสัมพันธ์ตามกฎหมายก็จะมีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างลูกจ้างกับนายจ้างจะเป็นไปตามกฎหมายของกระทรวงแรงงาน และสวัสดิการสังคม ดังเช่น กฎหมายประกันสังคม¹ ซึ่งเป็นการสร้างหลักประกันให้แก่ลูกจ้างในการดำรงชีวิต เพื่อมิให้ได้รับความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นเมื่อต้องประสบอันตราย เจ็บป่วย ทูพพลภาพ คลอดบุตร หรือตายอันมิใช่เนื่องจากการทำงานโดยมี 'กองทุนประกันสังคม' ที่จัดขึ้นตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 และพระราชบัญญัติประกันสังคม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2537 เป็นกองทุนที่นำมาใช้จ่ายในการให้การรักษาพยาบาล การคลอดบุตร ค่าทำศพ รวมทั้งเงินทดแทนระหว่างการหยุดงานเมื่อเจ็บป่วย คลอดบุตร หรือทุพพลภาพ เงินกองทุนประกันสังคมเกิดจากการออกเงินสมทบที่คำนวณจากค่าจ้างของลูกจ้างโดยตรง ซึ่งนายจ้างเป็นผู้หักนำส่งทุกครั้งที่มีการจ่ายค่าจ้าง โดยนายจ้างและรัฐบาลมีหน้าที่ออกเงินสมทบให้อีกในจำนวนเงินเท่ากันที่หักจากลูกจ้างรวมเป็นเงินกองทุน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดสวัสดิการทางการแพทย์ และจ่ายเงินทดแทนประเภทต่าง ๆ ตามที่กฎหมายประกันสังคมกำหนด นอกจากนี้แล้วรัฐบาลได้ออกกฎหมายที่มีความสัมพันธ์กับนายจ้างและลูกจ้างอีกหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติจัดหางานและคุ้มครองคนหางาน พ.ศ. 2528 พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 และพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 เป็นต้น

---

¹ สำนักงานประกันสังคมจังหวัดสงขลา. ความรู้เรื่องกฎประกันสังคม สำหรับลูกจ้าง. 2539. หน้า 2.

บทที่ 5

การเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ

อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม

ระบบความเชื่อในสังคมเกษตรกรรมของชาวบ้านในจังหวัดสงขลานั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อ 2 แบบ คือ ความเชื่อดั้งเดิมเป็นการให้คุณค่ากับธรรมชาติที่แวดล้อมรอบตัวเขาอยู่รวมถึงการให้ความเคารพในบรรพบุรุษและสิ่งที่บรรพบุรุษได้สั่งสมถ่ายทอดมา และความเชื่อที่เกี่ยวข้องเนื่องจากศาสนา ซึ่งจะมีคติปฏิบัติตามหลักของศาสนาต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ในชุมชน ที่สำคัญได้แก่ ศาสนาพราหมณ์ พุทธ และมุสลิม

การศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่ออันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา จะประกอบด้วยเนื้อหาที่สำคัญ 3 ประการคือ ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ และผลจากการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ ประกอบด้วย รายละเอียดดังต่อไปนี้

ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ

การเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่ออันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา มีปัจจัยที่สำคัญอยู่ 3 ประการคือ

1. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในการประกอบอาชีพ ในสังคมเกษตรกรรมนั้นการหาเลี้ยงชีพของชาวบ้านมีทั้งการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์และการประมง การประกอบอาชีพจึงมีความจำเป็นต้องพึ่งพาธรรมชาติ การทำนาเป็นตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัด ชาวนาจะนาให้ได้ผลดีก็จะต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล มีปริมาณน้ำที่พอเหมาะ และไม่มีศัตรูพืช

ที่คอยมาทำลายต้นข้าว เป็นต้น เนื่องจากการทำนาเป็นการประกอบอาชีพที่ทำต่อเนื่องกันมาหลายร้อยปี วิธีการและขั้นตอนของการทำนาตั้งแต่การแรกไถ เกี่ยวข้าว จนกระทั่งการนำข้าวไปเก็บที่ยุ้งฉางหรือลอมข้าว ได้มีความเชื่อเข้าไปเกี่ยวข้องมากมาย เช่น เมล็ดข้าวจะมีแม่โพสพประจำอยู่ ฝันนาจะมีเจ้าที่สิ่งสถิตย์อยู่ หรือวิญญาณของบรรพบุรุษจะคอยช่วยเหลือหรือดูแลให้เกิดความปลอดภัยจากการทำงาน เป็นต้น และความเชื่อที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพในแต่ละประเภทก็มีความแตกต่างกันออกไป แต่เมื่อเกษตรกรเหล่านั้นได้เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมจะส่งผลให้ระบบความเชื่อเกี่ยวกับการประกอบอาชีพที่มีอยู่เดิมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการศึกษาแผนใหม่ เนื่องจากการจัดการศึกษาแบบเดิมเน้นการศึกษาของประชาชนในประเทศเพื่อการอ่านออก เขียนได้ และคิดเลขเป็น การจัดการศึกษาตามแนวนี้ยังสอดคล้องกับสังคมแบบดั้งเดิม เพราะชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนภายในประเทศยังมีความซับซ้อนไม่มากนัก ทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพก็ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ การดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัย 4 ก็ไม่เป็นการยากลำบาก

ในระยะต่อมาการใช้ชีวิตในสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น สาเหตุสำคัญก็คือการเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็ว ทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลง และการติดต่อกับสังคมภายนอกมีความจำเป็นเพิ่มมากขึ้น รัฐจึงมีความจำเป็นต้องปรับแผนการศึกษาของชาติให้มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม นับตั้งแต่รัฐได้ประกาศใช้แผนการศึกษาชาติปี 2503 เป็นต้นมา อาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการศึกษาแผนใหม่และได้มีการปรับปรุงแนวการจัดการศึกษาของชาติเรื่อยมาอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการจัดการศึกษาที่ต้องการให้คนในชาติได้คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ และมีการเพิ่มเติมให้ผู้เรียนคิดหรือทำงานอย่างมีกระบวนการ เน้นการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความสามารถในการปฏิบัติเป็นขั้นตอนเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน รู้จักการสังเกต คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล และรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่น มีการวางแผน ลงมือปฏิบัติ และการประเมินผลที่มี

ประสิทธิภาพ การอธิบายปรากฏการณ์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว ค้นหา คำตอบด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ระบบความเชื่อแบบเดิมที่บรรพบุรุษเคยอธิบาย เขาไว้จึงมีความน่าเชื่อถือลดน้อยลง ดังเช่น การอธิบายเกี่ยวกับฝนตก พายุ และ การเกิดลมพายุ เป็นต้น

3. ปัจจัยจากการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ จึงทำให้คนมีการ พึ่งพาธรรมชาติน้อยลง ส่งผลให้ความยำเกรงในจิตวิญญาณที่มนุษย์เคยให้กับ ธรรมชาติลดน้อยลงไปด้วย รถไถนาซึ่งเป็นรถแทรกเตอร์ขนาดใหญ่สามารถไถนาได้ วันละหลายสิบไร่ กรมส่งเสริมการเกษตรก็มีความสามารถปรับปรุงพันธุ์ข้าวให้ดีขึ้น ในท้องตลาดมียาปราบศัตรูพืชที่หลากหลาย มีปุ๋ยวิทยาศาสตร์ที่มีคุณภาพ มี เครื่องจักรที่สามารถเกี่ยวข้าวได้วันละหลายสิบเกวียน หรือเครื่องเลื่อยมือสามารถ ตัดต้นไม้ขนาดใหญ่เพื่อปราบพื้นที่ในการเพาะปลูกได้วันละหลายสิบต้น ความ สามารถในการทำงานของเทคโนโลยีสมัยใหม่ดังกล่าว ได้ทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ใน ธรรมชาติมีความสำคัญลดน้อยลง คนไม่ต้องพึ่งพาสังค์คตีสสิทธ์ที่มีอยู่ในธรรมชาติ แต่หันมาพึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่

ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ

การเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่ออันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจาก สังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา พิจารณาได้จากลักษณะ ของการเปลี่ยนแปลงในความเชื่อที่เกี่ยวข้องมาจากศาสนา ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงในความเชื่อดั้งเดิม มีลักษณะสำคัญของการ เปลี่ยนแปลงอยู่ 2 ประการ คือ

1.1 การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการให้คุณค่ากับธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว เนื่องจากการดำรงชีพของชาวบ้านในสังคมเกษตรกรรมนั้น มีการพึ่งพาธรรมชาติที่แวดล้อมตัวเขาอยู่ การเพาะปลูกให้ได้ผลดีจึงต้องอาศัย ปัจจัยทางธรรมชาติเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล มีปริมาณน้ำที่ พอเหมาะไม่มากหรือน้อยจนเกินไป พืชพันธุ์ธัญญาหารที่เพาะปลูกในเรือกสวน

ไร่นารอดพ้นจากภัยพิบัติของธรรมชาติ และปราศจากศัตรูพืช เป็นต้น แต่เมื่อใดที่ธรรมชาติไม่เชื่ออำนาจ เช่น เกิดอุทกภัย วาตภัย หรือพืชพันธุ์ธัญญาหารถูกทำลายโดยวัชพืชหรือสัตว์ ในปีนั้นอาหารก็ไม่มีอุดมสมบูรณ์ จากการที่ชาวบ้านเห็นว่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวมีอิทธิพลต่อการดำรงชีพ เขาเหล่านั้นจึงให้ความสำคัญและมีความยำเกรงต่อธรรมชาติที่แวดล้อมตัวเขาอยู่ แสดงออกด้วยการให้จิตวิญญาณแก่สิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเกิดจากธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ในน้ำมีพระแม่คงคา ในป่าก็มีเจ้าป่าหรือเทพารักษ์ ในข้าวมีแม่โพสพ เป็นต้น จึงทำให้ให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย เช่น การไหว้เจ้าที่วัดควาย การทำขวัญข้าวในนา การไหว้ภูมิเจ้าที่สวน เป็นต้น เมื่อเกิดความเชื่อจึงมีวิธีการปฏิบัติที่สืบเนื่องติดต่อกันมา ซึ่งมีปรากฏอยู่ทั่วไปในท้องถิ่น กรณีดังกล่าวนี้ ผู้บอกข้อมูลหลักได้ยืนยันว่าได้เกิดเป็นความเชื่อซึ่งมีอยู่จำนวนมากในชุมชน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ห้ามตัดต้นไม้ใหญ่ ๆ โดยพลการ เพราะเชื่อว่าไม้นั้นนั้นจะเป็นที่สิงสถิตย์ของเทวดาและนางไม้ ถ้าจะตัดให้ทำพิธีขอขมาเสียก่อนจึงตัดได้

เวลาเดินผ่านต้นโพธิ์ใหญ่ จะข้ามรากหรือเหยียบใบก็ให้พูดว่า 'พ่อโพธิ์เหอขอโทษที่ข้ามรากเหยียบใบ' เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งประจำอยู่ที่ต้นโพธิ์จะไม่ให้ร้ายแก่ผู้ข้าม

ถ้าวิดปลาในหนองขนาดใหญ่ให้ทำพิธีขอวิดปลาต่อเจ้าหนองเสียก่อน ปลาที่จับได้ตัวแรกให้นำไปปิ้งให้สุก แล้วนำมาซีกให้เป็นชิ้นใส่ในใบตองพร้อมกับข้าวสุกให้เจ้าหนองกินเสียก่อน เชื่อว่าไม่เกิดอันตรายแก่ผู้จับปลา

การไหว้เจ้าที่นามักจะทำหลังจากการเก็บเกี่ยวแล้ว การทำพิธีอาจกระทำโดยหมอในหมู่บ้านหรือเจ้าของที่นา โดยใช้ที่นาเป็นสถานที่สำหรับการประกอบพิธี เชื่อว่าการไหว้เจ้าที่นาจะทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของที่นา

ห้ามเอาข้าวเป็นเลี้ยงใส่กระดัง แม่โพสพจะตกใจ ทำให้ทำนาไม่ได้ผล

ความเชื่อดั้งเดิมที่ชาวบ้านได้ให้ความสำคัญและมีความยำเกรงต่อธรรมชาติที่แวดล้อมตัวเขาอยู่ สะท้อนให้เห็นถึงปรัชญาในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

ที่เน้นการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติและการทำงานร่วมกันกับธรรมชาติ ทุกอย่างมีเจ้าของที่ผู้ใดจะกระทำโดยพลการไม่ได้ ความเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณของเจ้าป่า พระภูมิเจ้าที่ หรือธรรมชาติที่อยู่รอบตัวอื่น ๆ จะทำให้เขาอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุลและเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ

แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ และสัตว์น้ำ ก็จะเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยทางการผลิตเท่านั้น เพื่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดผลผลิตมากที่สุดและให้กำไรมากที่สุด จะสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ในเขตส่งเสริมอุตสาหกรรมทุกอย่างจะเป็นไปตามที่กำหนดในแผนงานและโครงการ ธรรมชาติที่อยู่รอบตัวสิ่งใดไม่เชื่อต่อการปฏิบัติงานในโรงงานอุตสาหกรรมก็จะถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นไปตามต้องการ ถึงแม้จะเกิดผลต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังเช่น เขตส่งเสริมอุตสาหกรรมอำเภอจะนะ ในอดีตบริเวณดังกล่าวนี้เคยเป็นแหล่งปลูกข้าวขนาดใหญ่ มีห้วย หนอง คลอง บึง ที่เป็นแหล่งน้ำขนาดเล็กอยู่จำนวนมาก ซึ่งเป็นที่อาศัยของสัตว์น้ำที่ชาวบ้านในแถบนี้ได้ใช้เป็นแหล่งอาหารจากธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันที่ดินนับพันไร่ ไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ แหล่งน้ำเกิดความสกปรกหรือเหือดแห้ง สัตว์น้ำในธรรมชาติไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ ในเขตส่งเสริมอุตสาหกรรมพื้นที่อื่นก็เช่นเดียวกัน การปล่อยน้ำเสียลงแหล่งน้ำธรรมชาติและเกิดกลิ่นเหม็นจากโรงงานอุตสาหกรรมจะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านมากที่สุด เมื่อมนุษย์ได้ให้ความสำคัญและยำเกรงต่อธรรมชาติน้อยลง และพยายามที่จะเอาชนะต่อธรรมชาติมากขึ้น ธรรมชาติก็จะถูกทำลายมากขึ้นไปด้วยตามลำดับ

1.2 การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการให้ความเคารพในบรรพบุรุษและสิ่งที่บรรพบุรุษได้สั่งสมถ่ายทอดมา ในสังคมเกษตรกรรมสมาชิกของชุมชนมีความเชื่อว่า คนเรานั้นจะประกอบด้วยร่างกายที่มีวิญญาณสิงสถิตย์อยู่ เมื่อสิ้นชีวิตวิญญาณก็จะออกจากร่าง แต่ก็ยังคงลอยวนเวียนอยู่ สามารถให้คุณให้โทษแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ เพราะฉะนั้นเราจึงมีพิธีการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ เพื่อให้ช่วยส่งเสริมและคุ้มครองให้ตนเองและครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข ในแต่ละครอบครัวจึงมี

การบูชาและเซ่นไหว้บรรพบุรุษของตนเอง โดยเฉพาะในวันสงกรานต์หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า "วันว่าง" และการทำบุญวันสารทหรือการทำบุญเดือนสิบ

ในปัจจุบันถึงแม้ว่าสมาชิกในครอบครัวจะเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งมีลักษณะทางสังคมที่แตกต่างกันออกไป ความเชื่อเกี่ยวกับการเคารพในบรรพบุรุษก็ยังคงมีอยู่ แต่รายละเอียดของการปฏิบัติปลีกย่อยอาจเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น การทำบุญในวันสารทหรือการทำบุญเดือนสิบแต่เดิมนั้นการทำขนมลา ขนมบ้า ขนมเบ้ซิมและขนมพอง ในแต่ละครอบครัวก็จะมีการทำขนมกันที่บ้านของตนเองพร้อมทั้งมีการนำขนมไปให้ญาติผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสในหมู่บ้าน แต่ในปัจจุบันการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมต้องใช้เวลามากขึ้น เวลาที่จะเตรียมการหรือทำขนมมีน้อยลง จึงจะต้องอาศัยการซื้อจากตลาด แต่ขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมก็ยังอยู่ในรูปแบบเดิม

นอกจากที่กล่าวแล้วก็ยังมีพิธีกรรมการทำบุญให้วิญญาณของบรรพบุรุษที่เป็นของชุมชนหรือของคนจำนวนมาก เช่น การไหว้ครูหมอนโนรา (บางชุมชนในจังหวัดสงขลาเรียก การทำพิธีไหว้ตายายโนราหรือเล่นโนราโรงครู) พิธีกรรมบูชาเจ้าแม่อยู่หัววัดท่ากระ และการบูชาเจ้าพ่อปู่ทวดหัวเขาแดง เป็นต้น โดยเฉพาะงานสมโภชเจ้าพ่อปู่ทวดหัวเขาแดง (ชาวไทยเชื้อสายจีนเรียกว่า งานสมโภชเองบ่วนตั้งก่วนสวย) ซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของประชาชนทั้งในจังหวัดสงขลาและจังหวัดใกล้เคียง ทั้งที่เป็นคนไทยพุทธ ไทยมุสลิม และคนไทยเชื้อสายจีน ในทุกสาขาอาชีพทั้งที่เป็นเกษตรกร พ่อค้า และข้าราชการ แต่เดิมจะจัดงานสมโภชที่สงขลาฝั่งหัวเขาแดง แต่ในปัจจุบันได้ย้ายมาจัดที่สงขลาฝั่งหาดสมิหรา มีการจัดงานสมโภชที่ยิ่งใหญ่ 7 วัน 7 คืน มีการละเล่นและมหรสพมากมาย ในรายละเอียดของการจัดงานก็มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปบ้างกล่าวคือ เดิมนั้นจะมีการสมโภชเฉพาะปู่ทวดหัวเขาแดงองค์เดียว แต่ในปัจจุบันได้อัญเชิญวิญญาณของเทพองค์อื่นเข้ามาสมโภชด้วย เพื่อไม่ต้องเตรียมงานหลายครั้ง เช่น การเชิญดวงวิญญาณของเทพจิ้งจก พระแม่ธรณี (ตี่บ้อเนี้ยเนี้ย) เน้งเจีย (ไตเสียวตุจั่ว) เป็นต้น และยังมีการบูชาดวงวิญญาณของสุลต่านสุไลมาน (ชาวบ้านเรียกว่า ทวด

มะระห่ม) อดีตเจ้าเมืองสงขลาพร้อมด้วย ใช้ภาพวาดตั้งแทนบูชา มีเครื่องบูชา ประกอบด้วย ดอกไม้ ธูป เทียน จักรเงิน จักรทอง 5 ชั้น สถานที่บูชาจำลอง เป็นรูปมัสยิด ในงานนี้จะมีประชาชนมาเข้าร่วมพิธีกรรมเป็นจำนวนมากในแต่ละวัน ประมาณ 2,000 - 5,000 คน มีประเด็นที่น่าสนใจก็คือ คนไทยพุทธ ไทยมุสลิม และคนไทยเชื้อสายจีน ได้เข้าร่วมพิธีกรรมอย่างหนาแน่นและเป็นไปด้วยดี แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่ลงตัวและอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ เพราะหลายคนมีความเชื่อว่า ต่างก็มาจากบรรพบุรุษเดียวกัน

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่บรรพบุรุษได้ส่งสมถายทอดกันมานั้น ในสังคมเกษตรกรรมมีอยู่จำนวนมาก เช่น การปลูกสร้างบ้านเรือนควรจะอยู่ในที่สูง น้ำไม่ท่วม ที่นาก็อยู่ในที่ราบน้ำท่วมถึง การทำสวนก็มักจะอยู่ใกล้แหล่งน้ำที่มีน้ำอยู่ตลอดปี นอกจากนี้แล้วก็มีความเชื่อเกี่ยวกับยากกลางบ้าน การดูฤกษ์ยามและคำสอนที่เกี่ยวกับจริยวัตรที่ควรปฏิบัติ สิ่งเหล่านี้จะแฝงไว้ด้วยภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้ค้นพบ และพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องในระยะเวลาอันยาวนาน ดังตัวอย่างความเชื่อเกี่ยวกับจริยวัตรที่แฝงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ เช่น

ห้ามนำเด็กอายุ 2 - 3 เดือนออกนอกบ้านในช่วงเวลาหกโมงเย็นลงไป แล้ว เชื่อว่าผีจะมาแอบหรือผีของเด็กที่ตายแล้วจะเข้ามาในบ้านด้วย

ห้ามหญิงสาวแต่งตัวหรือหวีผมตามปากประตูหรือหน้าต่างในเวลากลางคืน เชื่อว่าผีจะมาขอบ แล้วดลจิตดลใจให้หนีไปจากบ้านเรือนเจ็บไข้ไม่สบายได้

ห้ามยกหรือถือตะเกียงข้ามแป้ง เพราะเชื่อว่าแป้งจะผูกทำขนมไม่ได้ (แป้งจะผูกในที่นี้หมายถึงแป้งจะแข็ง)

ชีกลาเป็นหนอน จะเกิดอุบาทว์ (ชีกลา หมายถึง น้ำสกปรกที่แช่อยู่ใต้ ฤนควัว)

ห้ามเด็กเล่นดอกไม้ เดี่ยวเด็กจะเล่นอุจจาระ

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความเชื่อที่บรรพบุรุษได้ส่งต่อกันมาที่มีความสำคัญน้อยลง เพราะการศึกษาและเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้เข้ามาเป็นเครื่องมือให้ชาวบ้านได้ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ธรรมชาติและพยายามเอาชนะธรรมชาติ เช่น ความเชื่อในยากลางบ้านที่สามารถนำมารักษาผู้ป่วยให้หายได้ซึ่งหาตัวยาสุนัขไพบรได้ในชุมชน และไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากก็มีผู้นิยมใช้น้อยลง เนื่องจากแผนปัจจุบันหาซื้อได้ง่ายและได้ผลเร็ว การดูแลสุขภาพความมุ่งหมายที่แฝงอยู่แต่เดิมนั้นก็เพื่อการกำหนดระยะเวลาเพื่อการทำกิจกรรมไว้วงหน้า ไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนกับกิจกรรมที่มีอยู่เดิมและขัดแย้งกับความเป็นไปของธรรมชาติ แต่ในสังคมอุตสาหกรรมนั้นการดูแลสุขภาพจะมีความสำคัญน้อยลง การกำหนดเวลาของการทำงานในแต่ละวันจะมีเวลาที่แน่นอนซึ่งมักจะเหมือนกันในแต่ละวัน ทั้งเวลาเข้าทำงาน เลิกงาน พักงานระหว่างช่วงของการทำงาน การทำงานล่วงเวลา และการหยุดงานในรอบสัปดาห์ ฤดูกาลตามธรรมชาติจะพยายามขจัดไม่ให้เรามีปัญหาต่อการทำงาน และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับจริยวัตรของชาวบ้าน ดังตัวอย่างที่ยกมากล่าวถึง เช่น ห้ามหญิงสาวแต่งตัวหรือหิวผมตามปากประตูหรือหน้าต่างในเวลากลางคืน เชื่อว่าผีมาชอบ แล้วดลจิตดลใจให้หนีไปจากบ้านเรือนหรือเจ็บไข้ได้ป่วย ในสารัตถก็เพื่อให้หญิงสาวได้ทำภารกิจต่าง ๆ ให้เสร็จสิ้นเสียก่อนตั้งแต่ตอนกลางวัน เมื่อถึงตอนกลางคืนก็จะมีจะทำกิจสิ่งใดก็ไม่สะดวกและอาจทำให้เกิดอันตรายได้ หรือซีกลาเป็นหนอนจะเกิดอุบาทว์ ก็หมายความว่า บ้านที่มีน้ำขังได้ฤกษ์ของห้องครัวจนเป็นหนอน แสดงว่าบ้านหลังนั้นมีความสกปรกมาก แต่ในปัจจุบันบ้านแบบยกเสาสูงได้ฤกษ์โล่งมีน้อยลง และการวางท่อน้ำทิ้งจากห้องครัวในบ้านลงคูน้ำก็มีการปฏิบัติกันมากขึ้น ความเชื่อเหล่านี้ก็หายไปตามสภาพของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

2. การเปลี่ยนแปลงความเชื่อที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากศาสนา ในสังคมเกษตรกรรมซึ่งเป็นสังคมดั้งเดิมของชุมชนในจังหวัดสงขลานั้น จะมีคติปฏิบัติตามหลักของศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับดำเนินชีวิตของชาวบ้านอย่างมาก ที่สำคัญได้แก่ ศาสนาพราหมณ์ พุทธ และมุสลิม

คติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์นั้นจะเข้ามามีอิทธิพลแฝงอยู่ในความเชื่อของชาวบ้าน และมีปรากฏให้เห็นอยู่อย่างหลากหลายมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น การตั้งศาลพระภูมิ การยกเสาปลุกบ้านใหม่ และการสร้างวัดตุ้มมงคล เป็นต้น สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้กล่าวถึงการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์ในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ไว้ว่า

พบหลักฐานแน่ชัดว่าบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออก ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 13 - 15 นั้น ศาสนาพราหมณ์ได้เข้ามาแพร่หลายแล้ว เพราะได้พบเทวรูปมากขึ้น เช่น พบเทวรูปที่บริเวณวัดขุนช้าง (ร้าง) ตำบลพังยาง อำเภอระโนด เป็นรูปพระพิฆณุ ทำด้วยศิลา สูง 61.5 ซม. ทรงผ้านุ่งโจงกระเบนยาวขมวดชายผ้าตรงบันพระองค์ รอบพระโสณีคาดรัดด้วยเชือกคู่หนึ่ง เป็นศิลปะกลุ่มชนภาคใต้แบบ สทิงพระ อายูราวพุทธศตวรรษที่ 13 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 14 ซึ่งปัจจุบันเก็บอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วัดมัสยิดมิมาวาส สงขลา และพบเทวรูปสำริดที่ตำบลวัดขุน อำเภอเมือง (ฝั่งหัวเขาแดง) ต่อแดนสทิงพระ จังหวัดสงขลา เป็นรูปพระศิวะมหาเทพมี 4 กร พระหัตถ์ขวาล่างทรงถือคนโทน้ำ ส่วนพระหัตถ์ซ้ายล่างชำรุด บนขภูมามีหัวกะโหลก และพระจันทร์เสี้ยวทรงสายยัญโอบปัดเป็นรูปงูและมีตรีจักรรอบพระเศียร.....¹

¹ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. พุทธศาสนาแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออกสมัยอยุธยา. 2523. หน้า 27.

คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากพุทธศาสนาได้แผ่ขยายเข้ามาสู่ดินแดนบริเวณจังหวัดสงขลามาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยเฉพาะในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและคาบสมุทรสทิงพระ พื้นที่ดังกล่าวนี้ได้มีการติดต่อกับชายกับอินเดียและชาวต่างชาติอื่นมาตั้งแต่ครั้งโบราณ ในขณะที่เดียวกันก็ได้นำพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่ด้วยดังที่สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์¹ ได้ศึกษาพุทธศาสนาแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออกสมัยอยุธยา ได้กล่าวถึงการเข้ามาของพุทธศาสนาในดินแดนแถบนี้ จากหลักฐานทางโบราณคดีและเอกสารที่ได้มีการบันทึกไว้สรุปได้ว่า พุทธศาสนาหินยานอย่างเถรวาทได้เข้ามาสู่ภาคใต้และบริเวณแถบลุ่มน้ำทะเลสาบฝั่งตะวันออกมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 3-8 แล้ว พิจารณาจากหลักฐานคือ นิยมสร้างพระธาตุเจดีย์เป็นสำคัญ ซึ่งเกิดจากเหตุที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงแจกพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐานยังนานาประเทศ คติอันนี้ได้แปรลักษณะมาเป็นความเชื่อพื้นบ้านที่นิยมนำเอาอัฐิของปูชนียบุคคลบรรจุไว้ในสถูป เป็นพุทธบูชาโดยสร้างเป็นสถูปถาวร มีฐานทักษิณทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมและทำดอกบัวไว้เบื้องบนเรียกสิ่งก่อสร้างนี้ว่า "บัว" การสร้างแบบนี้ต่อมาไม่ได้ทำรูปดอกบัวด้วยก็ยังคงเรียกว่า "บัว" เช่นกัน

และพุทธศาสนาแบบมหายานได้รับการนับถืออย่างแพร่หลายในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 13-20 หลักฐานทางศิลปวัตถุที่แสดงว่า ลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออกมีพุทธศาสนาแบบมหายานก็คือ การพบรูปพระโพธิสัตว์ในบริเวณดังกล่าวเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเขตอำเภอระโนดและอำเภอสทิงพระ ส่วนพุทธศาสนาลังกาวงศ์นั้น ได้เข้ามาสู่ภาคใต้แถบนี้ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17-18 ในราวรัชสมัยพระเจ้าจันทรมานุศรีธรรมราช ประมาณ พ.ศ. 1750 พระภิกษุของไทยได้ไปศึกษาพระธรรมวินัยในลังกาทวีป จนรอบรู้แล้วจึงได้กลับมาตั้งคณะอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช จึงได้มีการนับถือกันอย่างแพร่หลายมาถึงดินแดนแถบนี้ด้วย แต่อย่างไรก็ตามคติทางพุทธศาสนาที่เข้ามาสู่บริเวณนี้ไม่ว่าจะเป็นคติพุทธแบบหินยาน พุทธแบบมหายาน พุทธเถรวาท

¹ สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์. พระพุทธรูปศาสนาแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออกสมัยอยุธยา. 2523. หน้า 23-28.

แบบลังกาหรือคติแบบพราหมณ์ ล้วนแต่ยังคงมีต่อคตินิยมและแนวปฏิบัติของพุทธศาสนาในบริเวณนี้ทั้งสิ้น

คติความเชื่อของศาสนาอิสลามก็เป็นความเชื่อในอีกศาสนาหนึ่งที่เข้ามา มีบทบาทในการดำเนินชีวิตของผู้คนในจังหวัดสงขลา ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามจะมีอยู่มากในเขตอำเภอจะนะ เทพา นาทวีและสะบ้าย้อย และมีกระจายอยู่ในทุกอำเภอ เสาวนีย์ จิตต์หมวด¹ ได้กล่าวถึงการเข้ามาของศาสนาอิสลามสู่ประเทศไทยว่า ศาสนาอิสลามได้เข้ามาสู่ดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 7 หรือตรงกับพุทธศตวรรษที่ 11 โดยมีชาวอาหรับเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายและได้นำศาสนาอิสลามเข้ามาเผยแพร่ด้วย ฉะนั้นศาสนาอิสลามจึงน่าจะเริ่มเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่เวลานั้นเป็นต้นมา หลักการสำคัญในศาสนาอิสลามก็คือ มุสลิมทุกคนจะต้องมีความเชื่อและศรัทธาในองค์อัลลอฮ์เพียงพระองค์เดียว โดยเชื่อในคำสั่งสอนของพระองค์ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อัล-กุรอาน ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่องค์อัลลอฮ์ ประทานมายังมนุษยชาติ โดยผ่านทางศาสดามุฮัมมัด มุสลิมทั่วโลกถือว่าคัมภีร์อัล-กุรอาน เป็นธรรมนูญของชีวิต หรือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตมาตราบเท่าทุกวันนี้

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ความเชื่อที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากศาสนาได้เข้ามา มีบทบาทในกลุ่มชนของชาวบ้านในจังหวัดสงขลามาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งเห็นได้จากในรอบชีวิตของแต่ละคนจะมีพิธีกรรมทางศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องเสมอตั้งแต่เกิดจนตาย ไม่ว่าจะเป็นไทยพุทธหรือไทยมุสลิม แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม ความเชื่อที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากศาสนาที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมในชีวิตประจำวันอาจจะเข้าไปมีบทบาทน้อยลง ดังปรากฏในกลุ่มไทยพุทธ เช่น การทำบุญตักบาตร การสวดมนต์เช้า-เย็น และการถือศีลฟังธรรมในวันพระ เป็นต้น หรือในกลุ่มไทยมุสลิม เช่น การละหมาด การถือศีลอด และการเข้าร่วมประเพณีเข้าสู่หนัดกับเพื่อนบ้าน เป็นต้น

¹ เสาวนีย์ จิตต์หมวด. วัฒนธรรมอิสลาม. 2535. หน้า 375-381.

ข้อสังเกตบางประการในระบบความเชื่อที่มีอยู่ในสังคมเกษตรกรรมก็คือ จะมีการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางศาสนาที่มีความลงตัวได้อย่างน่าทึ่ง ในคติความเชื่อในเรื่อง "ผี พรานหมัน พุทธ" และจะเข้าไปแฝงอยู่ในกิจวัตรของการดำเนินชีวิตอย่างแนบแน่น ซึ่งจะมีให้เห็นได้อย่างชัดเจนในพิธีกรรมของวิถีแห่งการผลิต เช่น การแรกไถนา การแรกเก็บ หรือการรื้อข้าวออกจากลอมหรือยุ้งข้าวเพื่อเอามานวด เป็นต้น แต่ความเชื่อดังกล่าวจะไม่มีในวิถีแห่งการผลิตของสังคมอุตสาหกรรม พิจารณาให้เห็นได้ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมของการแรกเก็บ (แรกเกี่ยวข้าว) ในสังคมแบบดั้งเดิมของชาวบ้านนาบ่อ หมู่ที่ 5 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา นายเพชร อภัยรัตน์¹ ได้อธิบายถึงความสำคัญของพิธีแรกเก็บว่า เจ้าของที่นาควรจะมีพิธีกรรม การแรกเก็บที่ถูกต้องตามประเพณีโบราณนิยม จะทำให้เก็บข้าวได้ครั้งละมาก ๆ และทำงานได้วันละนาน ๆ โดยไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย สัตว์ร้ายไม่ทำอันตราย และปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งมีพิธีกรรมการแรกเก็บดังนี้

ขั้นตอนของพิธีกรรมแรกเก็บ

1. เมื่อข้าวในนาออกรวงและสุกพร้อมที่จะเก็บได้ เจ้าของที่นาก็จะดูฤกษ์ยามกำหนดวันแรกเก็บ และเตรียมอุปกรณ์สำหรับทำพิธีประกอบด้วย หมาก 5 คำ เชือกด้ายควั่น 5 เส้น และไม้ 1 อันความยาวประมาณ 1 วา หากเป็นไม้ที่ไชน้ำข้าวก็จะเป็นการดี

2. เมื่อถึงวันที่กำหนดเจ้าของที่นาหรือหมอประจำหมู่บ้านเดินไปถึงที่นาพร้อมด้วยอุปกรณ์ที่เตรียมไว้ เดินเวียนขวามีนนาที่ตอการเก็บ 3 รอบ เลือกจุดที่ต้นข้าวมีรวงสมบูรณ์จึงจะเชิญขวัญข้าวได้ สังเกตและเลือกต้นข้าว 3 กอ ที่โน้มรวงเข้าหากันอย่างน้อย 3 รวง การโน้มของรวงข้าวหากมีการประสานกันก็จะเป็นการดี

¹ นายเพชร อภัยรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 93 หมู่ที่ 5 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2539

3. นำไม้ที่เตรียมมาแล้วปักลงกลางกอข้าวที่เลือกไว้แล้ว พร้อมกล่าวคาถากำกับ "มะชুমมะ อะชুমมะ อุชুমมะ "

4. บวงสรวงภูมิเทพยดาหรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า ชูมนุมเทวดา ด้วยการกล่าวบทคาถา ดังนี้

นโมตัสสะ ภาคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธธัสสะ(ว่า 3 จบ)

วันทิสวา สีระสาพุทัง สาหัสสะพุทัง คนุตตะนัง อิตัง
 ปริสตะสังเขปัง ปะวาชา มียะชาพะลัง วันทิสวา สีระสาธัมมัง สาหัส
 สะธัมมัง คนุตตะนัง อิตัง ปริสตะสังเขปังปะวาชา มียะชาพะลัง วันทิส
 วา สีระสาสังฆัง สาหัสสะสังฆัง คนุตตะนัง อิตัง ปริสตะสังเขปังปะวา
 ชา มียะชาพะลัง

สัคเค กาเม จรูเป คิริสีระระตะเฏ จันตะสิกเข สิมาเน ที่เปรัฎฐเฐ
 จะคาเม ตะรุระนะคะเน เคะหะวัตถุมหิ เขตเต ภูมิม่า จายันตุเทวา ชะ
 สะกะจวิสะเม ยักชะคันธัพพนาคา ติฎฐันตา สันติเกยง มนุระระจะนัง
 สาระโว เมสุนันต ธัมมัสสะวะนากาโล อัยมะทันตา ธัมมัสสะวะนะ
 กาโล อะยัมะทันตา ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมะทันตาฯ

5. เชิญแม่ขวัญข้าว ด้วยการกล่าวคาถาว่า ชูมมา ชูมมา แม่เหอแม่
 ชูมแม่มา มา ประชุมจึงแม่โพสดี ถึงแม่แสงสีแสง ประชุมมา มา โอพามา รีบเสด็จ วัน
 นี้ข้างเผือกงาดำ ลงมาบังคมพระศาสนา มาโนประพรหมมา มา จบแล้วนั่งลงระลึก
 ถึงพระแม่ธรณี พระพาย พรแม่คงคา แล้วกล่าวคาถาต่อไปว่า อะไซ อัคโค อะคะ
 วาโย โอคะแม่มา มา อาคะเขยยะ อาคะขานี มาแม่มา มา เมื่อกล่าวจบก็ให้สังเกต
 ให้เห็นคนมา นกบินมา หรือแมลงภูบินมา หากยังไม่เห็นก็ให้กล่าวเชิญแม่ขวัญข้าว
 ซ้ำ จนสังเกตเห็นสิ่งที่กล่าวถึง จึงทำพิธีผูกข้าวหรือรวบข้าว

6. ผูกข้าวด้วยด้ายดิบถ้วนทั้งหมด 5 ผูก โดยผูกแรกใช้ข้าว 3 กอ หลังจากนั้นก็ผูกอีก 4 ผูก ให้ล้อมผูกแรกที่ผูกไว้ก่อนแล้ว ในการผูกแต่ละผูกให้กล่าวคาถาว่า พุทธังรัตนัง ธัมมังรัตนัง สังฆังรัตนัง นำหมากที่เตรียมไว้ 5 คำ ไปใส่ผูกละ 1 คำ เมื่อเสร็จทั้งหมดทุกผูกแล้วให้กล่าวคาถาว่า พุทธังพันธัง ธัมมังพันธัง สังฆังพันธัง (พันธัง หมายความว่าไม่ให้เลื่อน) แล้วเดินเวียนขวารอบกอข้าวที่ผูก 3 รอบ การเดินเวียนรอบที่ 1 ให้โน้มกอข้าวที่ผูกเข้าหากัน การเวียนรอบที่ 2 และรอบที่ 3 ขณะเดินให้กล่าวคาถาว่า มะกัมมะอันติกะ อะกัมมะอันติกะ อุกัมมะอันติกะ พร้อมกับใช้ผ้าพาดบ่าพาดวีเข้ากอข้าว

7. ให้พรแม่โพสพ เริ่มต้นด้วยเด็ดข้าวมารวงหนึ่งและปลิดเมล็ดมากำหรือใส่ไว้ในอุ้งมือแล้วกล่าวคาถาว่า อิติปิ โส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวา ฯ สวากขาโต ภะคะวาตา ธัมโม สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูที่ติ

เมื่อกล่าวคาถาบทอิติปิโสจบก็ให้หว่านเมล็ดข้าวที่อยู่ในมืออย่างช้าๆพร้อมกับกล่าวคาถาว่า ชะยันโตโพธิยา มุเล สักยานัง นันทิวฑฒะโน เอวัง ตะวัง วิชะโย โหติ ชะยัสสุ ชะยะมังคะเล อะปะราชิตะปัลลังเกสึเส ปะจะวิโปกชะเร อภิเสก สัพพะพุทธานัง อัคคัปปัตโต ปะโมหะติ สุนักขัตตัง สุมังคะลัง สุปะภาตัง สุนุญสิตัง สุขะโน สุขุมุตโต จะ สุขิภูรัง พรหมะจาริสุ ปะทักขินัง กายะกัมมัง วาจา กัมมัง ปะทักขินัง ปะทักขินัง กัตวานะ จะกันตัตตเต ปะทักขิเน ภะวะตุ สัพพะมังคัลลัง รักขันตุ สัพพะเทวะตา สัพพะพุทธานุภาเวนะ สะทา โสตถิ ภะวันตุ เต ภะวะตุ สัพพะมังคะลัง รักขันตุ สัพพะเทวะตา สัพพะสาธุฆานุภาเวนะ สะทา โสตถิ ภะวันตาตะ

8. ขับไล่ผีที่จะมากินข้าวและแบ่งข้าวให้ผีกิน โดยให้เด็ดข้าวมา 5 กอ กอละหนึ่งรวง คือมาตั้งที่คันทนาพร้อมกับนั่งลง แล้วกล่าวระลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ให้มาช่วยขับไล่พวกผีกระ ผีชิน ผีปลาย ผีจัน ผีพราหมณ์ ผีจาม ผีปกหน่วย ผีปากหนอง ผีปกคลองน้ำไหล และให้มารับข้าวที่แบ่งให้ไว้ อย่าเอาไปให้มากกว่านี้

แล้วไล่ผีด้วยการกล่าวคาถาว่า สักกัตวา พุทธระระชนะ โสตตินา นัสสันตุ ปัททวา
 สัพเพ ทุกขา วุประสะเมนตุ เต สักกัตวา ธัมมะระระนะง โอสะถิง อุตตะมัง วะรัง ประ
 ริฟาหุประสะมานัง ธัมมะเตชนะ โสตตินา นัสสันตุปัททวา สัพเพภะยา วุประสะเมนตุ เต
 สักกัตวา สังฆะระระนะง โอสะถิง อุตตะมัง วะรัง วาหุเนยยัง ปาหุเนยยัง สังฆะเตชนะ
 โสตตินา นัสสันตุปัททวา สัพเพโรคา วุประสะเมนตุ เตฯ

เมตตัญจะ สัพพะโลกัสมัง มานะสัมภาวะเย อะปะริมาณัง อุตถัง อะโร
 จะ ติริยัญจะ อะสัมพาทัง อะเวรัง อะสะปะตัตถ ตัญญัญจะรัง นิสินโนวา สะยาโน วา
 ยาวะตัสสะ วิคะตะมัทธเ อตัง สะติง อะธิฏเฐจะ พรหมะเมตัง วิหารัง อิริปะหา
 ทัญญัญจะ อะนุปะคัมมะ สีละวา ทัสสะเนนะ สัมปันโน กาเมสุ วิเนยยะ เคธัง นะ หิ
 ชาตุ คัพพะเสยยัง ปุณะเรตตีติ

เสร็จแล้วหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เดินเวียนขวารอบผืนนา (บึงนา)
 ที่แรกเก็บแล้วกล่าวคาถาว่า อิมัสสะหมิงรา ชาเสมานา เขตเตสะปันตา สะตะโย
 ชะนะสะตะ สังหัสสา บิพุทธะ ชาระปะภา เขต รักขันตะ สุรักขันตุ อิมัสสะหมิงรา
 ชาเสมานา เขตเตสะปันตา สะตะโย ชะนะสะตะ สังหัสสา นิธัมมะ ชาระปะรัก
 รักขันตุ สุรักขันตุ อิมัสสะหมิงรา ชาเสมานา เขตเตสะปันตา สะตะโย ะยะสะเต
 สังหัสสา นิสังฆะ ชาระปะรัก เขตเต รักขันตุ สุรักขันตุ

๑. การแรกเก็บ ขึ้นแรกให้กล่าวคาถามรธาบแกะ (กำรธาบแกะ) ก่อน
 เพื่อไม่ให้แกะบาดมือ โดยเอามือลูกลมแกะแล้วว่า พุทธังระงับนิจ ธัมมังระงับนิจ
 สังฆังระงับนิจ หลังจากนั้นจึงทำการแรกเก็บข้าวในแปลงนั้น เมื่อเก็บรวงที่ 1 ให้
 กล่าวว่ มะนิจ เก็บรวงที่ 2 ให้กล่าวว่ อะนิจ และเก็บรวงที่ 3 ให้กล่าวว่ อู
 นิจ เมื่อเก็บข้าวได้ 2 เลียงให้นำไปตั้งไว้ที่คันทนา หยิบเอาดินมาจุกในผุกของ
 เลียงข้าวเลียงแรกและกล่าวว่ อู ยุค นิจ ถ้าแผ่นดินไม่ดุง ฟ้ำไม่เริก แม่โพสพอย่า
 เลื่อนไปไหน เลียงที่ 2 ก็กระทำเหมือนเลียงที่ 1 ทำเช่นนี้ 2 ครั้ง ๆ ละ 2 เลียง
 จึงเสร็จพิธีแรกเก็บข้าว

จากตัวอย่างพิธีกรรมการแรกเก็บ ได้สะท้อนให้เห็นถึงพื้นฐานของระบบความเชื่อในสังคมเกษตรกรรม ที่มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมบางประการ คือ การให้คุณค่ากับธรรมชาติที่แวดล้อมตัวอยู่ด้วยการให้จิตวิญญาณกับสิ่งนั้น เช่น การบวงสรวงงูมีเทพยดา การไหว้พระแม่ธรณีหรือพระแม่คงคา และการแบ่งผลผลิตจากการปลูกข้าวบางส่วน เพื่อไม่ให้ผีในธรรมชาติเบียดเบียน เช่น ผีปกห้วย ผีปกหนอง และผีปกคลองน้ำไหล เป็นต้น และการให้ความสำคัญกับบรรพบุรุษรวมถึงสิ่งที่บรรพบุรุษสั่งสมมาและถ่ายทอดกันมา เช่น การระลึกถึงครูบาอาจารย์ให้มาช่วยขับไล่ผีที่จะมาเบียดเบียน และการปฏิบัติตามแบบอย่างที่ยุคก่อนถ่ายทอดกันมา เป็นต้น นอกจากนี้แล้วความเชื่อทางด้านศาสนาจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในเกือบทุกขั้นตอน โดยเฉพาะการท่องบทคาถาที่มาจากบทสวดมนต์ในพุทธศาสนาและมีอยู่หลายตอนที่มีเสียง มะ อะ อุ เข้าไปเป็นพยางค์หนึ่งของคำ แม้ว่าในบางทีจะอยู่สลับที่กัน เกี่ยวกับเรื่องนี้ เทพย์ สาริกบุตร¹ ได้อธิบายไว้ว่า อะ อุ มะ ในศาสนาพราหมณ์ หมายความว่าพระเป็นเจ้าทั้งสาม คือ อะ หมายถึงพระวิษณุ อุ หมายถึง พระศิวะ และมะ หมายถึง พระพรหม และในศาสนาพุทธ หมายความว่าพระรัตนตรัย คือ อะ หมายถึง อรหันต์ (พระพุทธรูป) อุ หมายถึง อุดมธรรม (พระธรรม) มะ หมายถึง มหาสังฆ (พระสงฆ์) เมื่อสนธิกันเข้าทั้งสามคำจึงเป็นคำว่า "โอม" ขึ้นมา นับถือกันว่าเป็นคำศักดิ์สิทธิ์ ใช้เป็นคำขึ้นต้นของการกล่าวมนต์

¹ เทพย์ สาริกบุตร. พระคัมภีร์พระเวทย์ฉบับปฐมบรรพ. 2509. หน้า 13.

ผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ

จากการศึกษาถึงปัจจัยและลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลานั้น ได้ปรากฏให้เห็นถึงผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. การให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่เดิมลดน้อยลง ความเชื่อในสังคมเกษตรกรรมนั้นได้แฝงไว้ซึ่งภูมิปัญญาของชาวบ้าน(ที่หลากหลาย) มีการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง เพื่อความอยู่รอดในการดำรงชีพและอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ทั้งส่วนที่เป็นจริยวัตรและการประกอบอาชีพ ในระบบความเชื่อแบบดั้งเดิมเน้นการปรับตัวเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติ จึงได้มีการสะสมและสืบทอดภูมิปัญญาของการปรับตัว โดยการให้คุณค่ากับสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัว ด้วยการให้จิตวิญญาณกับสิ่งเหล่านั้น จึงทำให้ถือกำเนิดพระแม่ธรณี พระแม่คงคาหรือเทพารักษ์ การที่คนเราจะกระทำสิ่งใดจึงเกิดความเกรงกลัวหรือยำเกรงต่อธรรมชาติ และยังมีคติความเชื่อทางศาสนาเข้ามาผสมผสานเข้าด้วยกันแล้ว ก็ทำให้ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดคุณค่ามากยิ่งขึ้น แต่เมื่อเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม การดำเนินชีวิตที่มีอยู่เดิมก็ต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่ตามไปด้วย เพราะการคิดตั้งอยู่บนระบบความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป ดังเช่น การทำมาหากินเพื่อการพอกินพอใช้กับการสะสม การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันกับการกระทำภารกิจที่เน้นเฉพาะตนเอง และการเน้นประโยชน์ของคนส่วนใหญ่และประโยชน์ที่เป็นปัจเจกชน เป็นต้น กระบวนการของความคิดที่เกิดขึ้นใหม่ดังกล่าวนี้ ได้ทำให้มนุษย์พยายามที่จะหาวิธีเอาชนะธรรมชาติ เพื่อสนองความต้องการอย่างไม่มีที่สิ้นสุด สิ่งแวดล้อมที่เคยทรงไว้ซึ่งคุณค่าถูกทำลายด้วยการขาดความระมัดระวังอย่างน่ากลัว เช่น เกิดน้ำเสียในแม่น้ำลำคลอง เกิดกลิ่นเหม็นจากโรงงานอุตสาหกรรม และการทำลายป่าไม้ เป็นต้น

2. การได้เข้าร่วมพิธีกรรมตามความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชนน้อยลง ในสังคมเกษตรกรรมนั้น ความเชื่อทั้งแบบดั้งเดิมและความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนา

ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก ระบบความเชื่อได้ก่อให้เกิดพิธีกรรมมากมายทั้งส่วนที่เกี่ยวกับวิญญาณและศาสนา พิธีกรรมที่เกี่ยวกับวิญญาณ เช่น การสมโภชหลวงปู่ทวดหัวเขาแดง การไหว้โนราโรงครู และการไหว้สมเด็จพระเจ้าแม่อยู่หัววัดท่าคุระ เป็นต้น และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องมาจากศาสนา เช่น พิธีกรรมอันเนื่องมาจากวันสำคัญทางศาสนา การบวช และการทอดกฐิน เป็นต้น พิธีกรรมในชุมชนดังกล่าวจะมีการสืบทอดของแบบแผนในการดำเนินชีวิตของชุมชนรวมอยู่ด้วยเสมอ ตัวอย่าง พิธีกรรมอันเนื่องมาจากวันสำคัญทางพุทธศาสนาก็จะมีการแสดงธรรมเทศนาแก่อุบาสกอุบาสิกาที่มาร่วมกิจกรรม ทำให้ชาวบ้านในชุมชนได้เกิดความรู้ในหลักธรรมคำสอนของพระศาสดา เข้าใจในบาปบุญคุณโทษ แล้วนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน พิธีกรรมอื่น ๆ ในชุมชนก็เช่นกัน จะมีการสอดแทรกข้อปฏิบัติที่จะให้เกิดผลดีอยู่เสมอ เช่น การชำระร่างกายให้สะอาด สวมใส่เสื้อผ้าที่สะอาดสวยงามก่อนเข้าร่วมพิธี ทำให้เกิดจิตสำนึกในการเป็นพวกพ้องเดียวกัน และการบริจาคทานเพื่อการชำระจิตใจให้สะอาด เป็นต้น เมื่อเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม การปฏิบัติตามความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมซึ่งมีอยู่ในชุมชนได้ลดน้อยลง เพราะพิธีกรรมที่มีอยู่ในชุมชนดั้งเดิมนั้นจะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต เช่น พิธีกรรมการแรกไถ แรกเก็บ หรือ การรื้อข้าวจากลอมข้าวเอานวด เป็นต้น แต่ในสังคมอุตสาหกรรมนั้นพิธีกรรมจะไม่มีในขั้นตอนของการผลิต มนุษย์จะเข้าไปกำกับขั้นตอน เครื่องจักร แรงงาน และธรรมชาติที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

บทที่ 6

ผลกระทบและแนวทางพัฒนาวิถีชีวิต

อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิถีชีวิตเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลาเกี่ยวกับระบบการทำมาหากิน ระบบความสัมพันธ์ และระบบความเชื่อ มีเนื้อหาสำคัญประกอบด้วย ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ลักษณะของการเปลี่ยนแปลง และผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการแจกแจงในรายละเอียดของการเปลี่ยนแปลงตามข้อมูลที่ปรากฏ และวิถีชีวิตที่เกิดการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้เกิดผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชนทั้งทางบวกและทางลบ สิ่งที่เกิดขึ้นก็น่าจะมีแนวทางพัฒนาเพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคมที่สงบสุข ผลกระทบและแนวทางการพัฒนาวิถีชีวิตอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม ประกอบด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต

วิถีชีวิตที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา จากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตได้เกิดผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนที่ศึกษาทั้งด้านบวกและด้านลบดังนี้

1. ผลกระทบในด้านบวก การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมก่อให้เกิดผลกระทบในด้านบวกได้แก่

1.1 การมีรายได้เพิ่มขึ้น การที่เกษตรกรเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้ผู้ใช้แรงงานได้รับค่าจ้างที่แน่นอน ค่าจ้างที่ได้รับก็จะเป็นไปตามประกาศของค่าแรงขั้นต่ำที่กฎหมายกำหนด กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมได้คอยดูแลและพยายามให้ผู้ใช้แรงงานได้รับค่าจ้างในอัตราที่เหมาะสม

และนายจ้างเองก็สามารถดำเนินธุรกิจไปได้จากการศึกษาพบว่า ผู้ใช้แรงงานส่วนใหญ่มาจากหมู่บ้านและเป็นผู้ใช้แรงงานในกลุ่มไร้ฝีมือจะมีรายได้ประมาณ 4,160 - 5,500 บาทต่อเดือน (รวมค่าจ้างที่ทำการประจํากับค่าจ้างที่ทําล่วงเวลาด้วยแล้ว) รายได้ดังกล่าวสามารถแก้ปัญหาให้กับชาวบ้านในชุมชนได้หลายอย่าง ซึ่งส่วนใหญ่จะนำไปใช้เกี่ยวกับค่าอาหาร ซ่อมแซมและปลูกสร้างที่อยู่อาศัย เพื่อการศึกษาบุตรและซื้อของใช้ประจำบ้าน ส่วนของรายได้ที่เหลือเพื่อการออมยังมีอยู่น้อย

1.2 แก้ไขปัญหาการว่างงานของประชาชนภายในจังหวัด จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดหนึ่งในประเทศไทยที่มีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และมีประชากรจากต่างจังหวัดและชาวต่างชาติเข้ามาทำงานอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย การเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมภายในจังหวัดได้ช่วยแก้ปัญหาการไม่มีงานทำให้ลดน้อยลงไปอย่างมาก ดังที่สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลาได้จัดทำสถิติของผู้ทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมเมื่อเดือนสิงหาคม 2537¹ ไว้ว่า มีโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด 1,334 โรง มีผู้ทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด 4,948 คน และยังสามารถรับคนงานเข้าทำงานได้อีกจำนวนมาก โดยเฉพาะในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่เกี่ยวกับอาหารทะเลแปรรูปแช่แข็ง อาหารทะเลกระป๋อง และผลิตภัณฑ์จากยางพารา

2. ผลกระทบในด้านลบ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมก่อให้เกิดผลกระทบในด้านลบได้แก่

2.1 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม การส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมภายในจังหวัดสงขลาที่ผ่านมา ทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกนำไปใช้ป้จจัยพื้นฐานทางการผลิตทั้งพื้นที่ป่า ภูเขา ลำคลองและทะเล ประกอบกับการขาดการบริหารและจัดการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายและมีปัญหาตามมา เช่น การ

¹ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา. ทัวเนียบโรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา. 2537. หน้า 1.

ปล่อยน้ำเสียลงแหล่งน้ำธรรมชาติแล้วทำให้เกิดน้ำเสีย การเก็บกักน้ำทิ้งที่ไม่มีท่อระบายทำให้เกิดกลิ่นเหม็น และการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมอยู่ริมทะเลทำให้สูญเสียลักษณะทางภูมิทัศน์ที่เชื่อมต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวภายในจังหวัด เป็นต้น ตัวอย่างกรณีต่อไปนี้

กรณีที่ 1 การปล่อยน้ำทิ้งของโรงงานอุตสาหกรรมภายในจังหวัดที่ทำให้เกิดน้ำเสียและมีกลิ่นเหม็น ซึ่งมีให้เห็นอยู่ทั่วไป ดังที่สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา¹ ได้ทำการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลโรงงานอุตสาหกรรมภายในจังหวัดที่มีการปล่อยน้ำทิ้งและทำให้เกิดมลภาวะ สถิติเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2538 มีจำนวนทั้งหมด 92 โรง มีปริมาณน้ำทิ้งทั้งหมด 26,846 ลบ.ม./ว

1. การปล่อยน้ำทิ้งลงคลองน้ำน้อย ซึ่งไหลผ่านเขตอำเภอหาดใหญ่ มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยน้ำทิ้งลงลำคลองนี้และทำให้เกิดมลภาวะจำนวน 3 โรง มีปริมาณน้ำทิ้งรวมกันประมาณ 1,400 ลบ.ม./ว

2. การปล่อยน้ำทิ้งลงคลองหระ ซึ่งไหลผ่านเขตอำเภอหาดใหญ่และอำเภอนาหม่อม มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยน้ำทิ้งลงคลองหระและทำให้เกิดมลภาวะจำนวน 4 โรง มีปริมาณน้ำทิ้งรวมกันประมาณ 4,160 ลบ.ม./ว

3. การปล่อยน้ำทิ้งลงคลองคูตะเภาสู่ทะเลสาบสงขลา ซึ่งไหลผ่านเขตอำเภอสะเดา และอำเภอหาดใหญ่ มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยน้ำทิ้งลงคลองหระและทำให้เกิดมลภาวะจำนวน 12 โรง มีปริมาณ 3,950 ลบ.ม./ว

4. การปล่อยน้ำทิ้งลงคลองวง ซึ่งไหลผ่านเขตอำเภอเมืองสงขลา มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยน้ำทิ้งลงคลองวงและทำให้เกิดมลภาวะ จำนวน 3 โรง มีปริมาณน้ำทิ้งรวมกันประมาณ 1,020 ลบ.ม./ว.

5. การปล่อยน้ำทิ้งลงคลองลำโรงสู่ทะเลสาบสงขลา ซึ่งไหลผ่านเขตอำเภอเมืองสงขลา มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยน้ำทิ้งลงคลองลำโรงและทำให้เกิดมลภาวะ จำนวน 2 โรง มีปริมาณน้ำทิ้งรวมกันประมาณ 350 ลบ.ม./ว

¹ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา. ทัวเนียบโรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลาที่มีมลภาวะ. 2538. หน้า 1-24.

6. การปล่อยน้ำทิ้งลงคลองแพรกสุวรรณ ซึ่งไหลผ่านเขตอำเภอรัตภูมิ และเขตกิ่งอำเภอบางกล่ำ มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยน้ำทิ้งลงคลองแพรกสุวรรณ และทำให้เกิดมลภาวะ จำนวน 2 โรง มีปริมาณน้ำทิ้งรวมกันประมาณ 1,500 ลบ.ม./ว

7. การปล่อยน้ำทิ้งลงทะเลหลวง จะมีอยู่ในเขตอำเภอเมืองสงขลาและอำเภอจะนะ มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยน้ำทิ้งลงทะเลหลวงและทำให้เกิดมลภาวะ จำนวน 8 โรง มีปริมาณน้ำทิ้งรวมกันประมาณ 11,070 ลบ.ม./ว

นอกจากนี้แล้วก็ยังมีปรากฏอยู่บ้างที่โรงงานอุตสาหกรรม มีการถ่ายน้ำทิ้งลงลำคลองและแหล่งน้ำขนาดเล็ก

กรณีที่ 2 การเก็บกักน้ำทิ้งที่ไม่มีการบำบัดน้ำเสียและไม่มีท่อระบายน้ำ ซึ่งทำให้เกิดมลภาวะ โดยเฉพาะมีกลิ่นเหม็นรบกวนผู้อื่น ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองสงขลา อำเภอหาดใหญ่และอำเภอจะนะ และเป็นโรงงานอุตสาหกรรมเกี่ยวกับปลาป่น รมควันยางและอาหารทะเลบรรจุกระป๋อง จะมีอยู่ประมาณ 46 โรง มีปริมาณน้ำทิ้งประมาณ 6,988 ลบ.ม./ว¹ ส่วนใหญ่จะเป็นอุตสาหกรรมโรงงานปลาป่น โรงงานยางรมควัน และอาหารทะเลแช่แข็ง

---

¹ รายชื่อของโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยน้ำทิ้งลงแหล่งน้ำธรรมชาติหรือเก็บกักน้ำทิ้ง ที่ไม่มีการบำบัดน้ำเสียและไม่มีท่อระบายน้ำ คัดสรายละเอียดได้จากทำเนียบโรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลาที่มีมลภาวะ ของสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลาหรือที่ฝ่ายวิชาการของหน่วยงานดังกล่าว ซึ่งตั้งอยู่ที่ถนนกาญจนวนิช ตำบลเขารูปข้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา (ตรงกันข้ามกับสถานีวิทยุสงขลา)

จากกรณีตัวอย่างจะเห็นได้ว่า เฉพาะกรณีการปล่อยน้ำทิ้งอย่างเดียวได้ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมากมาย โดยเฉพาะลำคลองสายหลัก ๆ ที่ใช้น้ำเพื่อการเกษตรและใช้เป็นเส้นทางคมนาคม ได้แก่ คลองอุทะภาค คลองน้ำน้อย คลองหระ คลองวง คลองสำโรง และคลองแพรงสุวรรณ แต่ในปัจจุบันลำคลองสายสำคัญเหล่านี้มีความสกปรกมาก ส่วนใหญ่ไม่สามารถนำมาบริโภคและอุปโภคได้ ในหน้าแล้งบางช่วงสัตว์น้ำก็ไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ และความสกปรกของน้ำได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างกว้างขวางและยาวไกลตลอดสายของลำคลองที่ไหลผ่าน

2.2 เกิดความสับสนทางสังคม ในระยะ 30 ปี ที่ผ่านมาตั้งแต่ประเทศไทยได้เริ่มประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504) และได้บรรจุแผนพัฒนาอุตสาหกรรมไว้ในแผนพัฒนาฯ ทุกฉบับอย่างต่อเนื่อง รัฐบาลมีความมุ่งมั่นอย่างแรงกล้าที่จะกระจายความเจริญออกสู่ชนบท จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศที่ได้รับการสนับสนุนให้เป็นเขตส่งเสริมอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่สงขลา - หาดใหญ่ จะนะ และรัตภูมิ มีสมาชิกในชุมชนจำนวนมากเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม วิถีชีวิตของชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมอย่างรวดเร็ว การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเน้นการใช้วิทยาการหรือเทคโนโลยีแผนใหม่ ทุกคนทำงานไปตามบทบาทและหน้าที่ของตนเอง และมุ่งเน้นการผลิตเพื่อขายเป็นสำคัญ เหตุการณ์ดังกล่าวไม่เคยปรากฏให้เห็นในอดีต การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันทำให้ชาวบ้านสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง ขาดความภาคภูมิใจในรากเหง้าพื้นเพของตัวเอง และความเป็นอิสระมีน้อยลง มีความแตกต่างทางสังคมอย่างเห็นได้ชัด จากสังคมแบบพึ่งพามาเป็นสังคมแบบการแข่งขัน จากการผลิตเพื่อการพออยู่พอกินมาเป็นการผลิตเพื่อขายให้ได้กำไรและมีการสะสมให้มากที่สุด สิ่งเหล่านี้ได้สร้างความสับสนให้เกิดขึ้นในสังคม ชาวบ้านในชุมชนเริ่มขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง เริ่มไม่กล้าตัดสินใจดำเนินด้วยตนเอง เนื่องจากถูกรอบงำ สั่งการ ตัดสินใจแทน โดยผู้อื่นเสียเป็นส่วนใหญ่

2.3 ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ระหว่างกลุ่มคนภายในจังหวัดมีแนวโน้มสูงขึ้น จากสถานะที่มีสมาชิกในชุมชนเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้นนั้น จะเป็นผู้ใช้แรงงานไร้ฝีมือถึงร้อยละ 80 มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนประมาณ 4,160 - 5,500 บาท ค่าจ้างที่ได้รับต่อเดือน ส่วนใหญ่จะใช้จ่ายเป็นค่าอาหาร ค่าขนส่งเครื่องใช้ภายในบ้านและเพื่อการศึกษาบุตร รายได้จะมีความเพียงพอกับค่าใช้จ่ายเดือนต่อเดือน การเหลือเงินเพื่อการออมจะมีอยู่น้อยมาก และเมื่อนำรายได้ของผู้ใช้แรงงานกลุ่มไร้ฝีมือเปรียบเทียบกับผู้ใช้แรงงานในกลุ่มมีฝีมือ เช่น แพทย์ วิศวกร หรือผู้ที่ทำงานในธนาคารพาณิชย์ ซึ่งมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนประมาณ 20,000 - 50,000 บาท จะเห็นได้ว่ารายได้ระหว่างกลุ่มคนจะมีความแตกต่างกันมาก ช่องว่างระหว่างคนรวยกับผู้มีรายได้น้อยก็จะมีมากขึ้น ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ระหว่างกลุ่มคนภายในจังหวัดที่มีความแตกต่างกันมาก และมีแนวโน้มว่าจะสูงขึ้น จะส่งผลให้การมีคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคมมีความแตกต่างเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ

2.4 มีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น เมื่อวิถีชีวิตเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม การดำเนินชีวิตจะมีความใกล้ชิดกับกิจการของงานในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการผลิตก็เพื่อแสวงหากำไรสูงสุด แสวงหายอดขายสูงสุด แสวงหาความเจริญทางด้านทรัพย์สินให้มากที่สุด การพิจารณาผลการดำเนินทางการผลิตจะวัดจากอัตราของผลกำไร อัตราผลตอบแทนของเงินลงทุน รายได้จากการขายทรัพย์สิน หรือวัดจากฐานะทางการเงิน สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการยกย่องคนมีเงินหรือกลุ่มคนที่ร่ำรวย เพราะถือว่ามีความสำเร็จในการจัดการเชิงธุรกิจ จึงเป็นที่มาของกำไรและความมั่งคั่ง เมื่อมีเงินก็สามารถซื้อสิ่งต่าง ๆ มาสนองความต้องการได้มาก สิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น ชีวิตทั้งชีวิตจึงทุ่มเทให้กับการทำงานเพื่อแสวงหารายได้ สร้างและสะสมวัตถุเพื่อแสดงให้เห็นถึงฐานะหรือความมั่งคั่ง เช่น สร้างบ้านขนาดใหญ่แต่มีคนอาศัยอยู่น้อย มีรถยนต์หลายคัน และมีเครื่องประดับที่เป็นแก้วแหวนเงินทอง เพชรนิลจินดามากมาย เป็นต้น ความเป็นวัตถุนิยมสุดโต่งจะส่งผลต่อความคิดที่เป็นจิต

นิยมให้ลดลงจนขาดความสมดุล และจะทำให้เกิดปัญหาตามมามากมาย เช่น สมาชิกในชุมชนมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ครอบครัวขาดความอบอุ่นเพราะพ่อแม่ มุ่งแต่เรื่องการเงินและชุมชนจะอ่อนแอเพราะการมีชีวิตความเป็นอยู่แบบตัวใครตัวมัน

แนวทางการพัฒนาวิถีชีวิตอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่ สังคมอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา ได้สร้างความก้าวหน้าและความมั่นคงทาง เศรษฐกิจให้เกิดขึ้นแก่เจ้าของกิจการ ผู้ใช้แรงงานและประเทศชาติโดยส่วนรวม เช่น ผู้ใช้แรงงานมีรายได้เพิ่มขึ้นแก้ไขปัญหาการว่างงาน และผลิตสินค้าส่งออก เพื่อหาเงินเข้าประเทศรวมทั้งช่วยแก้ปัญหาการเสียเปรียบดุลการค้าระหว่างประเทศ เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกันการพัฒนาอุตสาหกรรมก็ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของ ประชาชนภายในจังหวัดทั้งที่เป็นทางตรงและโดยอ้อมอยู่หลายประการ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม เกิดความเหลื่อมล้ำของการกระจาย รายได้ระหว่างกลุ่มคนภายในจังหวัดมีแนวโน้มสูงขึ้น และมีความเป็นวัตถุนิยมเพิ่ม มากขึ้น เป็นต้น การวางแผนและการบริหารจัดการที่ดีจึงมีความจำเป็นเพื่อแก้ ปัญหาที่เกิดขึ้นให้ลุกลวงหรือลดน้อยลง จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์บุคคล และการออกเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยจึงได้ประมวลความรู้และประสบการณ์ที่ เกิดขึ้นเสนอเป็นแนวทางการพัฒนาวิถีชีวิตอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคม เกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมไว้ 3 ประเด็นดังนี้

1. นำนโยบายที่มุ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมไปพร้อม ๆ กับการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม กระทรวงอุตสาหกรรมซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบ โดยตรงต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศได้ถือนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรม ไปพร้อม ๆ กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด ซึ่งเป้าหมายสำคัญคือ ความ มั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศและประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และการ อนุรักษ์ที่กล่าวถึงนั้นไม่ใช่การคงสภาพไว้ตลอดกาล แต่เป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ที่สอดคล้องด้วยการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมในท่ามกลางของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อให้การพัฒนาอุตสาหกรรมมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด และหากจะมีบ้างเล็กน้อยสภาพแวดล้อมสภาพแวดล้อมก็จะปรับปรุงตัวเองได้ตามธรรมชาติในระยะเวลาอันควร

การดำเนินงานของกระทรวงอุตสาหกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมด้วยการกำหนดเป็นนโยบายเอาไว้ คือ ตรวจสอบติดตามผลการเดิมระบบขจัดมลพิษของโรงงานอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง เลือกทำเลที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อให้โรงงานรวมกลุ่มในสถานที่เหมาะสม สะดวกในการดูแล และประหยัดในการจัดสร้างระบบสาธารณูปโภครวม จัดสร้างระบบบำบัดกากของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมและสร้างระบบน้ำเสียรวม เพื่อให้บริการแก่กลุ่มโรงงานอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ ลดภาษีเครื่องจักรและอุปกรณ์นำเข้าเพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อม คำนึงว่าวิจัยและการหาช่องทางที่จะพัฒนาระบบป้องกันมลพิษจากโรงงานรวมทั้งการนำของเสียมาใช้ประโยชน์และการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ผูกอบรมเจ้าหน้าที่เพื่อเพิ่มพูนความรู้ทางด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัยเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ปัญหามลพิษต่าง ๆ ตลอดจนสนับสนุนให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการควบคุม และการจัดสร้างฐานข้อมูลโรงงานทั้งในรูปแบบที่ ข้อมูลมลพิษด้วยระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (Geographic Information System) อันจะทำให้สามารถกำหนดเขตอุตสาหกรรมและเขตห้ามตั้งโรงงานได้อย่างเหมาะสม

จะเห็นได้ว่ากระทรวงอุตสาหกรรมได้มีมาตรการเพื่อป้องกันและแก้ปัญหามลพิษที่เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างรอบคอบ แต่ในสภาพที่เกิดขึ้นจริงพบว่ายังมีโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลาอีกจำนวนไม่น้อยที่ยังมีมลพิษและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจะต้องร่วมมือกันนำนโยบายหรือมาตรการที่วางไว้มาป้องกัน และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างฉับไวและจริงจังรวมทั้งมีมาตรการติดตามผลการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้

---

¹ สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม. การพัฒนาอุตสาหกรรมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. 2540. หน้า 4.

ปัญหาอย่างต่อเนื่อง และจะต้องตระหนักว่าการลงทุนเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมของโรงงานอุตสาหกรรมให้ถือเป็นปัจจัยทางการผลิตอย่างหนึ่ง มิเช่นนั้นแล้วรัฐจะต้องลงทุนเพื่อการแก้ไขปัญหาและการจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยทุนที่มีมูลค่ามหาศาล และอาจจะหมดหนทางแก้ไขหรือเยียวยาให้ดีขึ้นได้

2. การพัฒนาอุตสาหกรรมจะต้องทำควบคู่กันไปกับการพัฒนาทางสังคมมนุษย์มีความต้องการปัจจัย 4 เป็นพื้นฐาน นอกจากนั้นแล้วก็ยังมีความต้องการความรัก การยอมรับ ความมั่นใจในตนเอง รวมทั้งการอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข ในสังคมเกษตรกรรมในจังหวัดสงขลา จากลักษณะดังกล่าวนี้ จะมีอยู่ในวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชน สะท้อนให้เห็นได้จากการทำมาหากินและการผลิตที่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีทางสังคมไปด้วย ดังกรณีของชาวนาในช่วงที่ทำการเพาะปลูก สมาชิกทุกคนในครอบครัวก็ช่วยกันทำงาน สมาชิกในชุมชนมีการแบ่งปันการใช้น้ำกันอย่างเป็นธรรม เมื่อคราวที่ต้องการแรงงานเพิ่มเติมอาจจะเป็นการไถดำหรือเก็บเกี่ยวก็มีการแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกัน ที่ชาวบ้านเรียกกันว่าขอหรือขอแรง ในยามที่สมาชิกของชุมชนเจ็บป่วยหรือมีทุกข์ใดก็จะมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีความรู้สึกร่วม จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การทำมาหากินหรือการผลิตแบบพึ่งตนเองได้ทำหน้าที่สร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสามัคคีและความสงบสุขภายในชุมชน

การพัฒนาอุตสาหกรรมได้ส่งผลให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมที่เน้นการผลิตเป็นสำคัญ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมจะเข้ามาช่วยเหลือในด้านสวัสดิการอยู่บ้างก็จะอยู่ในลักษณะทุติยภูมิ และหากจะมีการพัฒนาอุตสาหกรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาทางสังคมเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกันดังเช่นในอดีตที่ผ่านมา ด้วยการกำหนดเป็นนโยบายให้โรงงานอุตสาหกรรมหาทางช่วยเหลือสมาชิกในหน่วยผลิต เมื่อมีความเดือดร้อน สนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา สันทนาการและการออกกำลังกาย เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมมีความรู้สึกที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของระบบผลิตนั้น เพราะถ้าหากทุกคนร่วมใจกันทำงานผลผลิตก็จะเพิ่มขึ้น ผลประโยชน์ก็จะตกอยู่กับทุกคน

3. ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาฝีมือแรงงาน การพัฒนาฝีมือ

แรงงานนับว่าเป็นการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพ เพราะการพัฒนาฝีมือแรงงานก่อนเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม จะทำให้บุคลากรเหล่านั้นรู้ถึงขั้นตอนของการทำงาน รู้จักใช้และสร้างเทคโนโลยีที่จะใช้ในกระบวนการทางการผลิต รู้จักคุณและโทษของเทคโนโลยี ให้เป็นคนรู้จักร่วมคิด ร่วมรู้และการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมได้จัดตั้งสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน (ภาคใต้ตอนล่าง) จังหวัดสงขลา ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบการพัฒนาฝีมือแรงงานในภาคใต้ตอนล่าง 7 จังหวัด ประกอบด้วย สงขลา พัทลุง ตรัง สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส จะเห็นได้ว่ามีพื้นที่รับผิดชอบที่กว้างมาก ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากมากที่รัฐจะส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาฝีมือแรงงานได้อย่างทั่วถึง จึงเห็นควรให้โรงงานอุตสาหกรรมแต่ละแห่งได้รับผิดชอบให้ผู้ใช้แรงงานมีการพัฒนาฝีมือ เข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมีฝีมือรายได้ก็จะเพิ่มตามไปด้วย นับได้ว่าเป็นการขจัดปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างกลุ่มภายในจังหวัดได้อีกระดับหนึ่ง

ที่กล่าวมาเป็นแนวทางพัฒนาวิถีชีวิตที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมบางประการ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามและความคิดที่ตกตะกอนมาจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย แต่อย่างไรก็ตามในช่วงประมาณ 30 ปีที่ผ่านมาตั้งแต่ได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504) จนกระทั่งถึงปีสุดท้ายของการใช้แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 7 ในปี พ.ศ. 2539 แผนพัฒนา ฯ เป็นปัจจัยที่สำคัญสูงสุดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวิถีชีวิตในชุมชน ได้ส่งผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบดังที่กล่าวมาแล้ว

การประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544)¹ คงจะเป็นนโยบายที่จะชี้แนะแนวทางลงสู่การปฏิบัติ เพื่อ

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. ประกาศแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544). ลงวันที่ 3 ตุลาคม 2539.

แก้ไข้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลการพัฒนาที่ผ่านมา ทิศทางการพัฒนาในช่วงของแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 8 จึงได้ปรับเปลี่ยนแนวความคิดและทิศทางใหม่ โดยมีแนวคิดที่จะเน้นคนเป็นศูนย์กลาง หรือจุดมุ่งหมายหลักในการพัฒนา สำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจจะเป็นเครื่องมือของการพัฒนาคนและคุณภาพชีวิตของคนเท่านั้น และไม่ถือเป็นเป้าหมายสุดท้ายในการพัฒนาอีกต่อไป การเน้นคนเป็นจุดมุ่งหมายหลักของการพัฒนานั้น เป็นการให้ทุกคนได้พัฒนาให้เต็มศักยภาพ มีภูมิปัญญาความคิดที่จะเป็นผู้ชี้นำกระแสการพัฒนา มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและประเทศชาติ เป็นส่วนร่วมในทุกมิติ เน้นศักดิ์ศรีของความเป็นคน มีจิตสำนึกและรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม จึงมีความคาดหวังว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 คงจะเป็นนโยบายชี้นำเพื่อที่จะส่งผลต่อการพัฒนาวิถีชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น อันจะนำไปสู่วิสัยทัศน์ของการพัฒนาประเทศ คือ เศรษฐกิจดี สังคมไม่มีปัญหา การพัฒนาที่ยั่งยืน

บทที่ 7

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงในระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน
3. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ
4. เพื่อศึกษาผลกระทบและแนวทางการพัฒนา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. แหล่งข้อมูลและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 แหล่งข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาในพื้นที่ 14 อำเภอ กับ 2 ถึง 3 อำเภอของจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการออกสำรวจพื้นที่ ต่อจากนั้นได้พิจารณาวิเคราะห์เพื่อกำหนดแหล่งข้อมูลเพื่อใช้เป็นตัวแทนของวิถีชีวิตในชุมชนที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัด ผู้วิจัยจึงได้แบ่งเขตพื้นที่ออกเป็น 4 เขต ดังนี้

เขต สข 1 ได้แก่ พื้นที่อำเภอสทิงพระ ระโนด และอำเภอกระแสดินธุ์ ผู้วิจัยได้พิจารณาคัดเลือกพื้นที่บ้านสนามชัย หมู่ที่ 5 ตำบลสนามชัย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เป็นจุดรวบรวมข้อมูล

เขต สข 2 ได้แก่ พื้นที่อำเภอรัตนภูมิ ควนเนียง และกิ่งอำเภอ บางกล้าผู้วิจัยได้พิจารณาคัดเลือกพื้นที่บ้านหนองขวางช่อง หมู่ที่ 7 ตำบล กำแพงเพชร อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา เป็นจุดรวบรวมข้อมูล

เขต สข 3 ได้แก่ พื้นที่อำเภอเมืองสงขลา สิงหนคร หาดใหญ่ นานหม่อม และกิ่งอำเภอคลองหอยโข่ง ผู้วิจัยได้พิจารณาคัดเลือกพื้นที่บ้านนาป่อง หมู่ที่ 7 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เป็นจุดรวบรวมข้อมูล

เขต สข 4 ได้แก่ พื้นที่อำเภอจะนะ นาทวี เทพา สะบ้าย้อย และอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่บ้านสะกอม หมู่ที่ 5 ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เป็นจุดรวบรวมข้อมูล

1.2 กลุ่มตัวอย่าง

1.2.1 ผู้บอกข้อมูลหลัก ได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างของผู้บอก ข้อมูลหลักตามขอบเขตด้านเนื้อหา เขตละ 5 คน เป็นเพศชาย 2 คน และ เพศหญิง 3 คน

1.2.2 ผู้ตอบแบบสอบถาม ได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างจากผู้ ที่ทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมเขตละ 40 คน ทั้งหมด 4 เขต รวมทั้งหมด 160 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

2.1 แนวการสัมภาษณ์ระดับลึก ใช้เป็นเครื่องมือหลักในการรวบรวมข้อมูลและมีการสังเกตปรากฏการณ์ทางสังคมที่พบเห็นเข้ามาประกอบ

2.2 แบบสอบถาม ใช้รวบรวมข้อมูลพื้นฐานทั่วไปตามขอบเขตด้าน เนื้อหาที่กำหนด

3. วิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูล

3.1 สัมภาษณ์ผู้บอกข้อมูลหลักและบุคคลอื่นในพื้นที่ หากมีส่วน เกี่ยวข้องตามแนวการสัมภาษณ์ระดับลึกที่ได้เตรียมไว้ พร้อมทั้งจัดบันทึกข้อมูลจาก การสัมภาษณ์หากมีประเด็นใดที่มีรายละเอียดมากก็ใช้วิธีบันทึกเสียง

3.2 ใช้แบบสอบถามในการรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน จากผู้ที่ทำงาน อยู่ในโรงงานอุตสาหกรรม เขตละ 40 คน ทั้งหมด 4 เขต รวมทั้งหมด 160 คน

4. วิธีจัดการกับข้อมูล

ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล แยกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสร้างข้อสรุปตามขอบเขตด้านเนื้อหา

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

ผลจากการศึกษาวิจัยเรื่อง วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา สรุปได้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากินอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม มีส่วนประกอบที่สำคัญคือ

1.1 ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน

1.1.1 ปัจจัยจากนโยบายของรัฐบาลกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ เนื่องจากประเทศไทยได้ใช้แนวทางระบบเศรษฐกิจแบบผสม เมื่อเกิดความไม่สมบูรณ์ของกลไกด้านการตลาด รัฐบาลจึงต้องเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาอุตสาหกรรมด้วยการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพและได้ประโยชน์สูงสุด การพัฒนาอุตสาหกรรมจึงได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทุกฉบับ และการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลาในช่วงของแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 1 - 4 (พ.ศ. 2504 - 2524) โรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จะเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ที่เป็นโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ก็เกิดขึ้นบ้างแต่ไม่มากนัก แต่เมื่อถึงช่วงที่ 2 ในระยะของแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 5 - 7 (พ.ศ. 2525 - 2529) ได้มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในจังหวัดสงขลาเป็นจำนวนมาก

1.1.2 ปัจจัยจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรมีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าครองชีพ ทั้งผู้ประกอบการอาชีพทำนา ทำสวน และทำการประมง และกลุ่มเกษตรกรทำนาจะมีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าครองชีพค่อนข้างสูง

1.2 ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน

1.2.1 มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นจำนวนมากตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา โรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นมีทั้งที่เป็นโรงงานขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ เนื่องจากจังหวัดสงขลามีลักษณะภูมิประเทศที่เอื้อต่อการขยายงานในภาคอุตสาหกรรม ในปี พ.ศ. 2537 มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในจังหวัดสงขลาถึง 1,334 โรง มีผู้ทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมจำนวน 42,948 คน เงินทุน 11,310,532,000 บาท

1.2.2 การเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางการผลิต ในสังคมเกษตรกรรมนั้นเกษตรกรจะเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตทั้งหมด อันได้แก่ ที่ดิน ทุน แรงงาน และผู้ประกอบการ การผลิตเพื่อยังชีพพออยู่พอกิน ที่เหลือก็มีการแลกเปลี่ยนกันบ้างเล็กน้อย แต่เมื่อเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมจะมีการผลิตเพื่อขายเป็นสำคัญ สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัจจัยการผลิตทางด้านแรงงาน และจะเป็นกลุ่มแรงงานที่ไร้ฝีมือ เจ้าของกิจการมักจะมาจากภายนอกที่มีไร่ชาที่บ้านหรือท้องถิ่น

1.2.3 การเคลื่อนย้ายแรงงานภายในจังหวัด มีอยู่ 2 ลักษณะคือ การเคลื่อนย้ายแรงงานในพื้นที่อำเภอ จะเป็นการเคลื่อนตัวของผู้ใช้แรงงานที่อยู่ในพื้นที่อำเภอที่มีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่จำนวนมาก ได้แก่ เขตพื้นที่อำเภอหาดใหญ่ เมืองสงขลา สะเดา จะนะ และอำเภอรัตนภูมิ ผู้ใช้แรงงานมีโอกาสเลือกทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่ตนเองชอบ มีความถนัด พอใจในรายได้และสวัสดิการต่าง ๆ การเดินทางไปทำงานก็มีการเคลื่อนตัวในพื้นที่ไม่กว้างนัก จากบ้านถึงที่ทำงานไม่เกิน 30 กิโลเมตร ชาวบ้านที่มีบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกันหรือเป็นญาติก็มักจะเข้าทำงานในโรงงานเดียวกันและจะไปกันเป็นกลุ่ม ๆ เช่น

ชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในอำเภอระโนด สทิงพระ กระแสสินธุ์ และสิงหนคร เป็นต้น

1.3 ผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน

1.3.1 มีรายได้สูงขึ้น แน่นนอน และได้รับการดูแลเกี่ยวกับ ค่าจ้างตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ในสังคมเกษตรกรรมนั้นการผลิตเพื่อยังชีพ แต่เมื่อมีผู้ใช้แรงงานเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมรายได้ก็จะสูงขึ้น การจ่ายค่าจ้างจะเป็นไปตามกฎหมายแรงงาน ในจังหวัดสงขลามีอัตราค่าจ้างขั้นต่ำวันละ 128 บาท ผู้ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมจะมีรายได้โดยเฉลี่ย 4,160 - 5,500 บาท จะมีการจ่ายค่าจ้าง 15 วัน/ครั้ง และมีการจ่ายค่าจ้างเป็นรายเดือน

1.3.2 ค่าครองชีพ เมื่อเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ผู้ใช้แรงงานจะมีรายได้มากกว่าการทำงานในภาคเกษตรกรรม แต่ค่าใช้จ่ายเพื่อค่าครองชีพก็จะสูงมากขึ้นตามไปด้วย ค่าใช้จ่ายที่สำคัญได้แก่ ค่าอาหาร จ่ายเพื่อการศึกษาบุตร ซื้ของใช้ภายในบ้านและเครื่องแต่งกาย ใช้จ่ายเพื่อสร้างและซ่อมแซม ที่อยู่อาศัย ใช้จ่ายเพื่อช่วยงานประเพณีในชุมชน และเงินเก็บเพื่อการออม มีอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก

1.3.3 สุขภาพอนามัย เมื่อเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ผู้ใช้แรงงานจะมีอาการเจ็บป่วยบ่อยครั้งขึ้น ได้แก่ อาการปวดศีรษะ ไข้หวัด ปวดหลัง ปวดเมื่อยตามร่างกาย แสบเคืองตา อาการบาดเจ็บจากการทำงาน และอาการแพ้ต่าง ๆ

2. การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม มีส่วนประกอบที่สำคัญคือ

2.1 ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์

2.1.1 ปัจจัยจากการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน เนื่องจากความสัมพันธ์ในสังคมเกษตรกรรมนั้นสมาชิกในครอบครัวจะช่วยเหลือกันทำงาน มีการพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างเพื่อนบ้านในชุมชน เมื่อเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมความสัมพันธ์ทางสังคมก็เปลี่ยนไป

2.1.2 ปัจจัยจากการกำหนดนโยบายของรัฐเพื่อการพัฒนาชนบท ในช่วงระยะ 30 ปีที่ผ่านมา เขตพื้นที่ชนบทในจังหวัดสงขลาทุกหมู่บ้านมีปัจจัยพื้นฐานต่อการดำรงชีพเกิดขึ้นอย่างน่าพอใจ เช่น ไฟฟ้า ถนน และสถานีอนามัยประจำตำบล เป็นต้น โครงการสำคัญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น โครงการพัฒนาท้องถิ่นและช่วยเหลือประชาชนให้มีงานทำในฤดูแล้ง (ปชล.) หรือที่รู้จักในชื่อ 'โครงการเงินผัน' และโครงการสร้างงานในชนบท (กสข.) เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้นับว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชนบท อันจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ และเชื้อต่อการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมในระยะต่อมา

2.1.3 ปัจจัยจากการขยายตัวของการตลาด เนื่องจากระบบของการตลาดมีการขยายตัวเข้าสู่ชนบทหรือหมู่บ้าน ซึ่งมีทั้งแบบซื้อขายตรงและผ่านพ่อค้าคนกลาง ระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงมีลักษณะของความสัมพันธ์ใหม่ ส่งผลให้การพึ่งพาระหว่างสมาชิกในชุมชนมีน้อยลง ทุกคนจึงมีความจำเป็นต้องทำงานเพื่อให้ได้เงินมาแลกเปลี่ยนกับสิ่งที่ต้องการ การพัฒนาด้านการตลาดซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาอุตสาหกรรม นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ภายในสังคม

2.2 ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์

2.2.1 ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ในสังคมเกษตรกรรมนั้น การสัมพันธ์ภายในครอบครัวเป็นไปอย่างแนบแน่น ช่วยกันประกอบอาชีพภายในบ้าน ครอบครัวจะทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และอบรมสั่งสอนจริยธรรม และช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น แต่เมื่อเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมแต่ละคนต้องรับผิดชอบตามบทบาทของตนเอง เมื่อเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม การถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกในครอบครัวเกี่ยวกับการประกอบอาชีพและการอบรมจริยธรรมก็จะมีน้อยลง การตัดสินใจด้วยตัวเองก็จะมีมากขึ้น

2.2.2 ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ในสังคมเกษตรกรรมนั้น ชุมชนจะมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ เป็นสังคมพึ่งพาที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำงาน และช่วยเหลือกันเมื่อเกิดทุกข์ยากลำบาก แต่เมื่อเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม การพึ่งพาอาศัยและการทำกิจกรรมร่วมกันก็จะน้อยลง เวลาส่วนใหญ่ก็จะใช้เพื่อการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก

2.2.3 ความสัมพันธ์กับสถาบันหลักของชุมชน มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ที่สำคัญคือ สถาบันทางการศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดมี 2 ประการ ได้แก่ ผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นน้อยลง และสมาชิกในชุมชนมีความประสงค์ให้เด็กเข้าเรียนในระดับอนุบาลมากขึ้น การทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาก็ตدن้อยลง และสถาบันทางด้านอนามัยและสาธารณสุขที่ตั้งอยู่ในชุมชนจะมีบทบาทและมีความสำคัญมากขึ้น

2.2.4 ความสัมพันธ์กับสถาบันนอกชุมชน จะมีความหลากหลายมากขึ้น ที่สำคัญคือ ความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานภายในโรงงานอุตสาหกรรม ความสัมพันธ์กับหน่วยงานของรัฐ

2.3 ผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์

2.3.1 บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ การถ่ายโอนการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในครอบครัวมีบทบาทและหน้าที่ลดลง บทบาทและหน้าที่ของสถาบันหลักในชุมชนได้เปลี่ยนแปลง และการพึ่งพาอาศัยระหว่างกันของสมาชิกในครอบครัวและชุมชนลดน้อยลง

2.3.2 สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์กับบุคลากรและสถาบันอื่นภายนอกชุมชนมากขึ้น เพราะมีโอกาสได้พบปะกับผู้อื่นภายนอกชุมชนเพิ่มขึ้นทั้งในระดับระหว่างบุคคลและระดับสถาบัน

2.3.3 ความสัมพันธ์ที่เป็นไปตามระเบียบแบบแผนของตำแหน่งการปฏิบัติงานและกฎหมายมีมากขึ้น เนื่องจากการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมนั้นความสัมพันธ์จะเป็นไปตามตำแหน่งเป็นสำคัญ เช่น หัวหน้างานกับบุคลากรที่ทำงานอยู่ในงานเดียวกัน นายจ้างกับลูกจ้าง เป็นต้น และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากข้อบังคับของกฎหมาย เช่น กฎหมายประกันสังคม กฎหมายแรงงานสัมพันธ์ และกฎหมายว่าด้วยศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน เป็นต้น

3. การเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่ออันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม มีส่วนประกอบที่สำคัญคือ

3.1 ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ

3.1.1 ปัจจัยเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในการประกอบอาชีพ ในสังคมเกษตรกรรมนั้นการประกอบอาชีพจะมีความเชื่อเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่มาก เพราะการประกอบอาชีพต้องมีการพึ่งพาธรรมชาติและความรู้ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จึงเกิดความเชื่อเกี่ยวกับจิตวิญญาณที่มีอยู่ในธรรมชาติ และวิญญาณของบรรพบุรุษ ว่าสามารถทำให้เกิดคุณหรือโทษต่อการดำรงชีวิตได้ แต่เมื่อผู้ใช้แรงงานเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ได้ส่งผลให้ระบบความเชื่อเกี่ยวกับการประกอบอาชีพที่มีอยู่เดิมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

3.1.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการศึกษาแผนใหม่ การศึกษาแต่เดิมนั้นการอ่านออก เขียนได้ และคิดเลขเป็น แต่ปัจจุบันเน้นการคิดเป็นทำเป็น แก้ปัญหาได้ และใช้กระบวนการคิดเชิงวิทยาศาสตร์ ระบบความเชื่อแบบดั้งเดิมที่บรรพบุรุษเคยอธิบายไว้จึงมีความน่าเชื่อถือน้อยลง

3.1.3 ปัจจัยจากการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ จะเห็นความสามารถของเทคโนโลยีที่สามารถทำงานได้ครั้งละมาก ๆ และสามารถเอาชนะธรรมชาติได้ ความยากแกรงและความกลัวที่มนุษย์เคยให้ธรรมชาติจึงลดลง คนไม่ต้องพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในธรรมชาติ แต่หันมาพึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่

3.2 ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ

3.2.1 การเปลี่ยนแปลงในความเชื่อดั้งเดิม มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงอยู่ 2 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการให้คุณค่ากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว และการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการให้ความเคารพในบรรพบุรุษและสิ่งที่บรรพบุรุษได้สั่งสมถ่ายทอดมา

3.2.2 การเปลี่ยนแปลงความเชื่อที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากศาสนา ศาสนาได้เข้ามามีบทบาทในกลุ่มชนของชาวบ้านในจังหวัดสงขลามานานเป็นเวลานาน ในสังคมเกษตรกรรมนั้นจะมีพิธีกรรมทางศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย แต่เมื่อการดำเนินชีวิตเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม ความเชื่อที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากศาสนาที่เข้าไปเกี่ยวข้องเกี่ยวกับกิจวัตรในชีวิตประจำวันจะเข้าไปมีบทบาทน้อยลง

3.3 ผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ

3.3.1 การให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่เดิมลดน้อยลง ความเชื่อในสังคมเกษตรกรรมนั้นได้แฝงไว้ซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นส่วนของการประกอบอาชีพและจรรยาวัตร เน้นการปรับตัวเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติ แต่เมื่อการดำเนินชีวิตเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม ระบบของการคิดตั้งอยู่บนระบบความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป เช่น การทำมาหากินเพื่อการพอกินพอใช้กับการสะสม การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันกับการกระทำภาระกิจที่เป็นของตนเอง และการเน้นประโยชน์ของคนส่วนใหญ่มากกว่าประโยชน์ที่เป็นปัจเจกชน พยายามที่จะหาวิธีเอาชนะธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการอย่างไม่สิ้นสุด

3.3.2 การได้เข้าร่วมพิธีกรรมตามความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชนน้อยลง โดยเฉพาะในพิธีกรรมในสังคมเกษตรกรรมนั้นจะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีแห่งการผลิต แต่ในสังคมอุตสาหกรรมนั้นพิธีกรรมจะไม่มีในขั้นตอนของการผลิตมนุษย์จะเข้าไปกำกับขั้นตอน เครื่องจักร แรงงาน และธรรมชาติที่เข้าไปเกี่ยวข้องทั้งหมด

4. ผลกระทบและแนวทางการพัฒนาวิถีชีวิตอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม มีส่วนประกอบที่สำคัญคือ

4.1 ผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต

4.1.1 ผลกระทบในด้านบวก ได้แก่ การมีรายได้เพิ่มขึ้น และแก้ไขปัญหาการว่างงานของประชาชนภายในจังหวัด

4.1.2 ผลกระทบในด้านลบ ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม เกิดความสับสนทางสังคม ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ระหว่างกลุ่มคนภายในจังหวัดมีแนวโน้มสูงขึ้น และมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น

4.2 แนวทางการพัฒนาวิถีชีวิตอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

4.2.1 นำนโยบายที่มุ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมไปพร้อม ๆ กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปแบบ กระทรวงอุตสาหกรรมซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม ได้ถือนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมไปพร้อม ๆ กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด ซึ่งมีเป้าหมายที่สำคัญคือ ความมั่นคงของประเทศและประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แต่ในสภาพที่เกิดขึ้นจริงพบว่า มีโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลาอีกจำนวนไม่น้อยที่ยังมีมลพิษและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนต้องร่วมมือกันแก้ไขตามนโยบายที่วางไว้แล้ว ให้เกิดเป็นรูปธรรมโดยเร่งด่วน

4.2.2 การพัฒนาอุตสาหกรรมจะต้องทำควบคู่กันไปกับการพัฒนาทางสังคม ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันให้เกิดขึ้นอย่างอดีตที่ผ่านมา

4.2.3 ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาฝีมือแรงงาน จากกลุ่มแรงงานไร้ฝีมือให้เป็นกลุ่มผู้ใช้แรงงานที่มีฝีมือและมีคุณภาพระดับสูง นอกจากสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน (ภาคใต้ตอนล่าง) จังหวัดสงขลาแล้ว โรงงานอุตสาหกรรมในแต่ละหน่วยผลิตก็ควรมีการส่งเสริม สนับสนุน และดำเนินการพัฒนาฝีมือ

แรงงานในหน่วยผลิตของตน และมีการลงทุนเกี่ยวกับการพัฒนาฝีมือแรงงานให้มากขึ้น

อภิปรายผล

1. ผลกระทบที่มีต่อวิถีชีวิตเนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา อาจเกิดขึ้นในทำนองเดียวกันกับจังหวัดอื่นที่รัฐบาลมีนโยบายจะพัฒนาให้เป็นเขตพื้นที่ส่งเสริมอุตสาหกรรมในภาคใต้

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดจุดเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัด ทั้งในเขตพื้นที่อำเภอที่ประกาศให้เป็นเขตอุตสาหกรรมและในอำเภออื่นด้วย เพื่อศึกษาให้เห็นถึงภาพรวมของวิถีชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จากผลการวิจัยพบว่าวิถีชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบการทำมาหากิน ระบบความสัมพันธ์ ระบบความเชื่อและผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งทางด้านบวกและด้านลบ ผลกระทบทางด้านบวก เช่น การมีรายได้เพิ่มขึ้น และแก้ไขปัญหาการว่างงาน เป็นต้น และผลกระทบในทางด้านลบ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม และความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ระหว่างกลุ่มคนภายในจังหวัดมีแนวโน้มสูงขึ้น เป็นต้น ผลกระทบในด้านที่มีปัญหาอาจเกิดขึ้นในทำนองเดียวกันอีกกับจังหวัดอื่นที่รัฐบาลมีนโยบายจะพัฒนาให้เป็นเขตพื้นที่ส่งเสริมอุตสาหกรรมในภาคใต้ ซึ่งผู้รับผิดชอบและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนพึงตระหนักที่จะต้องหาทางป้องกันและเฝ้าระวังไม่ให้เกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นให้น้อยที่สุด โดยเฉพาะโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่จะเกิดขึ้นตามนโยบายการกระจายอุตสาหกรรมออกไปสู่ส่วนภูมิภาค โดยส่งเสริมการพัฒนาจังหวัดที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจให้เป็นศูนย์กลางพัฒนาอุตสาหกรรมภายในภาค ซึ่งได้กำหนดไว้แล้วในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 คือให้สงขลา-หาดใหญ่ เป็นเมืองศูนย์กลางอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อการส่งออกและเป็นศูนย์บริการและการท่องเที่ยวระดับนานาชาติ ที่เชื่อมโยงกับกลุ่มอาเซียนและนานาชาติตามโครงการพื้นที่ภายใต้

ความร่วมมือเศรษฐกิจสามฝ่าย (IMT -GT) และโครงการพื้นที่ภายใต้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุทวีปหรือห้าเหลี่ยมเศรษฐกิจ (AFTA) และจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมและบริการภาคใต้ตอนบน อุตสาหกรรมต่อเนื่องจากการพัฒนาพลังงานในอ่าวไทย ตามโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ (SSB)

2. อุตสาหกรรมชุมชนยุทธศาสตร์ใหม่ที่น่าสนใจ

ผลจากการวิจัยจะเห็นได้ว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลาที่ผ่านมานั้นเน้นส่งเสริมและสนับสนุนการลงทุนในเขตพื้นที่ส่งเสริมอุตสาหกรรมสงขลา-หาดใหญ่ เขตส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดย่อมรัศมีและจะนะ อุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นจะเป็นอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องจากภาคเกษตรกรรม เช่น อุตสาหกรรมแปรรูปสัตว์น้ำ อุตสาหกรรมยางแผ่นรมควัน และโรงงานอุตสาหกรรมทำเฟอร์นิเจอร์จากไม้ยางพารา เป็นต้น จะมีการลงทุนในรูปแบบบริษัทและธุรกิจส่วนตัว สมาชิกในชุมชนจะเป็นส่วนของผู้ใช้แรงงานเกือบทั้งหมด การมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย ปริมาณการผลิต/การตลาด หรือการได้เข้าร่วมจัดสรรผลกำไร จะมีอยู่น้อยมากหรือไม่มีเลยในบางหน่วยการผลิต การพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลาจึงควรมีการส่งเสริมให้ชุมชนมีการพัฒนาอุตสาหกรรมให้เป็นของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งขณะนี้ได้เกิดขึ้นแล้วในจังหวัดอื่น ดังตัวอย่าง อุตสาหกรรมยางพาราชุมชน ที่ตำบลไม้เรียง อำเภอควาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งขณะนี้ได้ขยายกิจกรรมออกไปถึง 7 โรง ปัจจุบันโรงงานอุตสาหกรรมยางพาราได้มีสมาชิกในชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการด้วยกลุ่มของตนเอง การมีการพัฒนาให้เกิดความก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง หรือโรงงานอุตสาหกรรมแป้งขนมจีนชุมชนที่อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเกิดจากการระดมทุนของชุมชนผู้ทำธุรกิจชุมชนจังหวัดต่าง ๆ ในภาคใต้ (เครือข่ายองค์กรชุมชนในภาคใต้) นักพัฒนา พ่อค้าแม่ค้าเส้นขนมจีน เพียงก่อตั้งและดำเนินในระยะเวลาไม่นานนัก ก็สามารถสร้างกำไรให้แก่สมาชิกกลุ่มอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงธุรกิจชุมชนที่มีฐานการผลิตและการบริโภคในท้องถิ่นก็สามารถทำให้อุตสาหกรรมชุมชนมีความเจริญก้าวหน้าได้

อุตสาหกรรมชุมชนจึงนับได้ว่าเป็นยุทธศาสตร์ใหม่ที่น่าสนใจ เป็นทางเลือกหนึ่งที่รัฐบาลควรให้การสนับสนุนให้เกิดขึ้นในภาคใต้ เนื่องจากภาคใต้มีความพร้อมที่เป็นปัจจัยหลายประการ คือ มีความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ฐานการผลิตของชุมชนที่สำคัญได้แก่ การประมง ยางพารา ผลไม้ และปาล์ม มีวิถีชีวิตของท้องถิ่นซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อก่อให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาอุตสาหกรรมชุมชน ด้วยความซื่อสัตย์และร่วมกันสั่งสมทุนของชุมชนด้วยจิตใจที่เสียสละและเกื้อกูลกัน มีภูมิปัญญาของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ มีความเป็นตัวเอ็งในการตัดสินใจดำเนินกิจการ และมีความโดดเด่นในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เงินทุน และความร่วมมือช่วยเหลือกันในระดับชุมชน ระดับจังหวัด และในระดับภาค

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 การให้ความรู้ ความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนับว่าเป็นเรื่องสำคัญในยุคโลกาภิวัตน์ เพราะจะทำให้สมาชิกในชุมชนมีการปรับตัวให้เป็นไปในแนวทางที่ถูกต้อง ไม่มีความรู้สึกสับสนหรือมีกระแสของความคิดที่ไร้อิศทาง และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ในท่ามกลางของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง

1.2 ควรมีการศึกษาวิธีการจัดการอุตสาหกรรมชุมชนที่มีอยู่ในภาคใต้และคิดสร้างแม่แบบให้เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย เพื่อใช้เป็นกรณีศึกษาและมีการพัฒนาสายธารในวิถีชีวิตแห่งชุมชนที่ต่อเนื่องและไม่ขาดสาย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยการเคลื่อนย้ายแรงงานจากบริเวณจังหวัดรอบข้างที่เข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมของจังหวัดสงขลา เกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงาน ลักษณะของการเคลื่อนย้ายแรงงาน และผลกระทบที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายแรงงานทั้งทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

2.2 ควรมีการศึกษาผลกระทบของการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมของจังหวัดสงขลาที่มีต่อสถาบันครอบครัวในด้านต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก และการเลี้ยงดูผู้สูงอายุภายในครอบครัว เป็นต้น

2.3 ควรมีการศึกษาวิจัยถึงผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ในด้านต่าง ๆ เช่น การป้องกัน การแก้ไข และการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรม เป็นต้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2524.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2535-2539. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2534.
- จงพิศ สิริรัตน์ ศิริรัตน์ ธาณิธรานนท์ และมนัส ชัยสวัสดิ์. ปัญหาการวางแผนและการดำเนินงาน การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในภาคใต้ ผลกระทบต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2534-2543). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.
- จังหวัดสงขลา,สำนักงาน. คำบรรยายสรุปจังหวัดสงขลา 2537. สงขลา : องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา, 2537.
- จังหวัดสงขลา,สำนักงาน. สมุดข้อมูลสำคัญจังหวัดสำหรับผู้บริหารจังหวัดสงขลา ปี 2538. สงขลา : สำนักงานจังหวัดสงขลา, 2538.
- ทักษิณคดีศึกษา,สถาบัน. โลกทรรศน์ไทยภาคใต้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, 2527.
- เทพย์ สาริกบุตร. พระคัมภีร์พระเวทย์ฉบับปฐมบรรพ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์, 2509.
- เทรบุญล้,กี. ระบบการปรับปรุงที่ดินเพื่อการเกษตรและวิวัฒนาการในช่วงเวลาที่เพิ่งล่วงมาของสติงพระ. แปลและเรียบเรียงโดย สมยศ ทุ่งหว้าและอิงอร เทรบุญล้. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2526.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคใต้. รายงานเศรษฐกิจและการเงินภาคใต้ 2538. สงขลา : ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคใต้, 2538.

- ธีรพล สยามพันธ์. ความเชื่อและพิธีกรรมในกรทำนาของชาวบ้านตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง. ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา. 2538. ภายเอกสาร.
- น้อย จันทรอำไพ และนิธิ ยุทธิพรพันธ์. การเคลื่อนย้ายแรงงานกับการพัฒนาเมืองหลักในภาคใต้ : ศึกษาเฉพาะกรณีเขตส่งเสริมอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2527
- ประกันสังคม,สำนักงาน. ความรู้เรื่องกรประกันสังคมสำหรับลูกจ้าง. กรุงเทพฯ : สำนักงานประกันสังคม, 2539.
- ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม,สำนักงาน. การพัฒนาอุตสาหกรรมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม, 2540.
- ผจงจิตต์ อธิคมนันทะ. "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม," ใน สังคมวิทยา-มนุษยวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมทางสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2524
- แรงงานและสวัสดิการสังคม. กระทรวง, ประกาศกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม เรื่อง อัตราจ้างขั้นต่ำ (ฉบับที่ 5). ลงวันที่ 12 กันยายน 2539.
- เลขาธิการรัฐมนตรี,สำนัก. ประกาศแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544). ลงวันที่ 3 ตุลาคม 2539.
- ศูนย์พัฒนาภาคใต้. ภาพรวมภาคใต้.สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สงขลา : ศูนย์พัฒนาภาคใต้, 2538.
- สมยศ ทุงหว่า. สังคมชนบทกับการพัฒนา. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2534.
- สนิท สัมครการ. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาของสังคม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2525.

- สุธิวังค์ พงศ์ไพบูลย์. พุทธศาสนาแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันตกสมัย
อยุธยา. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ สงขลา, 2523.
- สุธิวังค์ พงศ์ไพบูลย์. "วัฒนธรรมการทำนาของชาวภาคใต้," ใน สารานุกรม
วัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529 เล่ม 4. หน้า 1548-1553. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์, 2529.
- สุรัชย์ หวันแก้ว. "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม," ใน สังคมและ
วัฒนธรรม. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 155-166. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2537.
- สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์. รากฐานแห่งชีวิต วัฒนธรรมชนบทกับกวีพัฒนา. กรุงเทพฯ
: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2533.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. วัฒนธรรมอิสลาม. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : ทางนำ,
2535.
- อดุลย์ ต้นประยูร. สังคมวิทยาชนบทและเมือง (สังคม 211). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
พีระพัธนา, 2533.
- อุดม นนุทอง. วรรณกรรมสดุดีและแหล่งทำวัฏของภาคใต้. สงขลา : โรงพิมพ์
สงขลาพาณิชย์, 2524.
- อุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา, สำนักงาน. ทำเนียบโรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา
ปี 2537. สงขลา : สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา, 2537.
- Willbert E. Moore. "Social Change" In Internation Encyclopedia
of Social Science. P 336. New York : The Macmillan
Co, 1968.

ภาคผนวก ก
แนวการสัมภาษณ์ระดับลึก

แนวการสัมมนาในระดับลึก
การวิจัยเรื่องวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจาก
สังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา

วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรม
สู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา

การเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน

1. การประกอบอาชีพเกษตรกรรมก่อนเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม
  - 1.1 อาชีพหลักและอาชีพรองคืออะไร มีวิธีการและขั้นตอนของการทำงานที่สำคัญเป็นอย่างไร ตัวอย่างเช่น การทำนาให้แล้วทำกันในช่วงไหน มีวิธีการไถพรวนและปักดำอย่างไร ดูแลรักษาอย่างไร เก็บเกี่ยวและจัดเก็บผลผลิตอย่างไร ช่วงว่างจากการทำนาทำอะไรบ้าง เป็นต้น
  - 1.2 วิจัยการผลิตสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพมีอะไรบ้าง
    - 1.2.1 ที่ดิน
      - เป็นของตนเอง/อาศัยคนอื่น/เช่า
      - การตอบแทน/อัตราค่าเช่า/อาศัยผู้อื่นทำงานโดยไม่เสียค่าตอบแทน
      - การถือครองที่ดินแบบใด ตัวอย่างเมื่อเจ้าของที่ดินถึงแก่กรรมมีการแบ่งแยกที่ดินอย่างไร แบ่งแยกแล้วเกิดปัญหาอะไรบ้าง เช่น เสียเวลาการเดินทางไปปฏิบัติงาน การใช้เครื่องทุ่นแรงไม่สะดวก การจัดการยุ่งยาก
      - การใช้ประโยชน์จากที่ดินเป็นอย่างไร เช่น ใช้ประโยชน์จากที่ดินเฉลี่ยปีละประมาณกี่เดือน ที่ดินว่างเปล่าหรือไม่ เนื่องจากอะไร
    - 1.2.2 แรงงาน
      - ให้แรงงานในครอบครัว/แรงงานรับจ้าง
      - เวลาในการใช้แรงงานอย่างไร
      - อัตราการจ้าง/ค่าแรงงานในแต่ละวัน
      - ระดับความรู้ของผู้ใช้แรงงาน
      - วิธีการใช้แรงงาน เช่น มีการซื้อหรือแลกเปลี่ยนแรงงาน
    - 1.2.3 เงินทุน
      - เป็นของตนเอง/อาศัยคนอื่น
      - การตอบแทน/อัตราดอกเบี้ย
      - ภาวะหนี้สินของเกษตรกร อาจเกิดจากความล้มเหลวทางการผลิต ราคาผลผลิตต่ำ องค์กรประกอบของการผลิตและวิธีการผลิตทำให้มีความจำเป็นต้อง

เพิ่มทุน เช่น การใช้พันธบัตร พันธบัตรใหม่ต้องใช้บัญชี ยาปราบศัตรูพืช เครื่องจักร ล้างเหล่านี้เป็นการพอกพูนหนี้สินหรือไม่

1.2.4 เทคโนโลยี เช่น วิศวกรรมเดินตาม/รถจักร/ปุ๋ย/ยาปราบศัตรูพืช การถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตร

1.3 การจำหน่ายผลผลิต การตลาด และรายได้

1.3.1 เข้าไปเกี่ยวข้องกับจัดการกับผลผลิตอย่างไร

1.3.2 นำผลผลิตมาใช้ประโยชน์อย่างไร และผลผลิตจำหน่ายให้แก่ใครบ้าง

1.3.3 รายได้จากจำหน่ายผลผลิต เพียงพอหรือไม่ หรือมีความเดือดร้อนในการทำมาหากินจะทำอย่างไร เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม เจ็บป่วย การว่างงาน แก้ปัญหาหรือพึ่งพาใครบ้าง ทางราชการช่วยเหลืออย่างไร

2. ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการประกอบอาชีพ เช่น

- ไม่มีที่ทำกิน
- รายได้จากการเกษตรไม่พอ
- มีหนี้สินมาก
- เพิ่งเรียนจบหางานยากต้องทำไปก่อน
- รายได้สูงกว่าเดิม
- อื่น ๆ โปรดระบุ.....
- ว่างงานอยู่
- อุปการะสมาชิกในครอบครัวหลายคน

3. การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

3.1 การเกิดโรงงานอุตสาหกรรม โรงงานอุตสาหกรรมเริ่มเข้ามาดำเนินการตั้งแต่เมื่อไร มีวิรัชอะไรบ้าง เป็นอุตสาหกรรมผลิตสินค้าแบบใด

3.2 มีวิธีการและขั้นตอนของการทำงานที่สำคัญเป็นอย่างไร เช่น

มีช่วงของการทำงานอย่างไร มีหน้าที่ในการทำงานอย่างไรบ้าง

3.3 เข้าไปเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางการผลิตที่สำคัญอย่างไรบ้าง เกี่ยวกับที่ดิน แรงงาน เงิน ทุน เทคโนโลยี ตัวอย่าง แรงงาน มีการใช้แรงงานในครอบครัวหรือแรงงานรับจ้าง เวลาในการใช้แรงงานเป็นอย่างไร ลักษณะการเคลื่อนใช้แรงงาน (ไป-กลับหรือค้างคืน) ระดับความรู้ของผู้ใช้แรงงาน เป็นต้น

3.4 รายได้จากประกอบอาชีพในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นอย่างไร เช่น

- ได้รับค่าจ้างเป็นรายวัน ๆ ละเท่าไร
- ได้รับค่าจ้างเป็นรายเดือน ๆ ละเท่าไร
- ข้อตกลงในการจ่ายค่าแรงงาน จ่ายทุกวัน/จ่ายทุก 7 วัน/จ่ายทุก 15 วัน หรือจ่ายเป็นรายเดือน
- ค่าจ้าง ค่าตอบแทน ในการประกอบอาชีพเพียงพอหรือไม่

- รายได้นำไปใช้จ่ายเรื่องใดบ้าง
- ถ้าไม่พอใจค่าจ้างจะทำอย่างไร
- ถ้ามีความเดือดร้อนในเรื่องการทำมาหากินท่านแก้ปัญหาหรือพึ่งพาอาศัยใครบ้าง
ท่านคิดอย่างไร ดำเนินอย่างไรบ้าง หรืออยากให้ทางราชการช่วยเหลืออย่างไร

การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์

1. ความสัมพันธ์ในสังคมเกษตรกรรม เป็นอย่างไรบ้าง ได้แก่
  - 1.1 ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว สามี/ภรรยา/บุตร
  - 1.2 ความสัมพันธ์กับญาติและเพื่อนบ้าน
  - 1.3 ความสัมพันธ์กับสถาบันหลักของชุมชน เช่น สถาบันศาสนา สถาบันทางการศึกษา
สถาบันทางอนามัยและสาธารณสุข ทั้งในแง่ผู้ให้และผู้รับ
2. ความสัมพันธ์ในสังคมอุตสาหกรรมเป็นอย่างไร ได้แก่
  - 1.1 ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว สามี/ภรรยา/บุตร
  - 1.2 ความสัมพันธ์กับญาติและเพื่อนบ้าน
  - 1.3 ความสัมพันธ์กับสถาบันหลักของชุมชน เช่น สถาบันทางศาสนา สถาบันทางการศึกษา
สถาบันทางอนามัยและสาธารณสุข ทั้งในแง่ผู้ให้และผู้รับ

การเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ

1. ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีอะไรบ้าง มีลักษณะเป็นอย่างไร
2. ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพในโรงงานอุตสาหกรรมมีอะไรบ้าง มีลักษณะเป็นอย่างไร

ผลกระทบและแนวทางพัฒนาวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

1. ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
  - 1.1 ผลกระทบในทางที่ดีมีอะไรบ้าง มีลักษณะเป็นอย่างไร
  - 1.2 ผลกระทบในทางที่มีปัญหาอะไรบ้าง มีลักษณะเป็นอย่างไร
2. แนวทางในการพัฒนาวิถีชีวิตอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีอะไรบ้าง
และมีหน่วยงานใดบ้างที่ควรเข้ามาเกี่ยวข้อง

ภาคผนวก ข
แบบสอบถาม

แบบสอบถาม
การวิจัยเรื่อง
วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรม
สู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา

ชื่อผู้ตอบแบบสอบถาม (นาย, นาง, นางสาว).....
อยู่บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัดสงขลา
ชื่อ หน่วยงานอุตสาหกรรมที่ทำงาน.....
สี่.....
ที่ตั้ง.....

คำชี้แจง

1. ผู้ตอบแบบสอบถาม เฉพาะผู้ที่ทำงานอยู่ใน โรงงานอุตสาหกรรม จังหวัดสงขลาเท่านั้น
2. ให้ขีดเครื่องหมาย / ลงในวงเล็บ ( ) ข้อความที่ท่านเห็นว่าถูกต้องตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด เพียงคำตอบเดียว เว้นแต่ข้อความที่กำหนดให้ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ
3. หรือเติมคำในช่องว่าง ตามความเป็นจริงที่กำหนดหรือระบุไว้ เป็นจุดไข่ปลา(.....)
4. กรุณาตอบให้ครบทุกข้อ
5. ข้อมูลที่ได้รับจากท่านจะ เป็นความลับ จะนำเผยแพร่ เป็นข้อสรุปโดยรวมเพื่อใช้ในเชิงวิชาการเท่านั้น

แบบสอบถามบุคลากรที่ทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรม จังหวัดสงขลา

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. อายุในปัจจุบันของท่าน.....ปี
2. เพศ ( ) 1. ชาย ( ) 2. หญิง
3. สถานภาพสมรส
( ) 1. โสด ( ) 4. สมรส
( ) 2. หย่า ( ) 5. แยกกันอยู่
( ) 3. หม้าย
4. จำนวนสมาชิกในครอบครัวมี.....คน
5. ปัจจุบันท่านอาศัยอยู่บ้านผู้ใด
( ) 1. บิดา มารดาตนเอง
( ) 2. บ้านของตนเองหรือคู่สมรส
( ) 3. บ้านเช่าหรือห้องแบ่งเช่า
( ) 4. บ้านญาติพี่น้อง
( ) 5. บ้านพักหรือห้องพักของคนงาน
( ) 6. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

ตอนที่ 2 การเปลี่ยนแปลงในระบบการทำงาน

6. ก่อนเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ท่านประกอบอาชีพอะไร เป็นอาชีพหลัก
( ) 1. ทำนา ( ) 5. การประมง
( ) 2. ทำสวนยางพารา ( ) 6. รับจ้างทั่วไป
( ) 3. ทำสวนผลไม้ ( ) 7. อื่น ๆ โปรดระบุ.....
( ) 4. เลี้ยงสัตว์
7. ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ท่านเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ได้แก่
(ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)
( ) 1. ไม่มีที่ทำกิน ( ) 5. อุปการะสมาชิกในครอบครัวหลายคน
( ) 2. มีหนี้สินมาก ( ) 6. รายได้จากการเกษตรไม่เพียงพอ
( ) 3. รายได้สูงกว่าเดิม ( ) 7. เพิ่งเรียนจบหางานยากต้องทำไปก่อน
( ) 4. ว่างานอยู่ ( ) 8. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

8. ก่อนทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ท่านมีรายได้จากทางใดหรือไม่

- ( ) 1. มี เป็นเงินประมาณ.....บาทต่อเดือนจาก
- ( ) 1. ทำการเกษตร
  - ( ) 2. รับจ้างทั่วไป
  - ( ) 3. งานอิสระต่าง ๆ เช่น ค้าขาย
  - ( ) 4. อื่น ๆ โปรดระบุ.....
- ( ) 2. ไม่มี เพราะ
- ( ) 1. กำลังศึกษาอยู่/เพื่องบการศึกษา
  - ( ) 2. ไม่มีงานทำ
  - ( ) 3. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

9. ก่อนทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ท่านมีเงินเก็บหรือไม่

- ( ) 1. มี เป็นเงินประมาณ.....บาทต่อเดือน
- ( ) 2. ไม่มีเงินเพราะ.....
- ( ) 1. ยังไม่ได้ทำงาน
  - ( ) 2. ไม่พอจ่าย
  - ( ) 3. ใช้หมดพอดี
  - ( ) 4. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

10. ในปัจจุบันท่านได้รับค่าจ้างเป็นอย่างไร

- ( ) รายวัน.....บาทต่อเดือน
- ( ) รายเดือน.....บาทต่อเดือน
- ( ) ค่าล่วงเวลาประมาณ.....บาทต่อเดือน

11. ข้อตกลงในการจ่ายค่าจ้างในปัจจุบัน

- ( ) จ่ายทุกวัน
- ( ) จ่ายทุก 7 วัน
- ( ) จ่ายทุก 10 วัน
- ( ) จ่ายทุก 15 วัน
- ( ) จ่ายทุกเดือน
- ( ) อื่น ๆ โปรดระบุ.....

12. ในปัจจุบันท่านทำงานวันละกี่ชั่วโมง
- ( ) 8 ชั่วโมงต่อวัน
- ( ) 9 ชั่วโมงต่อวัน
- ( ) 10 ชั่วโมงต่อวัน
- ( ) 11 ชั่วโมงต่อวัน
- ( ) 12 ชั่วโมงต่อวัน
13. ท่านทำงานสัปดาห์ละกี่วัน
- ( ) 4 วัน
- ( ) 5 วัน
- ( ) 6 วัน
- ( ) 7 วัน
14. ในปัจจุบันท่านมีเงินเก็บหรือไม่
- ( ) มีเหลือเก็บเป็นเงิน.....บาทต่อเดือน
- ( ) ไม่มีเก็บเพราะ
- ( ) 1. ใช้หมดพอดี
- ( ) 2. ไม่พอใช้จ่าย
- ( ) 3. อื่น ๆ โปรดระบุ.....
15. จากรายได้ของท่านและครอบครัวที่ได้รับ ปัจจุบันเพียงพอกับการใช้จ่ายหรือไม่
- ( ) 1. ไม่เพียงพอ เพราะ.....
- ( ) 2. ใช้พอดี
- ( ) 3. มีเหลือบ้าง เพราะ.....
16. ก่อนทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ท่านได้รับการศึกษาสูงสุดระดับใด
- ( ) 1. ต่ำกว่าประถมศึกษา
- ( ) 2. ประถมศึกษา
- ( ) 3. มัธยมศึกษา/เทียบเท่า
- ( ) 4. อาชีวศึกษา/เทียบเท่า
- ( ) 5. ปริญญาตรีหรือเทียบเท่าขึ้นไป
- ( ) 6. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

ตอนที่ 3 การเปลี่ยนแปลงในระบอบความสัมพันธ์

17. ท่านต้องรับภาระอุปการะดูแลสมาชิกในครอบครัวหรือไม่

ก่อนทำงานโรงงาน

- ( ) 1. ไม่ต้องรับภาระ
 ( ) 2. ต้องรับภาระจำนวน.....คน
 ในเรื่อง
 ( ) 1. อาหารการกิน
 ( ) 2. ที่พักอาศัย
 ( ) 3. ให้การศึกษา
 ( ) 4. ของใช้ประจำบ้าน
 ( ) 5. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

ปัจจุบันเมื่อทำงานโรงงานแล้ว

- ( ) 1. ไม่ต้องรับภาระ
 ( ) 2. ต้องรับภาระจำนวน.....คน
 ในเรื่อง
 ( ) 1. อาหารการกิน
 ( ) 2. ที่พักอาศัย
 ( ) 3. ให้การศึกษา
 ( ) 4. ของใช้ประจำบ้าน
 ( ) 5. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

18. ท่านมีโอกาสช่วยงานอาชีพหลักของครอบครัวหรือไม่ ทั้งก่อนและปัจจุบันของการทำงาน
 โรงงาน

ก่อนทำงานโรงงาน

- ( ) 1. ไม่ได้ช่วย เพราะ.....
 ( ) 2. ช่วย ช่วยทำงานเกี่ยวกับ
 ( ) 1. ทำการเกษตร
 ( ) 2. รับจ้างทั่วไป
 ( ) 3. ทำงานอิสระ
 ( ) 4. อื่น ๆ

ปัจจุบันเมื่อทำงานโรงงานแล้ว

- ( ) 1. ไม่ได้ช่วย เพราะ.....
 ( ) 2. ช่วย ช่วยทำงานเกี่ยวกับ
 ( ) 1. ทำการเกษตร
 ( ) 2. รับจ้างทั่วไป
 ( ) 3. ทำงานอิสระ
 ( ) 4. อื่น ๆ

19. ท่านมีเวลาหยุดอยู่กับบ้าน อยู่ร่วมกับสมาชิกของครอบครัวหรือไม่ ทั้งก่อนและปัจจุบัน
 ของการทำงานโรงงาน

ก่อนทำงานโรงงาน

- ( ) 1. มีประมาณ.....วันต่อสัปดาห์
 ( ) 2. ไม่มี เพราะ.....
 .....

ปัจจุบันเมื่อทำงานโรงงานแล้ว

- ( ) 1. มีประมาณ.....วันต่อสัปดาห์
 ( ) 2. ไม่มี เพราะ.....
 .....

20. เมื่อท่านมีปัญหาหรือเรื่องที่สำคัญที่จะต้องตัดสินใจ ทั้งเรื่องส่วนตัวและการทำงาน ส่วนมากท่านจะขอคำปรึกษาจากใคร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

ก่อนทำงานโรงงาน

- ( ) 1. บิดามารดา
 ( ) 2. ญาติ พี่น้อง
 ( ) 3. เพื่อนฝูง
 ( ) 4. สามีหรือภรรยา
 ( ) 5. ตัดสินใจด้วยตนเอง
 ( ) 6. อื่น ๆ ระบุ.....

ปัจจุบันเมื่อทำงานโรงงานแล้ว

- ( ) 1. บิดามารดา
 ( ) 2. ญาติ พี่น้อง
 ( ) 3. เพื่อนฝูง
 ( ) 4. สามีหรือภรรยา
 ( ) 5. ตัดสินใจด้วยตนเอง
 ( ) 6. อื่น ๆ ระบุ.....

21. เมื่อท่านเดือดร้อนเกี่ยวกับการเงิน ท่านขอความช่วยเหลือจากผู้ใด ทั้งก่อนและปัจจุบันเมื่อทำงานโรงงาน

ก่อนทำงานโรงงาน

- ( ) 1. บิดามารดา
 ( ) 2. ญาติ พี่น้อง
 ( ) 3. เพื่อนบ้านหรือเพื่อนสนิท
 ( ) 4. ผู้ปล่อยเงินกู้
 ( ) 5. ธนาคารต่าง ๆ

ปัจจุบันเมื่อทำงานโรงงานแล้ว

- ( ) 1. บิดามารดา
 ( ) 2. ญาติ พี่น้อง
 ( ) 3. เพื่อนบ้านหรือเพื่อนสนิท
 ( ) 4. ผู้ปล่อยเงินกู้
 ( ) 5. ธนาคารต่าง ๆ

22. ท่านเคยเจ็บป่วยหรือมีอาการผิดปกติเป็นประจำหรือติดต่อกันเป็นเวลานานหรือไม่

ก่อนทำงานโรงงาน

- ( ) 1. ไม่เคยเจ็บป่วย
 ( ) 2. เคย และมีอาการได้แก่
 (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 ( ) 1. บาดเจ็บจากการทำงาน
 ( ) 2. ปวดศีรษะ
 ( ) 3. สายตาผิดปกติ (สั้น ยาว)
 ( ) 4. แสบ เคือง หรือปวดตา
 ( ) 5. โรคกระเพาะ
 ( ) 6. นอนไม่หลับ (เครียด)
 ( ) 7. อาการแพ้ต่าง ๆ
 ( ) 8. อาการปวดหลังและร่างกาย
 ( ) 9. โรคใช้หวัดบ่อยครั้ง

ปัจจุบันเมื่อทำงานโรงงานแล้ว

- ( ) 1. ไม่เคยเจ็บป่วย
 ( ) 2. เคย และมีอาการได้แก่
 (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 ( ) 1. บาดเจ็บจากการทำงาน
 ( ) 2. ปวดศีรษะ
 ( ) 3. สายตาผิดปกติ (สั้น ยาว)
 ( ) 4. แสบ เคือง หรือปวดตา
 ( ) 5. โรคกระเพาะ
 ( ) 6. นอนไม่หลับ (เครียด)
 ( ) 7. อาการแพ้ต่าง ๆ
 ( ) 8. อาการปวดหลังและร่างกาย
 ( ) 9. เป็นไข้หวัดบ่อยครั้ง

- ( ) 10. อื่น ๆ ระบุ.....
- ( ) 10. อื่น ๆ ระบุ.....
23. ท่านมีอาการเจ็บป่วย และต้องเข้าตรวจรักษาที่ห้องพยาบาล โรงพยาบาล สถานีอนามัยและ
คลินิก โดยเฉลี่ยปีละกี่ครั้ง
- ก่อนทำงานโรงงาน | ปัจจุบันเมื่อทำงานโรงงานแล้ว
- ( ) 1. ไม่เคยเข้าตรวจรักษา | ( ) 1. ไม่เคยเข้าตรวจรักษา
- ( ) 2. เข้าตรวจเฉลี่ย.....ครั้งต่อปี | ( ) 2. เข้าตรวจเฉลี่ย.....ครั้งต่อปี
24. ในปัจจุบันท่านมีความใกล้ชิดหรือมีความใกล้ชิดกับสมาชิกในครอบครัว ญาติ และเพื่อนบ้าน
อย่างไร

สมาชิกในครอบครัว ญาติ และเพื่อนบ้าน	ความใกล้ชิด/ความสัมพันธ์		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. บิดา			
2. มารดา			
3. สามีหรือภรรยา			
4. พี่หรือน้อง			
5. บุตร			
6. ญาติ			
7. เพื่อนบ้าน			

ตอนที่ 4 การเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ

25. ก่อนเข้าทำงานในโรงงาน หากท่านประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพรอง ท่านมี
ความเชื่อเกี่ยวกับการทำนาในเรื่องใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- ( ) 1. ความเชื่อก่อนแรกไถ
- ( ) 1. การทำนายความเหมาะสมของการเลือกพื้นที่ พันธุ์ข้าว ปริมาณน้ำและ
ผลผลิตในแต่ละปี เช่น ปีชวด นาหลุ่มดี น้ำน้อย ฝนจะเลี้ยงต้นข้าวน้อย ฯลฯ
- ( ) 2. ลางบอกเหตุเกี่ยวกับทิศของเสียงฟ้าร้องก่อนฤดูทำนา เช่น ฟ้าร้อง
ทิศบูรพา เทวดาจะไซประตูประยาข้าวปลาอาหาร ตลอดจนผลไม้อุดมสมบูรณ์ และราคาถูก ต้นปีมีฝนมาก ฯลฯ เป็นต้น
- ( ) 3. การตุงธงยามแรกหว่าน
- ( ) 4. อื่น ๆ ระบุ.....

- ( ) 2. ความเชื่อในเรื่องแรกไถถึงเก็บเกี่ยว
- ( ) 1. วันแรกไถ
  - ( ) 2. วันแรกหว่าน
  - ( ) 3. วันแรกดำ
  - ( ) 4. การรวบขั้วข้าว
  - ( ) 5. อื่น ๆ ระบุ.....
- ( ) 3. ความเชื่อในช่วงหลังเก็บเกี่ยว
- ( ) 1. การดับลมข้าว
  - ( ) 2. การรื้อข้าวลงจากลอม
  - ( ) 3. การทำขั้วข้าวบนลอม
  - ( ) 4. อื่น ๆ ระบุ.....
26. ก่อนเข้าทำงานในโรงงาน หากท่านประกอบอาชีพในการทำประมงเป็นอาชีพหลัก หรืออาชีพรอง ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับการประมงในเรื่องใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- ( ) 1. ความเชื่อเกี่ยวกับแม่ย่านาง ผีพราย แม่คงคา ฯลฯ
  - ( ) 2. ความเชื่อเกี่ยวกับผ้าผูกหัวเรือ เจิมเรือ
  - ( ) 3. ความเชื่อเกี่ยวกับคาถา การเรียกกุ้ง หอย ปู ปลา
  - ( ) 4. ฤกษ์ยามในการซื้อเรือ และต่อเรือ
  - ( ) 5. ฤกษ์ยามในการออกเรือหาปลา
  - ( ) 6. ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น น้ำขึ้นน้ำลง ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ฟ้าเหลือง ฟ้าแดง
  - ( ) 7. ความเชื่อเกี่ยวกับการถือเคล็ด เช่น ห้ามข้ามเบ็ด ห้ามตีแม่เหล้า ก่อนออกเรือหาปลา
  - ( ) 8. อื่น ๆ ระบุ.....
27. เมื่อเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องใดบ้าง
- ( ) 1. การดูเวลา หรือฤกษ์ยามก่อนเดินทางไปทำงาน
  - ( ) 2. การดูเวลาหรือฤกษ์ยามในการเดินทางกลับบ้านหรือที่พัก
  - ( ) 3. อื่น ๆ ระบุ.....

ภาคผนวก ค
บัญชีรายชื่อผู้บอกข้อมูลหลัก

บัญชีรายชื่อผู้บอกข้อมูลหลัก

1. นายชาญชัย แสงฤกษ์ อายุ 27 ปี บ้านเลขที่ 29/2 หมู่ที่ 5 ตำบลสนามชัย อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา ทำงานที่บริษัทประมงไทยพาณิชย์ สัมพันธ์ จำกัด 70/5 ถนนเก้าเส้ง-จะนะ หมู่ที่ 3 ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

2. นายสุก ละออสม อายุ 29 ปี บ้านเลขที่ 246/1 หมู่ที่ 5 ตำบลสนามชัย อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา ทำงานที่บริษัทประมงไทยพาณิชย์ สัมพันธ์ จำกัด 70/5 ถนนเก้าเส้ง-จะนะ หมู่ที่ 3 ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

3. นางกลิ่น ดาววประดับ อายุ 35 ปี บ้านเลขที่ 28/2 หมู่ที่ 5 ตำบลสนามชัย อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา ทำงานที่บริษัทสงขลาแคนนิ่ง จำกัด 333 ถนนกาญจนวนิช หมู่ที่ 12 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

4. นางอารมณ คงพันธ์ อายุ 40 ปี บ้านเลขที่ 11/1 หมู่ที่ 5 ตำบลสนามชัย อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา ทำงานที่บริษัทประมงไทยพาณิชย์ สัมพันธ์ จำกัด 70/5 ถนนเก้าเส้ง-จะนะ หมู่ที่ 3 ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

5. นางสุนีย์ สำราญศรี อายุ 35 ปี บ้านเลขที่ 34/2 หมู่ที่ 5 ตำบลสนามชัย อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา ทำงานที่บริษัทประมงไทยพาณิชย์ สัมพันธ์ จำกัด 70/5 ถนนเก้าเส้ง-จะนะ หมู่ที่ 3 ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

6. นายสมบูรณ์ สว่างวงศ์ อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 120/1 หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา ทำงานที่บริษัทไทยเทคريبเบอร์ คอร์ปอเรชั่น จำกัด 150 ถนนสายเอเชีย หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา

7 นายวีระ ณะว่าโย อายุ 43 ปี บ้านเลขที่ 198 หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัทภูมิ จังหวัดสงขลา ทำงานที่ห้างหุ้นส่วนจำกัดกิจรุ่งเรือง แมชชีนแอนด์เวิลด์ดิ้ง ถนนรพช. หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัทภูมิ จังหวัดสงขลา

8 นางถีน โคมิน อายุ 39 ปี บ้านเลขที่ 202 หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัทภูมิ จังหวัดสงขลา ทำงานที่บริษัทไทยเทครับเบอร์คอร์ปอเรชั่น จำกัด 150 ถนนสายเอเชีย หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัทภูมิ จังหวัดสงขลา

9 นางจวบ สว่างวงศ์ อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 187 หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัทภูมิ จังหวัดสงขลา ทำงานที่บริษัทไทยเทครับเบอร์คอร์ปอเรชั่น จำกัด 150 ถนนสายเอเชีย หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัทภูมิ จังหวัดสงขลา

10. นางปราณี นวลศรี อายุ 34 ปี บ้านเลขที่ 17 หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัทภูมิ จังหวัดสงขลา ทำงานที่โรงงานอุตสาหกรรม อาคเนย์คอนกรีต ถนนสายเอเชีย หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัทภูมิ จังหวัดสงขลา

11. นายสมพงษ์ แก้วมาก อายุ 46 ปี บ้านเลขที่ 15/1 หมู่ที่ 7 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ทำงานที่บริษัทซีฮอร์ส จำกัด 199 ถนนสงขลา-จะนะ หมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

12. นายมงคล แก้วสวัสดิ์ อายุ 37 ปี บ้านเลขที่ 144 หมู่ที่ 7 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ทำงานที่บริษัททรอปิคอลแคนนิ่ง 1/1 ถนนกาญจนวนิช หมู่ที่ 2 ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

13 นางเอ็ด ทองอ่อน อายุ 36 ปี บ้านเลขที่ 67 หมู่ที่ 7
ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ทำงานที่บริษัทสงขลาแคนนิ่ง
จำกัด 333 ถนนกาญจนวนิช หมู่ที่ 2 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัด
สงขลา

14 นางทัศนีย์ บุญคง อายุ 29 ปี บ้านเลขที่ 106 หมู่ที่ 7
ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ทำงานที่บริษัททรอปิคอลแคนนิ่ง
1/1 ถนนกาญจนวนิช หมู่ที่ 2 ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

15 นางดวงจันทร์ ประแก้ว อายุ 34 ปี บ้านเลขที่ 17 หมู่ที่ 7
ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ทำงานที่บริษัทสงขลาแคนนิ่ง
จำกัด 333 ถนนกาญจนวนิช หมู่ที่ 2 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัด
สงขลา

16. นายปรีชา ดะหวี อายุ 28 ปี บ้านเลขที่ 133 หมู่ที่ 5
ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ทำงานที่บริษัทไอเวอร์ซีส์มาร์รินและห้อง
เย็น จำกัด 75/2 ถนนจะนะ-ปัตตานี หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านนา อำเภอจะนะ
จังหวัดสงขลา

17. นายสัน หมดดู อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 78 หมู่ที่ 5
ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ทำงานที่บริษัทจะนะน้ำยาง จำกัด
83/1 ถนนจะนะ-ปัตตานี หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านนา อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

18. นางสาวมลิวลัย เทพหนู อายุ 30 ปี บ้านเลขที่ 27 หมู่ที่ 5
ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ทำงานที่บริษัทซีพี อินเตอร์เทรด
จำกัด ถนนจะนะ-ปัตตานี หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านนา อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

19 นางสาวมลลิกา พันธิ์ อายุ 26 ปี บ้านเลขที่ 93 หมู่ที่ 5
ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ทำงานที่บริษัทแพนรับเบอร์อินดัสตรีส์
จำกัด 8/4 ถนนสายเอเชีย หมู่ที่ 5 ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

20. นางซีตีมานุน หว่าหล่ำ อายุ 30 ปี บ้านเลขที่ 56 หมู่ที่ 5 ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ทำงานที่บริษัทโอเวอร์ซีส์มารีนและห้องเย็น จำกัด 75/2 ถนนจะนะ-ปัตตานี หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านนา อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

ภาคผนวก ง
บัญชีรายชื่อผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม

บัญชีรายชื่อผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม

1. นางสุคนธ์ แสงฤดู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน เลขที่ 29/2 หมู่ที่ 5 ตำบลสนามชัย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2538.
2. นางสาวรัตน์ ขำมาก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่สถานีอนามัยบ้านสนามชัย ตำบลสนามชัย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2538.
3. นายคำรณ สาระอาภรณ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่โรงเรียนกำแพงเพชร ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2538.
4. นายอ้วน ยอดแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน เลขที่ 22 หมู่ที่ 7 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2538
5. นายทศพล จอมสุริยะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่โรงเรียนจะนะวิทยา อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2538
6. พระแวว โชติธมฺโม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดบ่อระกำ หมู่ที่ 5 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2539
7. พระธรรมเนียม ปรมธมฺโม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวน นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดสนามชัย หมู่ที่ 3 ตำบลสนามชัย อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2539

8. นายเจ้เต็น อนันตพรพงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวณ นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 52 หมู่ที่ 5 ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2539.

9. นางถนอมจิต ชุนราษฎร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวณ นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่สถานีอนามัยบ้านสนามชัย หมู่ที่ 5 ตำบลสนามชัย อำเภอ สทิงพระ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2539

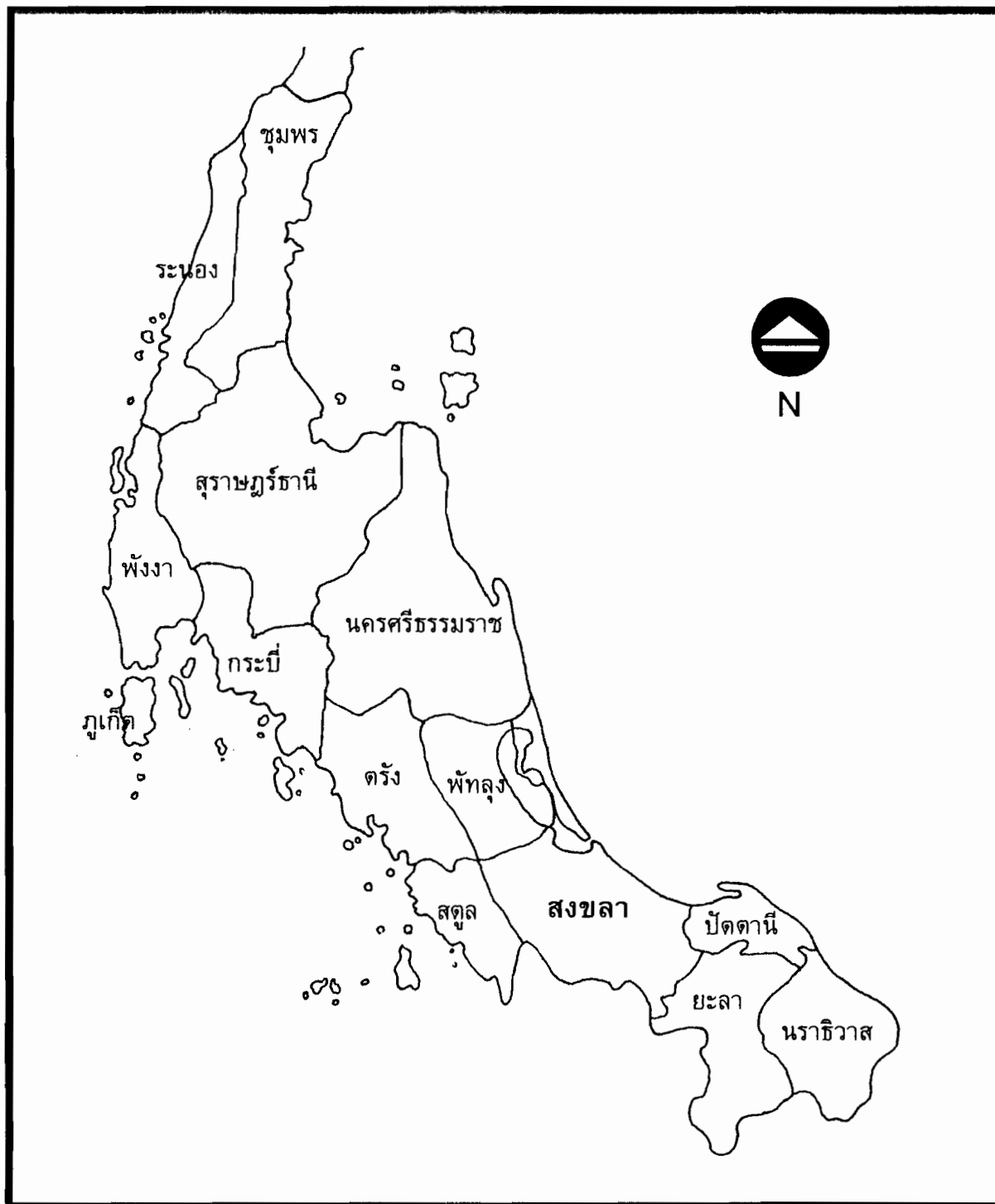
10. นายลิขิต สิทธิชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวณ นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่สำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัดสงขลา เลขที่ 9 ถนนสายบุรี อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2539

11. นายบุษย์ กาญจนดุลย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวณ นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน (ภาคใต้ตอนล่าง) จังหวัดสงขลา ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2539

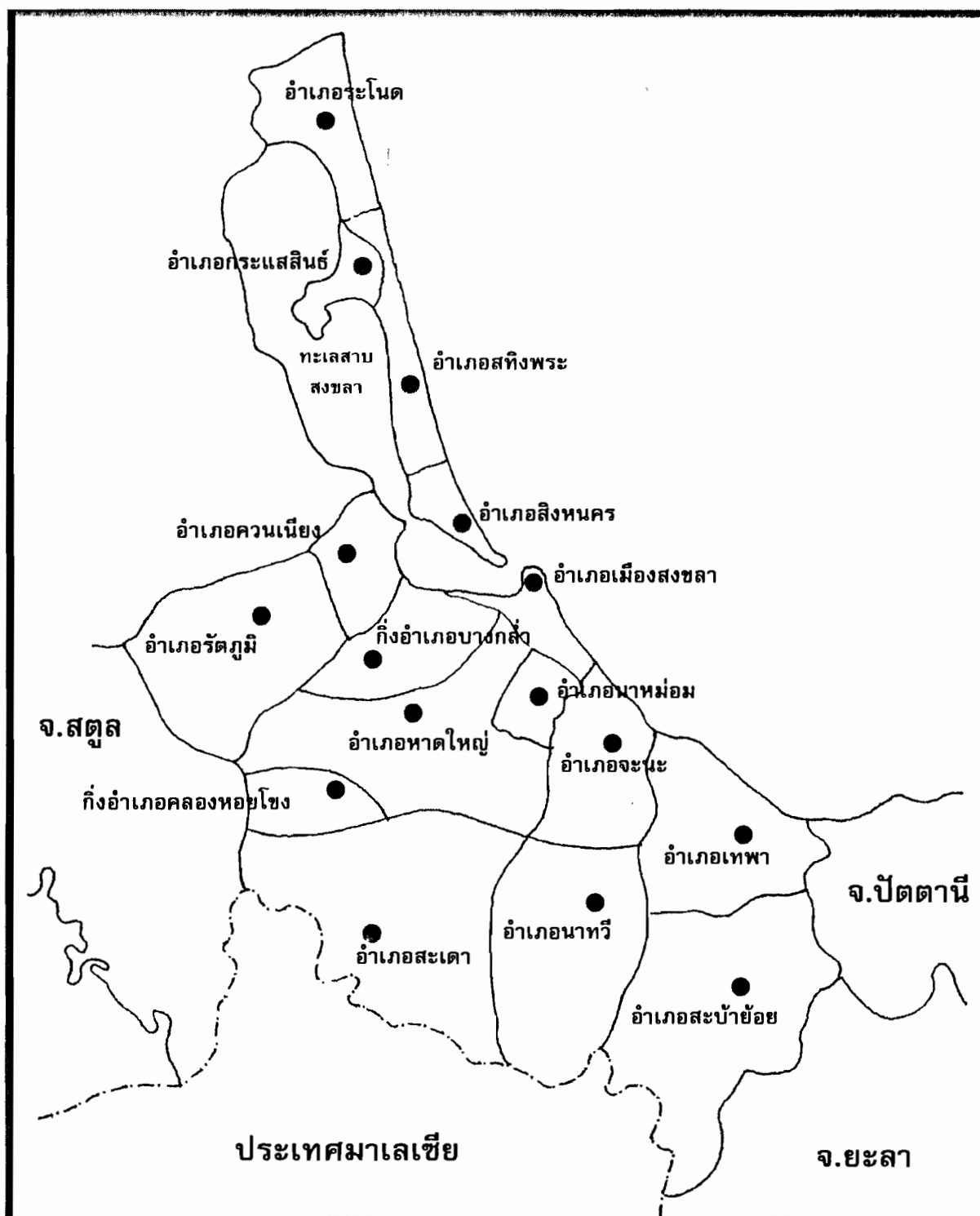
12. นายเพชร อภัยรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นายคำนวณ นวลสนอง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 93 หมู่ที่ 5 ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2539

ภาคผนวก จ
แผนที่ประกอบ

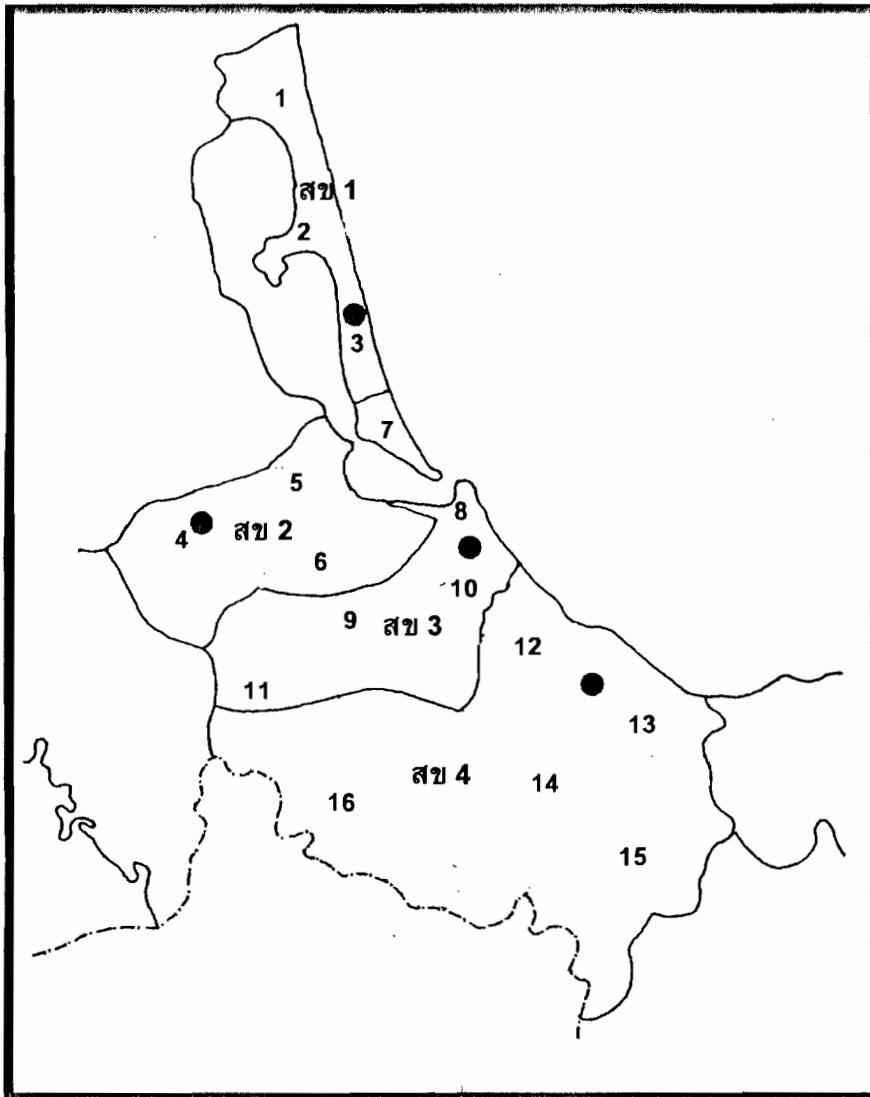
แผนที่ 1 แสดงที่ตั้งจังหวัดสงขลา

แผนที่ 2 แสดงการแบ่งเขตอำเภอในจังหวัดสงขลา

แผนที่ 3 แสดงการแบ่งเขตพื้นที่และจุดเก็บข้อมูลภาคสนาม

1. ระโนด
2. กระแสสินธุ์
3. สทิงพระ
4. รัตภูมิ
5. ควนเนียง
6. กิ่ง อ.บางกล่ำ
7. สิงหนคร
8. เมืองสงขลา
9. หาดใหญ่
10. นาทม่อม
11. กิ่ง อ.คลองหอยโข่ง
12. จะนะ
13. เทพา
14. นาทวี
15. สะบ้าย้อย
16. สะเดา

- เส้นแบ่งเขต
- แหล่งข้อมูลในแต่ละเขต

บทคัดย่อ

วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรม
สู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา

บทคัดย่อ

ของ

คำณวน นวลสนอง

สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ 2538

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ระบบความเชื่อ ผลกระทบและแนวทางพัฒนา รวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ ใช้แบบสอบถาม สังเกตจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงทางสังคม เป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน มีปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประกอบด้วย ปัจจัยจากนโยบายของรัฐบาลกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ และปัจจัยจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรมีรายได้ไม่เพียงพอ กับค่าครองชีพ มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน คือ มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นจำนวนมากในจังหวัดสงขลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา สมาชิกในชุมชนจะเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงกับปัจจัยการผลิตด้านแรงงาน และมีการเคลื่อนย้ายแรงงานทั้งในพื้นที่อำเภอและต่างอำเภอออกไป และผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากินที่สำคัญได้แก่ รายได้ ค่าครองชีพ และผลทางด้านสุขภาพอนามัย

การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์มีปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประกอบด้วย ปัจจัยจากการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน ปัจจัยจากนโยบายของรัฐบาลเพื่อการพัฒนาชนบท และปัจจัยจากการขยายตัวด้านการตลาด มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์คือความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์กับสถาบันหลักในชุมชนและความสัมพันธ์กับสถาบันภายนอกชุมชน และผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ที่สำคัญได้แก่ บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์กับบุคลากรและ

สถาบันอื่นภายนอกชุมชนมากขึ้น และความสัมพันธ์ที่เป็นไปตามระเบียบแบบแผนของตำแหน่งการปฏิบัติงานและกฎหมายจะมีมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อมีปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประกอบด้วย ปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเปลี่ยนแปลงในการประกอบอาชีพ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการศึกษาแผนใหม่ และปัจจัยจากการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ คือ การเปลี่ยนแปลงในความเชื่อดั้งเดิม และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อที่เกี่ยวข้องมาจากศาสนาและผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อที่สำคัญได้แก่ การให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่เดิมลดน้อยลง และการได้เข้าร่วมพิธีกรรมตามความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชนน้อยลง

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนทั้งที่เกิดโดยตรงและโดยอ้อมหลายประการ ผลกระทบในด้านบวกได้แก่ การมีรายได้เพิ่มขึ้น และแก้ไขปัญหาการว่างงานของประชาชนในจังหวัด และผลกระทบในด้านลบได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม เกิดความสับสนทางสังคม ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ระหว่างกลุ่มชนภายในจังหวัดมีแนวโน้มสูงขึ้น และมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น และจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์บุคคล และประสบการณ์ที่ได้พบเห็นจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนวทางการพัฒนาวิถีชีวิตอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ 3 ประเด็น คือ นโยบายของรัฐที่มุ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมไปพร้อมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมลงสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม การพัฒนาอุตสาหกรรมจะต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคม ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาฝีมือแรงงาน และผู้วิจัยได้อภิปรายเพิ่มเติมถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมชุมชนในภาคใต้เป็นยุทธศาสตร์หนึ่งที่ทั้งภาครัฐและเอกชนควรให้การสนับสนุนเพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

A STUDY OF THE IMPACT OF SOUTHERN PEOPLE'S WAY OF LIFE
PROPELLED BY THE CHANGE OF AGRICULTURAL PRODUCTION TO
INDUSTRIAL ONE : A CASE STUDY OF SONGKHLA PROVINCE

AN ABTRACT

BY

KHAMNUAN NUANSANONG

This research was funded by the Office of National Culture Commission

Ministry of Education

in the Financial Year of B.E. 2538

Abstract

This is a study of the people's changing way of life due to the transformation from agricultural to industrial society in the South, with special reference to Songkhla Province. The study was aimed at investigating the changes in the systems of occupation, relationship, and belief as well as the impacts of the changes, and it also suggested guideline for the improvement of the local people's livelihood. The data was collected through interviews, questionnaire, and observations. The results of the study revealed the following:

Factors for the changes in the occupational system included the government's policy on industrial development and a decline in the income from agricultural occupation. The changes in occupational characteristics included the establishment of numerous factories in Songkhla. Since 1973, more community members have been engaged directly with the production forces in terms of selling their labor and the movement of labor forces within their own district as well as to other districts. The impacts of the changes in the occupational system included the income, cost of living, and health.

Factors for the changes in the relationship constituted the change in occupational system, government's policy on rural development, and the expansion of market sector. The characteristics of the changes in the relationship were the relationship within family circle, relationship with neighbors, relationship with core institutions in the community, and relationship with institutions outside the community. The impacts of the change in the relationship were the changed roles and status of members of family, Community members had more contacts with people and institutions from outside their own community and their relationships were more formal,

based on regulations related the position of the people in contact and on the relevant laws.

Factors which affected the belief included the engagement in new occupations, new educational plans, and the introduction of new technologies. The characteristics of the change included the change in the traditional and religious beliefs. The effects of the change in the belief included a decline in the use of folk wisdom and rituals in the community.

The changes in the way of life had both direct and indirect effects on the community. Positive impacts included the increased income and the alleviation of unemployment problems in the community. Negative impacts included the deterioration and depletion of natural resources, social confusion, increasing gap in income distribution, and tendency of materialism in society. From documentary study, interviews, and first-hand experience during the field study, the researcher proposed ways of improving the people's livelihood in the face of social changes into three major points: The practical application of the government's policy on industrial development and environmental protection, the harmonization of industrial development and social development, and the improvement of skilled labor. The author also made suggestions regarding the viability of using industrial development as a strategic planning for sustaining community development, which should be supported by both public and private sectors.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นายคำนวน นวลสนอง
เกิดวันที่	28 เมษายน 2499
สถานที่เกิด	ตำบลตะโหนด อำเภอตะโหนด จังหวัดพัทลุง
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 9 ซอย 7 ถนนชัยมงคล ตำบลบ่อ่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา 90000
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	นักวิจัย ระดับ 7
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัย ทักษิณ หมู่ที่ 1 ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา 90100
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2515 มัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนพัทลุง จังหวัดพัทลุง พ.ศ. 2517 ป.กศ. จากวิทยาลัยครู สงขลา จังหวัดสงขลา 2521 กศ.บ. (วิชาเอกภาษาไทย วิชา โทไทยคดีศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรี นครินทรวิโรฒ สงขลา จังหวัดสงขลา 2530 กศ.ม. (การศึกษามหาบัณฑิต) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา จังหวัดสงขลา